

Nr 25

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom dels ock i ämnet väckta motioner ävensom motioner om vissa åtgärder i syfte att bekämpa brottsligheten.

Genom en den 10 april 1959 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 146, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

Lag

angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom

Härigenom förordnas, dels att i lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom¹ skola införas tre nya paragrafer, betecknade 1 a, 14 a och 24 a §§, av nedan angiven lydelse, dels ock att 13 § 1 mom., 16, 18 och 19 §§ samt 22—24 §§ nämnda lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 a §.

Om det för den dömdes tillrättaförande eller av hänsyn till den allmänna laglydnaden finnes påkallat, må jämte villkorlig dom enligt 1 § dagsböter, högst etthundratjugu, ådömas ovillkorligt såsom särskilt straff för samma brott som den villkorliga domen avser.

I fall som nu avses må den sammanlagda påföljden, beräknad enligt de grunder som angivas i 4 kap. 6 § strafflagen, icke överskrida det för brottet stadgade högsta straffet.

¹ Senaste lydelse, se beträffande 18 § 1958: 12 samt beträffande 19, 22 och 24 §§ 1946: 860.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

13 §.

1 mom. Var der den — — — — — — sålunda övertygats.

Då i fall som ovan sägs anstånd förklarar förverkat, skall gemensamt straff för de brott som äro i fråga ådömas i enlighet med vad därom är stadgat. Vad nu sagts gälle ock, då anstånd som beviljats med verkställande av straff förklarar skola avse jämväl annat brott.

Då i fall som ovan sägs anstånd förklarar förverkat, skall gemensamt straff för de brott som äro i fråga ådömas i enlighet med vad därom är stadgat. Vad nu sagts gälle ock, då anstånd som beviljats med verkställande av straff förklarar skola avse jämväl annat brott. Ändå att gemensamt straff ådömes, skall verkställighet ske av bötesstraff, som ålagts jämlikt 1 a §.

14 a §.

Uppkommer sedan villkorlig dom meddelats enligt 1 § fråga om att förklara anståndet förverkat eller att besluta annan åtgärd, varom stadgas i 12 §, må domstolen, såframt särskilda omständigheter föranleda därtill, förordna att den dömde skall på lämpligt sätt omhändertagas i avbidan på vidare förordnande.

Den som sålunda omhändertages må ej kvarhållas längre än en vecka. Om synnerliga skäl äro därtill, må dock domstolen genom nytt beslut förordna att han skall kvarhållas ytterligare högst en vecka. Efter prövotidens utgång må den omhändertagne ej kvarhållas.

Omhändertagande enligt denna paragraf må ej beslutas i fråga om den som är under aderton år.

16 §.

Åtgärd enligt — — — — — — samtidigt förlänges.

Anstånd må — — — — — — prövotidens utgång.

Kan anstånd ej längre förklarar förverkat, vare straff förfallet.

Kan anstånd ej längre förklarar förverkat, vare annat straff än böter som ådömts jämlikt 1 a § förfallet.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

18 §.

Ärende *angående åtgärd jämlikt 11 eller 12 §* upptages av övervakningsdomstolen eller, där anståndet ej är förenat med övervakning, av den domstol som först avgjort det mål vari den villkorliga domen meddelats.

I rättens ställe må sådant ärende upptagas av övervakningsnämnd, varom i 25 § förmäles. *Ärendet må, där det finnes lämpligt, hänskjutas till rätten; och skall så alltid ske, då anstånd finnes böra förklaras förverkat.*

Om rättens sammansättning vid behandling av ärende, som avses i denna paragraf, gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Finnes ärendet ej lämpligen böra anstå till allmänt ting eller allmän rättegångsdag, vare rätten dock domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare, såframt ej *ärendet tidigare handlagts av övervakningsnämnd eller anstånd finnes böra förklaras förverkat.*

Ärende *om åtgärd jämlikt 11 eller 12 § eller angående omhändertagande enligt 14 a §* upptages av övervakningsdomstolen eller, där anståndet ej är förenat med övervakning, av den domstol som först avgjort det mål vari den villkorliga domen meddelats.

I rättens ställe må sådant ärende upptagas av övervakningsnämnd, varom i 25 § förmäles. *Finner nämnden, att omhändertagande enligt 14 a § bör ske eller att anståndet bör förklaras förverkat, skall dock ärendet hänskjutas till rätten; och må jämväl eljest så ske, när det finnes lämpligt.*

Om rättens sammansättning vid behandling av ärende, som avses i denna paragraf, gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Finnes ärendet ej lämpligen böra anstå till allmänt ting eller allmän rättegångsdag, vare rätten dock domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare, såframt ej *anstånd finnes böra förklaras förverkat eller ock ärendet tidigare handlagts av övervakningsnämnd och avser annat än omhändertagande enligt 14 a §.*

19 §.

Framställning om åtgärd jämlikt 11 eller 12 § göres av allmän åklagare, av övervakare eller annan, som enligt särskilt meddelade bestämmelser har befattning med övervakningen, eller ock av den dömde. Sådan fråga må jämväl väckas av myn-

Framställning om åtgärd jämlikt 11 eller 12 § *eller angående omhändertagande enligt 14 a §* göres av allmän åklagare, av övervakare eller annan, som enligt särskilt meddelade bestämmelser har befattning med övervakningen, eller ock av den döm-

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

dighet som jämlikt 18 § äger upp- taga ärendet.

I ärende, som här avses, skall tillfälle lämnas den dömde att yttra sig, där fråga ej är allenast om upphörande av övervakning eller av skyldighet enligt 8 §, samt yttrande jämväl inhämtas från övervakaren. Begär den dömde att bli muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Innan beslut meddelas om förverkande av anstånd med straffs ådömande, skall tillfälle beredas allmän åklagare eller enskild målsägande som i målet yrkat ansvar att utföra talan om bestämmande av ansvar för det brott som avsetts med den villkorliga domen.

de. Sådan fråga må jämväl väckas av myndighet som jämlikt 18 § äger upp- taga ärendet.

I ärende angående åtgärd jämlikt 11 eller 12 § skall tillfälle lämnas den dömde att yttra sig, där fråga ej är allenast om upphörande av övervakning eller av skyldighet enligt 8 §, samt yttrande jämväl inhämtas från övervakaren. Begär den dömde att bli muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Innan beslut meddelas om förverkande av anstånd med straffs ådömande, skall tillfälle beredas allmän åklagare eller enskild målsägande som i målet yrkat ansvar att utföra talan om bestämmande av ansvar för det brott som avsetts med den villkorliga domen.

22 §.

Rättens avgörande av ärende angående åtgärd jämlikt 9, 11 eller 12 § sker genom beslut.

Beslut som meddelats jämlikt 9 § må icke överklagas. Mot rättens beslut i ärende angående åtgärd jämlikt 11 eller 12 § må, därest beslutet icke innefattar att anstånd förklaras förverkat, endast den villkorligt dömda föra talan.

Den som — — — — — av

Rättens avgörande av ärende angående åtgärd jämlikt 9, 11, 12 eller 14 a § sker genom beslut.

Beslut som meddelats jämlikt 9 § må icke överklagas. Mot rättens beslut i ärende angående åtgärd jämlikt 11, 12 eller 14 a § må, därest beslutet icke innefattar att anstånd förklaras förverkat, endast den villkorligt dömda föra talan.

beslutet.

23 §.

Beslut som jämlikt 12 eller 14 § meddelas i fråga om övervakning, skyldighet enligt 8 § eller prøvotidens förlängning skall, där ej annorlunda förordnas, omedelbart lända till efterrättelse.

Beslut som jämlikt 12 eller 14 § meddelas i fråga om övervakning, skyldighet enligt 8 § eller prøvotidens förlängning skall, där ej annorlunda förordnas, omedelbart lända till efterrättelse. Detsamma skall gälla om beslut angående omhändertagande enligt 14 a §.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

24 §.

Vill den — — — — — mottager förklaringen.

Förklaring, som — — — — — förklaringen avser.

*Förklaring enligt denna paragraf
inbegriper jämväl böter, som må ha-
va ådömts jämlikt 1 a §.*

24 a §.

*Ådömes med stöd av 2 eller 3 §
lagen om disciplinstraff för krigsmän
disciplinstraff i stället för böter som
avses i 1 a §, skall vad ovan i 13 §
1 mom., 16 § och 24 § stadgas om så-
dana böter äga motsvarande tillämp-
ning beträffande disciplinstraffet.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1960. Vad i nya lagen är stadgat om ådömande jämte villkorlig dom av särskilt bötesstraff eller disciplinstraff skall dock ej gälla i fråga om brott, som förövats före nya lagens ikraftträdande.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nr 472 i första kammaren av herrar *Sveningsson* och *Alexanderson* samt nr 577 i andra kammaren av herr *Munktell m. fl.*

Motionerna, vilka är likalydande, utmynnar i hemställan att riksdagen måtte antaga det genom propositionen framlagda lagförslaget med den ändringen däri att sista stycket i 14 a § utgår.

Utskottet har vidare i anslutning till propositionen behandlat följande fem inom riksdagen väckta motioner, nämligen

inom första kammaren,

nr 13 av herrar *Sveningsson* och *Ringaby* samt

nr 36 av herr *Aastrup m. fl.*,

inom andra kammaren

nr 11 av herr *Fröding m. fl.*,

nr 49 av herr *Ohlin m. fl.* och

nr 424 av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Fälldin*.

I motionerna I: 13 och II: 11, vilka är likalydande, hemställes att riksdagen måtte antaga följande

Förslag
till
ändrad lydelse av 4 kap. 1 § första stycket strafflagen

Härigenom förordnas, att 4 kap. 1 § första stycket strafflagen skall er-
hålla följande ändrade lydelse.

1 §.

Skall någon dömas för flera brott, varde gemensamt straff ådömt, evad brotten begåtts genom samma handling eller genom skilda handlingar. För brott som finnes böra förskylla böter må dock bötesstraffet ådömas jämte straff för övriga brott, om särskilda skäl därtill föranleda. Jämte villkorlig dom må ock, oavsett om brotten äro ett eller flera, om skäl därtill äro, dömas till dagsböter, vare sig böter äro stadgade för ifrågavarande brott eller ej.

I fråga om — — — i 7 § stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1960.

De likalydande *motionerna I: 36 och II: 49* utmynnar i hemställen

1. att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om erforderliga åtgärder i syfte att begränsa institutets åtalseftergift till de fall där en betryggande tillsyn i form av skyddsuppfostran eller på annat sätt kan beredas den brottslige;

2. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t i avvaktan på genomförandet av strafflagberedningens förslag begär sådan ändring i lagen om villkorlig dom,

a) att den av beredningen föreslagna kombinationen av villkorlig dom med böter kan förverkligas,

b) att övervakningsdomstol i enlighet med beredningens förslag får besluta om tagande i förvar under kortare tid av en villkorligt dömd som under prövotiden återfallit i brottslighet;

3. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om förslag till sådan ändring i RB att beivran av felparkering kan ske genom omedelbart åläggande av böter genom polisman eller polismyndighet;

4. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om snabbutredning av förutsättningarna för genomförande av en i motionerna föreslagen domstolsreform syftande till en snabbare domstolshandläggning av vissa brott samt att förslag härom förelägges 1960 års riksdag;

5. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om snabbutredning av förutsättningarna för en försöksvis förstärkning av de kriminalpolitiska och socialvårdande institutionerna i en stad, förslagsvis Västerås.

I *motionen II: 424* hemställas, att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en skyndsam utredning i syfte att få fram förslag för att dels begränsa tillämpningen av den villkorliga domen och av åtalseftergift dels kombinera ett frihetsstraff med böter som måste erläggas.

Beträffande skälen för motionärernas yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionerna I: 13 och II: 11, I: 36 och II: 49 samt II: 424 från *riksåklagarämbetet, socialstyrelsen, 1951 års rättegångskommitté och Svea hovrätt. Därjämte har Stockholms barnavårdsnämnd, Västerås barnavårdsnämnd, Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges Advokatsamfund, Svenska Polisförbundet och Föreningen Sveriges Polismästare* beretts tillfälle att avgiva yttranden. Riksåklagarämbetet har vid sitt yttrande fogat till ämbetet inkomna yttranden från åklagarmyndigheterna i Stockholm, Göteborg och Malmö ävensom från Föreningen Sveriges landsfogdar, Föreningen Sveriges stadsfiskaler och Föreningen Sveriges landsfiskaler.

I det följande upptages under särskilda rubriker en redogörelse för de genom propositionen och motionerna väckta olika frågorna.

Åtalseftergift

Gällande bestämmelser m. m.

Allmänna regler om åtalseftergift upptages i 20 kap. 7 § *rättegångsbalken*. Åtal må sålunda enligt detta stadgande eftergivnas av åklagaren 1) om å brottet icke kan följa svårare straff än böter och det är uppenbart att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt eller 2) om brottet förövats innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott och det är uppenbart, att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse.

Såvitt avser brott begångna av personer, vilka vid brottet ej fyllt 18 år, meddelas särskilda bestämmelser i *lagen den 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga*. Denna lag ger möjlighet till åtalseftergift utöver vad som följer av de allmänna reglerna i *rättegångsbalken* och avser brott, varå kan följa svårare straff än böter. Enligt 2 § må eftergift av åtal äga rum, om den underåriga omhändertages för skyddsuppfostran eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning samt det med skäl kan antagas att härigenom vad som är lämpligast för hans tillrättaförande vidtages, eller om brottet är ringa och det uppenbarligen skett av okynne eller förhastande. Åtal skall dock väckas, om det finnes påkallat med hänsyn till den allmänna laglydnaden eller eljest ur allmän synpunkt. Frågan om eftergift av åtal enligt denna lag skall prövas av statsåklagare efter hörande, utom i de fall

då brottet är ringa, av barnavårdsnämnden i den kommun, där den underårige vistas. I detta yttrande skall enligt uttrycklig föreskrift anges om nämnden vidtagit eller kommer att vidtaga åtgärd beträffande den underårige samt om enligt nämndens mening sådan åtgärd kan anses vara till fyllest för hans tillrättaförande. Eftergift av åtal må återkallas om skäl därtill föreligger ur allmän synpunkt.

De åtgärder som av barnavårdsnämnd kan vidtagas enligt lagen den 6 juni 1924 om samhällets barnavård m. m. är förmaning och varning, anvisande av arbete, bostad och utbildning, eventuellt å anstalt upprättad till stöd för hemuppfostran — samtliga dessa åtgärder kan förenas med övervakning — samt olika former av skyddsuppfostran såsom utackordering i enskilt hem eller intagning i ungdomsvårdsskola.

Principen att de yngsta lagöverträdarna skall omhändertagas och behandlas inom socialvården i stället för inom fångvården kommer för de fall, som leder till åtal, till uttryck i *lagen den 30 december 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig*. Enligt 2 § får nämligen den som ej fyllt 18 år icke dömas till fängelse, straffarbete eller förvaring, om ej särskilda skäl föreligger. Om den tilltalade är i sådan ålder att skyddsuppfostran kan förekomma må domstolarna enligt 1 § i stället för att döma till frihetsstraff efter hörande av barnavårdsnämnd överlämna åt nämnden att vidtaga åtgärd för den tilltalades omhändertagande för skyddsuppfostran.

Frågan om en begränsning av tillämpningen av åtalsetergift behandlades vid 1958 års B-riksdag. Motioner i detta ämne (I: B 193 och II: B 250) föranledde ej annan åtgärd från riksdagens sida än att riksdagen på hemställan av allmänna beredningsutskottet (utlåtande nr B 4) i skrivelse till Kungl. Maj:t gav till känna vissa i utlåtandet anförda synpunkter. I utlåtandet underströks huvudsakligen behovet av snara åtgärder för att förstärka socialvårdens och polisens resurser.

På senaste tid har *riksåklagarämbetet* och *socialstyrelsen* i samråd vidtagit vissa åtgärder som berör handhavandet av åtalsetergiftsinstitutet. Sålunda har ämbetet i en till rikets åklagare ställd cirkulärskrivelse nr 88 den 24 februari 1959 angående handläggning av åtalsetergiftsärenden enligt 1944 års lag framhållit angelägenheten av att åklagare i varje särskilt fall noga överväger om de åtgärder barnavårdsnämnd förklarar sig ämna vidtaga kan anses tillräckliga. I cirkuläret belyser ämbetet på grundval av statistiskt material åtalsetergiftsinstitutets tillämpning samt uttalar, att tillgängliga sifferuppgifter torde utvisa att på sina håll barnavårdsnämnderna icke vidtager tillräckliga åtgärder för de ungas tillrättaförande. Härefter diskuterar ämbetet frågan om vad från åklagarnas sida kan göras i denna situation, därvid ämbetet anför bl. a. följande:

Bristen på platser på ungdomsvårdsskolorna — vilken medfört att plats i tillräcklig utsträckning icke ens kan beredas dem som barnavårdsnämnderna för närvarande anse behöva sådan vård — gör visserligen att *i dagens läge* någon ökning av omhändertaganden för intagning å ungdomsvårds-

skola faktiskt icke kan genomföras. Belysande för den aktuella platsbristen på ungdomsvårdsskolorna är, att under år 1958 häktning av ungdomar i åldern under 18 år enbart i Stockholm, Göteborg och Malmö beslöts i 213 fall (avseende 178 ungdomar) samt att, enligt till ämbetet inkomna meddelanden, under samma år ovillkorligt frihetsstraff i 45 fall av domstolar i första instans ådömdes ungdomar i åldern under 18 år. Tendensen förefaller vara stigande. Antalet exspektanter till platser på ungdomsvårdsskolor för manligt klientel i åldern över 15 år uppgick den 1 februari 1959 till 139. Om det alltså icke för närvarande är möjligt att i ökad utsträckning få ungdomar intagna på ungdomsvårdsskolorna, borde det emellertid i vissa fall finnas möjlighet att vid omhändertagande för skyddsuppfostran genom barnavårdsnämndens försorg placera den unge på annan anstalt eller i enskilt hem.

Ett omhändertagande för skyddsuppfostran kan icke alltid vara erforderligt, utan i åtskilliga åtalseftergiftsfall torde det vara tillräckligt att övervakning ordnas över den unge, i mån av behov kompletterad med lämpliga föreskrifter. Om barnavårdsnämnden uppger att den själv avser att ställa den unge under tillsyn, kan det i regel ej finnas anledning för åklagaren att anställa åtal för att via villkorlig dom få till stånd övervakning; med hänsyn till kriminalvårdens bristande resurser kan det generellt ej göras gällande, att övervakning genom villkorlig dom är effektivare än tillsyn av barnavårdsnämnden. Beaktas bör dock att en villkorlig dom kan kombineras med föreskrift om skadeståndsbetalning; en sådan föreskrift kan ej meddelas i samband med tillsyn av barnavårdsnämnd. Har å andra sidan barnavårdsnämnden icke funnit påkallat med övervakning men finner åklagaren tillsyn nödvändig, torde anledning föreligga att anställa åtal för att erforderliga åtgärder skola komma till stånd. Härvid ifrågakommer framför allt övervakning med föreskrifter enligt lagen om villkorlig dom.

Det av riksåklagarämbetet åberopade siffermaterialet, som fogats vid cirkuläret, framgår av följande tabell:

1957

Åtalseftergifter enligt 1944 års lag

	Antal prövade fall	Åtal	Åtals- efter- gifter	Skydds- upp- fostran	Över- vavn. el. likn. åtg.	Varning el. ingen åtg.	VI i % av III	VI i % av I
	I	II	III	IV	V	VI		
Stockholm	994	458	536	66	222	248	46	25
Stockholms l.	423	70	353	34	149	170	48	40
Uppsala l.	53	11	42	—	8	34	81	64
Uppsala	69	15	54	8	14	32	59	46
Södermanl. l.	142	20	122	10	47	65	53	46
Eskilstuna	70	21	49	9	15	25	51	36
Östergötlands l.	137	37	100	7	34	59	59	43
Norrköping	93	24	69	11	29	29	42	31
Linköping	95	15	80	15	19	46	58	48
Jönköpings l.	188	31	157	14	57	86	55	46
Kronobergs l.	68	10	58	10	16	32	55	47
Kalmar l.	181	61	120	9	42	69	58	38

	Antal prövade fall	Åtal	Åtals- efter- gifter	Skydds- upp- fostran	Över- vakn. el. likn. åtg.	Varning el. ingen åtg.	VI i % av III	VI i % av I
	I	II	III	IV	V	VI		
Gotlands l.	52	12	40	1	15	24	60	46
Blekinge l.	181	72	109	17	17	75	69	41
Kristianstads l. ...	148	30	118	16	26	76	64	51
Malmöhus l.	235	73	162	18	59	85	52	36
Malmö.	313	122	191	28	31	132	69	42
Hälsingborg.	137	68	69	13	22	34	49	25
Hallands l.	154	47	107	13	30	64	60	42
Göteborgs o. Bohus l.	191	47	144	10	35	99	69	52
Göteborg.	468	139	329	49	123	157	48	34
Älvsborgs l.	208	64	144	5	57	82	57	39
Borås.	88	24	64	20	36	8	13	9
Skaraborgs l.	152	43	109	6	45	58	53	38
Värmlands l.	235	96	139	13	67	59	42	25
Örebro l.	147	18	129	10	37	82	64	56
Örebro.	67	5	62	7	34	21	34	31
Västmanl. l.	109	32	77	4	29	44	57	40
Västerås.	65	2	63	6	26	31	49	48
Kopparbergs l.	174	44	130	15	33	82	63	47
Gävleborgs l.	201	59	142	6	35	101	71	50
Gävle.	70	35	35	1	7	27	77	39
Västernorr. l. ...	179	53	126	10	41	75	59	42
Jämtlands l.	80	18	62	4	17	41	66	51
Västerbottens l. ...	178	30	148	1	55	92	62	52
Norrbottnens l. ...	209	50	159	13	40	106	67	51
Summa 6 554	1 956	4 598	479	1 569	2 550	55,5	38,9	

Socialstyrelsen har i nr 111 av publikationsserien Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor, vilket utsänts i februari 1959, erinrat landets barnavårdsnämnder om betydelsen av att effektivisera sin verksamhet i fråga om behandlingen av unga lagöverträdare. I anvisningarna framhåller socialstyrelsen bl. a. vikten av att ingripande sker utan dröjsmål och betonar att barnavårdsnämnderna i regel icke bör avvakta åklagarmyndighets respektive domstols ställningstagande innan de vidtar lämpliga åtgärder för de ungas tillrättaförande. Med åberopande främst av det av riksåklagarämbetet framlagda härovan redovisade siffermaterialet konstaterar socialstyrelsen, att barnavårdsnämnderna i stor utsträckning i samband med ärenden rörande åtalseftergift ingripit endast med varning och att det också förekommit att nämnderna helt underlåtit att vidtaga tillrättaförande åtgärder. I anslutning härtill uttalar socialstyrelsen följande:

Socialstyrelsen vill i anslutning till vad sålunda framkommit rörande praxis hos vissa nämnder anföra följande. Syftet med förfarandet att överlämna till barnavårdsnämnd att ingripa mot unga lagöverträdare är, att positiva, brottsförebyggande åtgärder skall sättas i stället för straff. Varje sådan lagöverträdare i uppväxtåldern skall med andra ord genom de barnavårdande organens insatser ges den för honom mest lämpade behand-

lingen. Den avgörande synpunkten för barnavårdsnämnden måste därför i varje enskilt fall alltid vara denna: vilka åtgärder kan bedömas vara de lämpligaste för att komma till rätta med den unges asocialitet? Vid en sådan bedömning torde man komma fram till att en varning framstår som en tillräcklig och befogad åtgärd endast i sådana fall, där den unge av okynne eller obetänksamhet vid något enstaka tillfälle gjort sig skyldig till exempelvis snatteri eller mindre skadegörelse och där omständigheterna pekar på att han i stort sett är väl anpassad och att han lever i en miljö gentemot vilken ingen mera allvarlig erinran kan riktas. I andra fall däremot, där utredningen visar, att vanarten är mera utpräglad och fixerad och/eller där miljöförhållandena är klart otillfredsställande, är i regel andra, betydligt mera ingripande åtgärder erforderliga. Vid sådan mera allvarlig vanart bör barnavårdsnämnden först överväga huruvida omhändertagande för skydds-
uppfostran behöver ske. Om så ej bedömes erforderligt, bör sådana förebyggande åtgärder väljas, som efter noggrann prövning anses vara tillfyllest för den unges tillrättaförande. Det kan sålunda inte vara tillfredsställande att, såsom nu stundom sker, upprepade lagöverträdelser t. ex. stölder, skadegörelser etc. begångna av en underårig, som hör till nämndens klientel, ej föranleder annan reaktion från barnavårdsnämndens sida än en eller flera varningar, enstaka samtal med den unge eller hans föräldrar o. s. v. Inte heller kan det anses vara förenligt med god barnavård att barnavårdsnämnden vid enstaka lagöverträdelser, som ej kan betecknas som bagatellförseelser, underlåter att vidtaga energiska åtgärder i de fall, där nämnden har kännedom om att den unges miljö måste betecknas som klart olämplig.

Rörande åtgärder i sådana fall där plats ej omedelbart kan beredas den omhändertagne vid ungdomsvårdsskola anför styrelsen följande:

I de fall, där barnavårdsnämnd beslutat att för skydds-
uppfostran omhänderta den underåriga och efter ansökan därom erhållit plats för honom å ungdomsvårdsskola, kan i många fall beslutet om intagning icke verkställas förrän efter en vis tid på grund av den nuvarande platsbristen vid ungdomsvårdsskolorna. I sådana fall är det av vikt att barnavårdsnämnderna söker tillfälligt placera den omhändertagne i annan miljö än den, från vilken han genom beslutet skall skiljas, eller, om detta visar sig omöjligt, ägnar den omhändertagnes förhållanden en ingående uppmärksamhet genom en intensiv övervakning eller på annat lämpligt sätt söker få den omhändertagne under kontroll och ledning. Styrelsen vill erinra barnavårdsnämnderna om att ansvaret för omhändertagen, som här avses, helt vilar på nämnden till dess intagning i skolan kan ske. Att, såsom nu stundom sker, lämna den som enligt beslut skall omhändertagas för skydds-
uppfostran vind för våg, till dess placering i bestämd vårdform kan ske, är klart olämpligt och strider mot grunderna för barnavårdslagen.

I detta sammanhang vill styrelsen uppmana barnavårdsnämnderna att intensifiera sina ansträngningar att söka få fram lämpliga enskilda hem, villiga att ta hand om missanpassade barn och ungdomar. I många fall är det utsikter att dylik vård i stället för anstaltsvård skall tillrättaföra den omhändertagne. En förutsättning för att här avsedda enskilda hem skall kunna förmås att ställa sig till förfogande och att deras ansträngningar med de barn och ungdomar, som anförtros åt dem, skall kunna leda till ett gott resultat är emellertid som regel, att tillräcklig ekonomisk ersättning lämnas för vården och att barnavårdsnämnderna, eventuellt genom en särskilt för uppdraget utsedd tillsynsman, stöder hemmen genom fortlöpande personlig rådgivning och på annat sätt.

De utfärdade anvisningarna avslutas med följande sammanfattning:

Den stigande ungdomsbrottsligheten ställer ökade krav på barnavårdsnämndernas insatser. Det gäller både att förhindra att barn och ungdom får växa upp under förhållanden, som kan leda till en ogynnsam utveckling, och att söka tillrättaföra dem som genom kriminalitet eller annan asocialitet visat sig missanpassade. Endast om barnavårdsnämnderna är beredda till snabba, energiska och effektiva åtgärder kan de nuvarande svårigheterna bemästras. Ökade insatser är också en förutsättning för att barnavårdsnämndernas arbete i denna del skall omfattas med förtroende såväl av övriga samhällliga organ, som är verksamma på området, som av allmänheten.

Remissyttranden

En så långtgående begränsning i fråga om meddelande av åtalseftergift som åsyftas i motionerna I: 36 och II: 49 anser sig *riksåklagarämbetet* icke kunna förorda. Ämbetet anser emellertid att en tillräcklig utbyggnad av ungdomsvårdsskolorna — däri inbegripet inrättandet av utredningshem — ofördröjligen bör ske och att barnavårdsnämndernas åtgärder mot unga lagöverträdare, som icke anses behöva intagas å anstalt, bör effektiviseras och intensifieras. Inledningsvis lämnar ämbetet i sitt yttrande en kortfattad redogörelse för den nuvarande omfattningen av åtalseftergifterna enligt 1944 års lag och för de åtgärder, som i åtalseftergiftsfallen vidtogs med lagöverträdarna. Ämbetet anför härom:

Av en hos ämbetet gjord sammanställning rörande de åtalseftergiftsärenden som under år 1957 handlades enligt 1944 års lag framgår, att åtalsprövning enligt lagen skedde i närmare 6 600 fall. I omkring 30 procent av dessa ledde prövningen till att åtal beslöts. Vilka påföljder, som i dessa fall ådömdes av domstolarna, är med hänsyn till den bristfälliga svenska kriminalstatistiken icke möjligt att utrona. Det kan dock antagas, att flertalet av de åtalade — av vilka åtskilliga torde ha gjort sig skyldiga till trafikbrott — dömdes till böter. I övrigt torde ha förekommit sådana reaktionsformer som villkorlig dom och överlämnande till barnavårdsnämnd att omhändertaga den dömdes för skyddsuppfostran samt i viss utsträckning även fängelse och, när den åtalade vid tiden för lagföringen fyllt 18 år, ungdomsfängelse.

Kritiken mot tillämpningen av 1944 års lag läser emellertid icke avse de fall, där åtal beslutas och domstol sålunda fastställer påföljden, utan dem, i vilka åtal eftergives. Intresset knyter sig därför främst till frågan, vad som skedde med de lagöverträdare — i runt tal 4 600 — som sluppo åtal. Enligt av barnavårdsnämnderna till åklagarna lämnade uppgifter skulle av dessa i runda tal 10 procent omhändertagas för skyddsuppfostran och 35 procent underkastas övervakning eller liknande åtgärd, medan i 55 procent av fallen den unge icke skulle bli föremål för någon åtgärd eller också endast tilldelas varning.

Av de lagöverträdare, som omhändertogs för skyddsuppfostran, torde flertalet ha intagits å eller i vart fall ansetts böra intagas å ungdomsvårdsskola, ehuru de måhända ej i önskvärd utsträckning kunnat beredas plats å sådan skola. Att åtalseftergift sker i syfte, att den unge — när anstaltsbehandling finnes erforderlig — omhändertages å ungdomsvårdsskola, torde helt överensstämma med lagstiftarnas intentioner. Enligt gällande lagstiftning skall nämligen anstaltsbehandling av de yngsta lagöverträdarna i princip ske icke å fångvårdens utan å barnavårdens institutioner.

Sedan ämbetet härefter mera ingående berört grunderna för 1952 års lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig kommer ämbetet in på frågan om orsakerna till det uppkomna läget:

Som bekant har emellertid socialvården icke på långt när tillförts de resurser, som — bland annat med hänsyn till den betydande utökningen under senare år av åldersklasserna mellan 15 och 18 år — varit erforderliga för att de yngsta lagöverträdarna skulle i åsyftad utsträckning kunna omhändertagas å ungdomsvårdsskolorna. Läget är i själva verket sådant, att 1952 års lag till följd av de bristande resurserna håller på att sättas ur kraft. Till belysning härav må nämnas, att under år 1958 ungdomar i åldern under 18 år i 45 fall dömdes till ovillkorligt frihetsstraff av domstolar i första instans. Motsvarande siffra för de båda första månaderna under innevarande år fram till den 20 februari är 17, och någon fallande tendens härutinnan torde icke kunna påräknas förrän socialvårdens resurser bli tillräckligt utbyggda. Ämbetet, som fått sig ålagt att pröva, huruvida domar varigenom ungdomar under 18 år dömts till frihetsstraff skola överklagas, har också på grund av den antydda utvecklingen övervägt att hos Kungl. Maj:t hemställa, att 1952 års lag tills vidare sättes ur kraft; nämnda prövning av ämbetet framstår nämligen under nuvarande förhållanden såsom skäligen meningslös. Ämbetet har emellertid icke velat göra någon sådan framställning i förhoppning om att ungdomsvårdsskolornas resurser skulle provisoriskt förstärkas. En sådan förstärkning — ehuru enligt ämbetets mening ej av tillräcklig omfattning — har också numera beslutats av statsmakterna, och förslag om en ytterligare utbyggnad av skolorna lär komma att föreläggas innevarande års riksdag.

De bristande resurserna vid ungdomsvårdsskolorna kunna ha bidragit till att antalet av dem, som år 1957 i samband med åtalseftergift omhändertogs för skyddsuppfostran, var förhållandevis så lågt som 10 procent av samtliga, som fingo åtalseftergift; motsvarande procenttal för första halvåret 1958 var 12,5. Vetskapen om svårigheten att få de omhändertagna placerade på ungdomsvårdsskola kan nämligen — där sådan placering framstått som önskvärd — ha inverkat på barnavårdsnämndernas benägenhet att besluta skyddsuppfostran. Det må i detta sammanhang nämnas, att antalet expektanter till platser på ungdomsvårdsskolorna för manligt klientel i åldern över 15 år den 1 februari 1959 uppgick till 139. Någon ökning av omhändertaganden för intagning å ungdomsvårdsskola kan med hänsyn härtill i dagens läge beklagligtvis icke genomföras. I denna situation bör enligt ämbetets mening möjligheten att vid omhändertagande för skyddsuppfostran genom barnavårdsnämndens försorg placera den unge på annan anstalt eller i enskilt hem ägnas skärpt uppmärksamhet. Här om har ämbetet erinrat i ett cirkulär, som i dagarna kommer att utsändas till rikets åklagare och vari dessa uppmanas att vid åtalseftergiftsprövning enligt 1944 års lag noga överväga, huruvida barnavårdsnämndens åtgärder kunna anses tillräckliga för den unges tillrättaförande. Cirkuläret — — — har utarbetats efter samråd med socialstyrelsen, som samtidigt utsänder ett nummer i sin publikation »Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor». I detta nummer, vari anläggs vissa synpunkter på barnavårdsnämndernas befattning med unga lagöverträdare, har ämbetets cirkulär intagits såsom bilaga.

I flertalet åtalseftergiftsfall är det icke behövt med omhändertagande för skyddsuppfostran, utan det är ofta tillräckligt att övervakning ordnas över den unge, varvid övervakningen i mån av behov bör kompletteras med lämpliga föreskrifter. Av vad tidigare anförts framgår ock, att 35 procent av dem som år 1957 erhöles åtalseftergift enligt 1944 års lag blevo föremål för

övervakning eller liknande åtgärd. Om barnavårdsnämnden uppger till åklagaren att nämnden avser att ställa den unge under tillsyn, kan det i regel ej heller finnas anledning för åklagaren att anställa åtal för att via villkorlig dom få till stånd övervakning. Med hänsyn till kriminalvårdens bristande resurser kan det nämligen ej generellt göras gällande, att övervakning genom villkorlig dom är effektivare än tillsyn av barnavårdsnämnden. — — —

Den kritik, som riktas mot åtalseftergiftsinstitutet, torde emellertid i huvudsak avse de fall, där den unge i samband med åtalseftergiften icke blir föremål för någon åtgärd alls av barnavårdsnämnden eller nämnden nöjer sig med att tilldela honom en varning. Antalet sådana fall utgjorde år 1957 omkring 55 procent av samtliga, som erhöles åtalseftergift enligt 1944 års lag. Denna siffra kan vid första påseendet förefalla orimligt hög. Det bör emellertid uppmärksammas, att åtalseftergifterna i betydande utsträckning avse fall, där brottsligheten är ringa. Den utredning som strafflagberedningen gjort angående åtalseftergifterna år 1949 samt de uppgifter som föreliggas om brottslighetens utveckling därefter gör det dock berättigat att utgå från att i de nämnda 55 procenten även måste ingå åtskilliga fall av så allvarlig brottslighet att det icke varit befogat att stanna vid övervakning eller ingen åtgärd alls.

Det nu sagda bestyrkes av andra omständigheter. Av ämbetets sammanställning över de år 1957 meddelade åtalseftergifterna framgår nämligen, att stora variationer föreliggas mellan barnavårdsnämndernas åtgärder inom de olika länen och städerna; andelen fall med enbart varning eller ingen åtgärd varierar mellan 13 och 81 procent. Till variationerna kan visserligen ha bidragit att brottslighetens art varit olika inom de olika länen och städerna, och den omständigheten att andelen fall med varning eller ingen åtgärd är stor i vissa distrikt kan i viss utsträckning bero på att i dessa distrikt åtal i allvarigare fall skett i större omfattning än på andra håll. Detta kan dock ej utgöra en tillräcklig förklaring, utan en bidragande orsak är helt säkert, att barnavårdsnämnderna på sina håll icke vidtaga tillräckliga åtgärder. Även detta spørsmål har uppmärksamrats i det av ämbetet tidigare omnämnda cirkuläret.

Såsom framgår av det anförda anser ämbetet, att kritiken mot åtalseftergifterna enligt 1944 års lag är i viss mån berättigad. Till följd av statsmakternas underlåtenhet att i erforderlig grad bygga ut ungdomsvårdsskolorna kunna sedan lång tid åtskilliga av de yngre lagöverträdare, som i samband med åtalseftergift omhändertagas för skyddsuppfostran, antingen icke alls beredas den anstaltsbehandling, som de äro i trängande behov av, eller också sättes denna behandling in alltför sent. Detta medför, att dessa ungdomar i stor utsträckning fortsätta att kriminalisera sig, vilket ej blott är till stor och kanske obotlig skada för dem själva utan även innebär betydande fara för att andra ungdomar dragas med i brottslig verksamhet. För att råda bot på de värsta riskerna härvidlag ha de rättsvårdande myndigheterna nödgats i stigande omfattning tillgripa häktning av ungdomar i åldern under 18 år. Belysande härför är, att under år 1958 häktning av ungdomar i denna ålder enbart i Stockholm, Göteborg och Malmö beslöts i 213 fall (avseende 178 ungdomar). En annan följd av de bristande anstaltsresurserna inom socialvården är — såsom tidigare anmärkts — att lagöverträdare under 18 år numera i stegrad takt dömas till ovillkorliga frihetsstraff och intagas å fångvårdens anstalter, där de icke kunna beredas en för dem lika lämpad behandling som å ungdomsvårdsskolorna. — — — Det är att hoppas, att den provisoriska förstärkning av ungdomsvårdsskolorna, som i enlighet med tidigare fattade beslut nu pågår, och den ytterligare utbyggnad, som väntas bli beslutad vid årets riksdag, skola bli så omfattande, att nämnda missförhål-

landen kunna inom rimlig tid avhjälpas. Ämbetet vågar även hysa den förhoppningen, att beslut nu skall fattas också om sådana övervaknings- eller utredningshem, som ämbetet föreslog redan år 1951; — — —

Såsom ämbetet tidigare antytt synes emellertid kritik med fog kunna riktas även mot barnavårdsnämnderna för det sätt, på vilket dessa — eller i varje fall en stor del av dem — handlägga frågor om åtgärder mot de yngsta lagöverträdarna. Ämbetet avser här de fall, då de unga icke bli omhändertagna på ungdomsvårdsskola. Det är uppenbarligen, för att systemet med åtalseftergifter enligt 1944 års lag skall fungera på åsyftat sätt, av den största vikt att barnavårdsnämnderna verkligen ingripa med de åtgärder, som äro nödvändiga för att tillrättaföra de unga. Ämbetet är härvidlag av den mening, att det både för de unga själva och ur allmän synpunkt är bättre, att ingripandet sker på ett tidigt stadium, varvid det i regel torde kunna begränsas till relativt lindriga åtgärder, än att det dröjer så länge, att den unge har hunnit fixeras i sin brottslighet och ingen annan möjlighet återstår än att taga in honom på anstalt. Det är visserligen sant, att ett stort antal av de fall, som komma till bedömande enligt 1944 års lag, avse mycket lindrig brottslighet och att något ingripande från barnavårdsnämndens sida därför ofta icke är påkallat. Som ämbetet tidigare framhållit kan det emellertid icke antagas, att dessa fall äro av sådan omfattning att — såsom skett i de under år 1957 behandlade ärendena enligt 1944 års lag — åtgärder från barnavårdsnämndernas sida skulle kunna underlätas beträffande fler än hälften av dem, som erhålla åtalseftergift. Sålunda synes övervakning böra anordnas i vidare omfattning än nu sker. Något av det väsentligaste, som i dagens situation kan göras för att förbättra behandlingen av de yngsta lagöverträdarna — vilka svara för en mycket betydande del av den sammanlagda brottsligheten — är därför enligt ämbetets åsikt att barnavårdsnämnderna och de åklagare, som handlägga åtalsärenden enligt 1944 års lag, i samråd tillse att ungdomar, som beviljas åtalseftergift jämlikt denna lag, vid behov bli föremål för effektiva åtgärder, ägnade att föra dem till rätta. Det är i detta syfte som ämbetets förut omnämnda cirkulär och socialstyrelsens samtidigt upprättade råd och anvisningar rörande barnavårdsnämndernas befattning med unga lagöverträdare ha utarbetats.

Enligt *socialstyrelsens* mening är det uppenbart, att det alltjämt föreligger behov av att kunna anlita möjligheten till åtalseftergift för underåriga, som begått ringare brott, även om svårare straff än böter kan följa å brottet, och socialstyrelsen anser sig därför inte kunna tillstyrka en skärpning av institutet åtalseftergift i en så långtgående riktning som motionernas utformning på denna punkt leder till. Styrelsen anför vidare:

Syftet med den föreslagna skärpningen torde emellertid huvudsakligen gälla brott av svårare beskaffenhet, och i denna del synes motionen innebära krav på betryggande tillsyn såsom ovillkorlig förutsättning för åtalseftergift mot underårig. Härav skulle följa att åtalseftergift inte skulle få medges i fall av sådan allvarligare brottslighet, som inte är förbunden med vanart eller där vanarten trots allt finnes vara så godartad, att ingripande enligt barnavårdslagen bedömes kunna begränsas, exempelvis till föreskrift om lämplig sysselsättning utan övervakning. Om den ådagalagda brottsligheten inte utgör utslag av sådan vanart, att strängare åtgärder enligt barnavårdslagen är befogade, kan inte heller domstol i händelse av åtal anlita den i 1952 års lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig stadgade möjligheten att överlämna till barnavårdsnämnd att omhänderta den tilltalade för skyddsuppfostran, utan den enda utvägen för domstolen

måste då tydligen bli — bortsett från bötesbrott — att tillgripa villkorlig dom. Enligt styrelsens mening är det emellertid i många dylika fall önskvärt att man även framdeles har möjlighet att undvika lagföring av den unge lagöverträdaren. Såsom exempel på ett sådant fall må nämnas, att en underårig, som i alla hänseenden tidigare visat sig skötsam, under påverkan av äldre, asocialt inriktade ungdomar blivit tillfälligt indragen i en stöldturné.

I detta sammanhang vill styrelsen med anledning av uttalandet i motionen II: 49, att man med införandet av åtalshelfertgift inte avsåg att ersätta kriminalvård med barnavård, erinra om att man med 1944 års lag klart åsyftade att inte ställa unga lagöverträdare inför domstol utan tvingande skäl utan faktiskt avsåg att i stället överlämna dem till barnavårdsnämnd för tillsyn, vård eller uppfostran. Gentemot vad i motionen anförts utgjorde lagen ett av de första leden i statsmakternas strävan att undan för undan överflytta ansvaret för behandlingen av kriminellt belastad ungdom från kriminalvården till socialvårdens organ.

Med det anförda har socialstyrelsen inte velat göra gällande att institutet eftergift av åtal för underåriga inte skulle vidlidas av vissa brister, men dessa är enligt styrelsens mening mera att söka i tillämpningen av lagen än i lagens konstruktion. Bristerna synes främst sammanhånga med att barnavårdsnämnderna inte i erforderlig utsträckning gör de ingripanden som är påkallade i sådana fall, då åtalshelfertgift kan komma i fråga. Styrelsen, som i likhet med motionärerna anser det vara av största vikt, att tillräckliga och effektiva åtgärder vidtages gentemot unga lagöverträdare, har också ansett det erforderligt att erinra landets barnavårdsnämnder om vikten av att effektivisera sin verksamhet på detta område. Detta har skett senast genom publikationsserien Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor, där styrelsen i nr 111, februari 1959 efter samråd med riksåklagarämbetet behandlat frågan om barnavårdsnämndernas befattning med unga lagöverträdare. Samtidigt har riksåklagarämbetet i cirkulärskrivelse uppmanat de åklagare, som har att verkställa prövning av ärenden om åtalshelfertgift, att innan beslut meddelas om åtalshelfertgift överväga, huruvida barnavårdsnämndernas åtgärder är tillräckliga för de ungas tillrättaförande. I nämnda cirkulärskrivelse anføres vidare, att om barnavårdsnämnd inte funnit övervakning påkallad men åklagaren finner tillsyn nödvändig, anledning torde föreligga att anställa åtal för att möjliggöra att erforderliga åtgärder skall komma till stånd. Styrelsen kommer att kontinuerligt följa barnavårdsnämndernas åtgöranden i denna del och att i mån av behov genom ytterligare upplysningsverksamhet ge barnavårdsnämnderna erforderlig vägledning på området.

Socialstyrelsen kan helt ansluta sig till det i motionen uttalade önskemålet av en utbyggnad av familjevården för de unga lagöverträdare, som för längre eller kortare tid behöver skiljas från sin miljö. I sina här tidigare nämnda råd och anvisningar har styrelsen sålunda uppmanat barnavårdsnämnderna att intensifiera sina ansträngningar att söka få fram lämpliga enskilda hem, villiga att ta hand om missanpassade barn och ungdomar. Styrelsen vill därjämte erinra om de anordningar, som träffats av länens barnavårdsförbund, allmänna barnhuset och landstingen i avsikt att biträda barnavårdsnämnderna med fosterbarnsplacering jämväl av missanpassade underåriga, omhändertagna för skyddsuppfostran. En särskild befattning, barnavårdsombud, med huvudsaklig uppgift att anskaffa fosterhem främst åt barnavårdsnämnder som saknar tjänstemän och att tillhandagå barnavårdsnämnderna vid placering av barn i fosterhem har sålunda inrättats i ett flertal län, för närvarande i tjugo län. Utöver denna organisation disponerar socialstyrelsen en tjänst för anskaffning av enskilda hem för visst till ungdomsvårdsskolorna anmält klientel.

Barnavårdsnämnden i Stockholm uttalar den uppfattningen att åtalseftergiftsinstitutet i stort sett tillämpats på avsett sätt. De av motionärerna förordade ändringarna i lagstiftning och praxis synes enligt nämndens mening icke vara påkallade. Nämnden framhåller i detta sammanhang att ett realiserande av motionärernas intentioner i praktiken skulle leda till den konsekvensen, att ett stort antal unga, som begått ringare brott — sålunda de som för närvarande statistiskt redovisas som »ej-åtgärds»- och övervakningsfall — i strid med lagstiftningens uppenbara avsikt skulle komma att lagföras, ehuru enligt vad erfarenheten utvisar en mycket stor del av denna brottslingsgrupp låter föra sig till rätta med nu tillämpade metoder, varjämte domstolsväsendet, som redan nu arbetar under svårartad press, skulle komma att utan synbara fördelar tillföras ytterligare ett stort antal mål. Nämnden konstaterar vidare att i vart fall i den allmänna debatten kring ungdomsfrågorna förekommit uttalanden av innebörd att åtalseftergiftsinstitutet kommit att missbrukas genom en allt vidlyftigare användning, vilket i sin tur förmodas vara en av orsakerna till ungdomsbrottslighetens stegring. Nämnden finner det därför vara av intresse att se hur användningen av institutet utvecklats under en tioårsperiod och lämnar därför i följande tabell uppgifter om antal åtal och åtalseftergifter i riket åren 1948—1957.

År	Åtal		Åtalseftergifter		S:a	
	Antal	%	Antal	%		Antal
1948.....	623	28,8	1 542	71,2	2 165	100
1949.....	817	34,1	1 582	65,9	2 399	100
1950.....	814	32,7	1 677	67,3	2 491	100
1951.....	1 042	31,8	2 237	68,2	3 279	100
1952.....	993	29,4	2 380	70,6	3 373	100
1953.....	1 016	29,5	2 427	70,5	3 443	100
1954.....	933	24,1	2 938	75,9	3 871	100
1955.....	1 179	27,7	3 073	72,3	4 252	100
1956.....	1 328	27,2	3 560	72,8	4 888	100
1957.....	1 956	29,8	4 598	70,1	6 554	100

I anslutning till denna tabell anför nämnden följande:

Såsom framgår av tabellen är förhållandet mellan antalet åtal och åtalseftergifter tämligen lika under hela tidsperioden. Variationerna mellan olika år äro ganska små. För Stockholms del gäller också, att relativa andelen åtalseftergifter företett endast obetydliga variationer. I allmänhet har den emellertid legat på en avsevärt lägre nivå än för riket i övrigt (senaste femårsperiod cirka 55 % mot för riket i dess helhet cirka 72 %), vilket måhända låter sig förklaras med större andel grövre kriminalitetsyttringar hos det yngsta brottslingsklientelet i Stockholm. Av tillgängliga uppgifter angående antalet åtal och åtalseftergifter under nämnda tidsperiod kan alltså icke erhållas stöd åt uppfattningen om en allt vidare användning av detta institut eller om en ändrad praxis i dess tillämpning. Uppenbart är också, att varje anledning saknas till antagandet, att åklagarna, som har att besluta om åtalseftergift, inför den växande ungdomsbrottsligheten skulle ha mildrat bedömningen vid åtalsprövningen. Snarare torde man på åklagarhåll de se-

naste åren ha varit benägen att öka antalet åtal bland annat för att via domstolarna söka kunna åvägabringa intagning på ungdomsvårdsskola.

Ganska klart är emellertid, att det som främst är av betydelse för bedömningen av åtalseftergiftsinstitutet som kriminalpolitiskt instrument icke låter sig fångas upp genom siffror över antalet åtal och åtalseftergifter. En riktig belysning härav kan man endast erhålla genom undersökning av vad som händer med de ungdomar, som får åtalseftergift d. v. s. vilka åtgärder som vidtagas och vilken effekt dessa få. Av största intresse i detta sammanhang är den undersökning beträffande återfallsbrottsligheten vid olika reaktionsformer, som redovisats i en bilaga till strafflagberedningens betänkande med förslag till skyddslag (SOU 1956: 55). Det framgår av denna bland annat att 71 % av 1 204 manliga förstagångsbrottslingar, som meddelats åtalseftergift år 1949, inom en femårsperiod därefter ej återfallit i brott. Motsvarande procenttal för 198 kvinnliga ungdomar utgjorde 84. I detta sammanhang må också nämnas en av socialvårdschefen K. G. Gullberg i Uppsala företagen och i tidskriften Barnavård och ungdomsskydd (nr 1/1958) omnämnd undersökning i fråga om de åtalseftergiftsärenden, vilka handlagts av stadens barnavårdsnämnd sedan institutets införande år 1944. Det framgår också av denna undersökning att återfallsfrekvensen varit låg (17 %). Föreliggande material utvisar sålunda ett i jämförelse med andra reaktionsformer gynnsamt utfall av åtalseftergiftsinstitutet.

Till belysning av arten av de åtgärder som vidtages av barnavårdsnämnderna redovisar nämnden följande statistiska uppgifter avseende tillämpningen av åtalseftergiftslagen under år 1957:

<i>Stockholms stad</i>			<i>Riket i övrigt</i>		
	<i>antal</i>	<i>%</i>		<i>antal</i>	<i>%</i>
skyddsuppfostran.....	66	12,3	skyddsuppfostran.....	413	10,2
övervakning	222	41,4	övervakning	1 347	33,2
varning	22	4,1	varning	1 634	40,2
»ej åtgärd».....	226	42,2	»ej åtgärd».....	668	16,4
	S:a	536 100,0		S:a	4 062 100,0

Nämnden kommenterar förestående siffermaterial på följande sätt:

Det mest iögonfallande vid en jämförelse mellan Stockholm och riket i övrigt är Stockholms ringa användning av »varning». Tillämpningen i Stockholm sammanhänger i detta fall med att barnavårdsnämnden erfarenhetsmässigt funnit den formella varningen i barnavårdslagens mening ha relativt ringa betydelse, i synnerhet som den unge vid åtalseftergiftsbeslutets meddelande av åklagaren brukar tilldelas varning. I samband med utredningarna i åtalseftergiftsärendena klargöres emellertid alltid för den unge allvaret i hans situation och riskerna av upprepad lagöverträdelse. Det kan också nämnas att barnavårdsnämnden i en hel del enskilda fall har kontakt med åklagaren vid bedömning av ärendena. Om man vid en jämförelse mellan Stockholm och riket i övrigt för ihop besluten om varning med »ej åtgärd», finner man att det procentuella antalet sådana ärenden utgör 46 % i Stockholm mot 56 % i landet i övrigt. Av jämförelsen framgår vidare att skyddsuppfostran tillämpas i något större utsträckning i Stockholm, samt att Stockholm har ett ganska väsentligt större antal beslut om övervakning än riket i övrigt.

Huruvida det relativt stora antalet ärenden, som rubriceras med »varning» eller »ingen åtgärd» kan tyda på en från barnavårdsnämndernas sida alltför optimistisk bedömning av möjligheterna att i denna form tillrättaföra den unge, är självklart omöjligt att bedöma genom siffermaterialet. Ser

man siffrorna i belysning av de tidigare nämnda undersökningarna angående återfall beträffande ungdomar som meddelats åtalseftergift — i fråga om förstagångsbrottslingar visades att 70—80 % icke återkomma — behöver emellertid uppgifterna om andelen av antalet ärenden av karaktären varning eller ingen åtgärd icke vara oroväckande.

Gentemot de uppgifter angående tillämpningen av åtalseftergiftslagen som återopats av riksåklagarämbetet och jämväl fogats till ovan redovisade av socialstyrelsen till bl. a. barnavårdsnämnderna i februari 1959 utsända råd och anvisningar framhåller nämnden att dessa uppgifter ger en mycket ofullständig bild av det verkliga läget sedan åtalseftergift beslutats. Nämnden anför:

En betydande felkälla utgör sålunda det förhållandet, att uppgifterna beträffande barnavårdsnämndens åtgärder bygga på de uppgifter, som äro kända för åklagarna och vilka hänföra sig till tidpunkten för barnavårdsnämndens avlämnande av yttrande i ärendena. Följden härav blir att de av barnavårdsnämnderna efter denna tidpunkt vidtagna åtgärderna över huvud ej redovisas, även där de ha ett uppenbart samband med de omständigheter, som föranlett åklagarens ingripande. I många fall, där det icke visat sig möjligt att under utredningstiden på ett tillfredsställande sätt ordna med bostad och arbete åt den unge, tillgripes sålunda senare övervakning.

En annan mycket betydande felkälla berör just de ovannämnda »ingen åtgärds»-ärendena. I Stockholm behandlas i själva verket samtliga från åklagarmyndigheterna inkomna ärenden beträffande åtalseftergift ur utrednings- och behandlingssynpunkt såsom anmälningar enligt § 17 barnavårdslagen. I princip innebär detta att ärendet ej avskrivs förrän förhållandena för den unge såvitt möjligt ordnats på ett ur ungdomsvårdssynpunkt tillfredsställande sätt. Detta betyder, att under utredningstiden och såväl före som efter avgivandet av yttrande till åklagaren det i många ärenden vidtages ett omfattande kurativt stödarbete i form av bostads- och arbetsanskaffning etc. Kontakt sökes också regelmässigt med den unges föräldrar. När den unges levnadsförhållande på så sätt ordnats upp, saknas ofta anledning till formell åtgärd enligt barnavårdslagen, och ärendet kommer sålunda att rubriceras som »ingen åtgärds»-ärende. Det synes vara på sin plats att understryka detta även med hänsyn till att i motionerna I: 36 och II: 49 uttalas att alltför ringa krav ställas på de åtgärder, som komma i fråga för den unges tillrättaförande.

Nämnden betonar att föreliggande problem främst måste tillskrivas det faktum att ungdomsvårdsskoleorganisationen icke byggts ut i takt med ungdomskullarnas och ungdomsbrottslighetens ökning, varigenom barnavårdsnämnderna i stor omfattning ställts utan möjlighet att tillämpa den av lagstiftaren avsedda vårdformen. Sedan nämnden härefter erinrat om de åtgärder som vidtagits för att öka resurserna inom den kommunala barna- och ungdomsvården uttalar nämnden sammanfattningsvis slutligen följande:

Det omfattande förebyggande arbete, som hittills utförts och som självfallet har bidragit till att minska trycket på ungdomsvårdsskoleorganisationen, spolieras emellertid till viss grad, så länge det icke är möjligt att snabbt åvägabringa ungdomsvårdsskoleplacering för de fall, där denna omhändertagandeform ovillkorligen erfordras. Nu rådande förhållanden äro såväl ur samhällets som de enskilda ungdomarnas synpunkt oförsvarbara. Utifrån

den bedömning av situationen som här skett är det mest angelägna i dagens läge att genom tillräcklig utbyggnad av ungdomsvårdsskoleorganisationen ge barnavårdsnämnderna möjligheter att på ett riktigt sätt fullgöra sina skyldigheter enligt barnavårdslagen. Kärnpunkten när det gäller att komma till rätta med behandlingen av de yngsta lagöverträdarna ligger sålunda icke i ändring av åtalseftergiftslagen eller dess tillämpning. Det centrala problemet, som måste lösas, är en ökning av de reella behandlingsresurserna. Den i dagarna avlämnade propositionen om utbyggnad av ungdomsvårdsskolorna innebär utifrån denna synpunkt ett betydelsefullt steg till en bättring av situationen. Huruvida den föreslagna utbyggnaden kommer att vara till fyllest för att i fråga om platsantal, differentiering och vårdens kvalitet i övrigt rätta till den rådande bristen inom den nuvarande vårdorganisationen låter sig ännu ej bedömas. Det förefaller emellertid av tillgängliga uppgifter om propositionens innehåll som om ytterligare förstärkningar i en del hänseenden skulle erfordras. Särskilt gäller detta i fråga om plats- och differentieringsresurserna för flickklientelet, icke minst för de äldre skol flickorna, där läget tid efter annan tett sig närmast katastrofalt.

Svea hovrätt avstyrker den av motionärerna avsedda begränsningen av åtalseftergift. Efter en redogörelse för gällande bestämmelser rörande åtalseftergift och grunderna för angivna lagstiftning anför hovrätten följande:

Hovrätten anser, att de överväganden som sålunda legat till grund för 1944 års lag äro riktiga, liksom att lagens utformning väsentligen är god. Motionärerna synas icke heller hava något i princip att invända mot institutet åtalseftergift, eftersom det i de två likalydande motionerna blott begäres en begränsning av åtalseftergifterna till de fall, där en betryggande tillsyn i form av skyddsuppfostran eller på annat sätt kan beredas den brottslige, samt det i den tredje motionen (II: 424) hemställes om utredning i syfte att få fram förslag för att begränsa tillämpningen av åtalseftergift. Den i de förstnämnda motionerna yrkade begränsningen överensstämmer emellertid så nära med de förutsättningar för åtalseftergift, vilka redan gälla enligt 2 § i lagen för de fall där brottet ej är ringa, att det i vart fall icke är behövt att genomföra den påyrkade begränsningen i form av en ändring i lagen.

Motionärerna hava givetvis rätt i sitt påpekande, att avsikten med införandet av åtalseftergift icke varit, att personer i de aktuella åldrarna skulle tillåtas begå ett visst antal brott, innan de bliva föremål för samhällsinsripan. Den omständigheten att ungdomar efter åtalseftergift ofta icke omhändertagas på det sätt varav de äro i behov är uppenbarligen en faktor av betydelse för brottslighetens ansvällning. Detta missförhållande torde emellertid mera sammanhånga med socialvårdens hittillsvarande brist på resurser än med åtalseftergifterna i och för sig. Om emellertid den otillräckliga kapaciteten hos socialvården skulle ge anledning till en omedelbar minskning av åtalseftergifterna och sålunda i stället åtal väcktes, skulle dessa åtal i regel leda antingen till villkorlig dom med övervakning eller till överlämnande till barnavårdsnämnd för skyddsuppfostran, eftersom jämlikt lagen den 30 december 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig den som ej fyllt 18 år icke må dömas till fängelse, straffarbete eller förvaring, om ej särskilda skäl äro därtill. De påföljder som sålunda skulle följa på åtalen måste emellertid — särskilt som ett förverkande av villkorlig dom vid fortsatt brottslighet i de flesta fall skulle leda till överlämnande för skyddsuppfostran — anses likvärdiga eller helt enkelt identiska med dem som stå till buds vid åtalseftergift. Intet är sålunda ur påföljdssynpunkt

vunnet med ett åtal, i synnerhet som det efter domstolens överlämnande av den unge för skyddsuppfostran till barnavårdsnämnden står denna fritt att efter eget gottfinnande föranstalta om skyddsuppfostran eller att underlåta detta.

Föreningen Sveriges häradshövdingar finner det angeläget att utredning skyndsamt företages angående tillämpningen av institutet åtalseftergift samt angående vilka åtgärder som bör tillgripas för undanröjande av de missförhållanden som kan föreligga i fråga om tillämpningen av gällande bestämmelser om eftergift av åtal mot vissa underåriga. I föreningens yttrande kommer emellertid i flera sammanhang den uppfattningen till uttryck att det uppkomna läget främst har sin grund i de bristande resurser som ställts till socialvårdens förfogande. Föreningen understryker därför vikten av att ungdomsvårdsskoleorganisationen utbygges och att utredningshem inrättas.

Föreningen Sveriges stadsdomare avstyrker motionerna i vad gäller åtgärder för begränsning av åtalseftergift. Denna inställning motiverar föreningen på följande sätt:

Styrelsen delar motionärernas uppfattning att institutet åtalseftergift fått en alltför vidsträckt användning. En begränsning synes sålunda påkallad. Styrelsen kan dock icke dela herr Ohlins m. fl. uppfattning att begränsningen skall ske på det sättet, att åtalseftergift endast skall få förekomma där en betryggande tillsyn i form av skyddsuppfostran eller på annat sätt kan beredas. En på föreslaget sätt genomförd begränsning skulle nämligen kunna leda till att åtalseftergift icke fick tillämpas i de lindrigaste fallen, där annan åtgärd än den varning som åtalseftergiften innebär icke synes erforderlig. Styrelsen anser det lämpligare att riksåklagaren meddelar statsåklagarna anvisningar om en mera restriktiv tillämpning av institutet åtalseftergift.

I likhet med övriga remissinstanser framhåller *Sveriges Advokatsamfund* att det nuvarande läget beror på socialvårdens bristande resurser. Då man måste räkna med att det kan dröja avsevärd tid innan denna brist blir avhjälpt, finner samfundet naturligt att fråga väckes om en begränsning — åtminstone tills vidare — av institutet åtalseftergift. Samfundet har därför ingen erinran mot motionärernas yrkande på denna punkt; dock att frågans behandling kräver beaktande av bl. a. den omständigheten att en begränsning av antalet åtalseftergifter leder till en ökning av antalet åtal mot minderåriga.

Begränsning av villkorlig dom

Gällande bestämmelser m. m.

Bestämmelser om villkorlig dom meddelas i *lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom*. Villkorlig dom kan ifrågakomma vid brott, som förskyller frihetsstraff dock ej högre straff än straffarbete i ett år eller fängelse i två år. Såsom förutsättning för villkorlig dom anges i 1 § att det med hänsyn särskilt till den brottsliga karaktär och personliga förhållanden i övrigt

skall finnas skälig anledning antaga att han utan att undergå straff skall avhålla sig från att ånyo begå brott. Villkorlig dom må dock ej meddelas där det av hänsyn till den allmänna laglydnaden är påkallat att den brottslige undergår straff. Vidare gäller att villkorlig dom må meddelas allenast om synnerliga skäl föranleder därtill därest den tilltalade under de fem åren närmast före brottet fått villkorlig dom, undergått frihetsstraff, fränsett förvandlingsstraff för böter, eller blivit föremål för skyddsåtgärd.

Angående utformningen av den villkorliga domen enligt strafflagberedningens år 1956 framlagda förslag se följande avsnitt.

Remissyttranden

Riksåklagarämbetet, som icke vill bestrida att den villkorliga domen kommit att användas alltför onyanserat, finner emellertid att problemet här är att åstadkomma en effektivisering av kriminalvården i frihet, så att denna både för brottslingen själv och för allmänheten framträder som en verklig brottsreaktion. Då förslag i denna riktning framlagts av strafflagberedningen och nu överväges av Kungl. Maj:t i samband med den pågående strafflagsreformen finner ämbetet någon ytterligare utredning härom icke påkallad.

Liknande synpunkter framlägges av *Svea hovrätt*, *Föreningen Sveriges häradshövdingar* och *Sveriges Advokatsamfund*. Hovrätten och advokatsamfundet erinrar därjämte om den nuvarande överbeläggningen inom anstaltsväsendet.

Kombination av villkorlig dom och böter

Gällande rätt

För närvarande gäller som huvudregel att en tilltalad i samma mål kan ådömas endast ett allmänt straff. Från denna regel göres undantag endast i några få och mycket begränsade fall. Vid sammanträffande av flera brott kan sålunda enligt 4 kap. 1 § strafflagen för brott, som finnes förskylla böter, bötesstraff ådömas jämte straff för övriga brott, om särskilda skäl föranleder därtill; normerade böter och böter som ej får förvandlas skall enligt 2 § särskilda böteslagen alltid ådömas för sig. I vissa fall kan också 4 kap. 3 § strafflagen leda till att skilda straff ådömes vid flerfaldig brottslighet. Vidare stadgas i 8 § lagen om disciplinstraff för krigsmän att för brott som finnes förskylla disciplinstraff må, då flera brott sammanträffar, sådant straff ådömas jämte straff i allmän straffart för övriga brott, om särskilda skäl föranleder därtill.

En kombination av skilda påföljder är härjämte möjlig i fall då avsättning eller suspension skall ådömas. Sådant straff ådömes enligt de i 25 kap. strafflagen givna reglerna i vissa fall vid sidan av annat straff. Har någon för skilda brott förskyllt avsättning eller suspension och allmänt straff, skall straffen enligt 4 kap. 7 § strafflagen ådömas jämte varandra.

I den mån gällande bestämmelser medger, att böter eller disciplinstraff ådömes särskilt för något av flera brott, kan sådan påföljd också åläggas jämte villkorlig dom för brottsligheten i övrigt.

Strafflagberedningen

I strafflagberedningens förslag motsvaras den nuvarande villkorliga domen av flera olika påföljder. Sålunda har såsom självständiga påföljder upptagits överlämnande till vård enligt barnavårdslagen, vård enligt lagen om nykterhetsvård, vård enligt sinnessjuklagen och öppen psykiatrisk vård; vård i någon av dessa former kan för närvarande under vissa förutsättningar anordnas i anslutning till villkorlig dom. Härutöver föreslår emellertid beredningen att den villkorliga domen uppdelas i två väsentligt olika påföljder, av vilka den ena får behålla namnet villkorlig dom och den andra kallas skyddstillsyn. Villkorlig dom och skyddstillsyn har i förslaget konstruerats som självständiga påföljder, och de innebär alltså icke såsom den nuvarande villkorliga domen något anstånd med ådömande av straff eller med verkställighet av ådömt straff; under vissa förutsättningar skall dock villkorlig dom eller skyddstillsyn kunna undanröjas och ersättas av annan påföljd. Den villkorliga domen skall enligt förslaget icke vara förenad med övervakning och ej heller skall några särskilda föreskrifter kunna meddelas den dömde, dock med undantag för föreskrifter om skadeståndsbetalning. Sådana fall, i vilka övervakning jämte särskilda föreskrifter eller enbart övervakning finnes erforderlig, har hänförts till skyddstillsyn.

Beredningens förslag bygger på den nuvarande huvudregeln, att vid bestämmande av påföljd för brott endast ett allmänt straff får ådömas. Förslaget medger emellertid mera vittgående undantag från denna regel än som nu kan ske. Ett av dessa undantag hänför sig till möjligheten att för ett och samma brottsliga förfarande ådöma böter som komplement till annan påföljd. Enligt förslaget skall sålunda dagsböter kunna ådömas jämte fängelse — nuvarande fängelse och straffarbete har i förslaget sammanslagits till en enhetlig påföljd, benämnd fängelse — villkorlig dom eller skyddstillsyn.

När beredningen upptagit tanken att för ett och samma brottsliga förfarande skall kunna dömas till böter som komplement till annan påföljd, har meningen icke varit att på denna väg konfiskera eller förebygga vinning av brott. Syftet har i stället varit att göra brottspåföljderna så verksamma och ändamålsenliga som möjligt. Beredningen har kommit till den uppfattningen, att särskilt en kombination av villkorlig dom och böter eller av skyddstillsyn och böter skulle erbjuda påtagliga kriminalpolitiska fördelar. Möjligheterna att kombinera böter med dessa andra påföljder är enligt förslaget icke begränsade till vissa brott eller särskilda brottstyper. Ej heller är det någon förutsättning, att brottet eller något av brotten är belagt med böter.

Beredningen framhåller, att domstolen vid valet mellan villkorlig dom och annan påföljd är skyldig att taga tillbörlig hänsyn till de allmänpreven-

tiva skäl, som kan tala mot villkorlig dom, och att dylika skäl måste ges större utrymme vid vissa brottstyper än vid andra. En utväg att förläna samhällets reaktion mot brottslingen sådan skärpa att den är tillfyllest ur allmän synpunkt erbjuder vid flerfaldig brottslighet möjligheten att döma till böter för något av brotten. Bötespåföljden är, rätt använd, väl ägnad att tillgodose allmänpreventiva önskemål om en skärpning av reaktionen mot den som erhåller villkorlig dom. En sådan skärpning kan för övrigt, uttalar beredningen, vara önskvärd också ur individualpreventiv synpunkt. Den tankeställare som böter vid sidan av den villkorliga domen innebär kan mången gång vara nyttig även beträffande det godartade klientel för vilket villkorlig dom enligt beredningens förslag är avsedd. De kriminalpolitiska fördelarna av att kunna ådöma böter jämte villkorlig dom är så stora, att möjligheterna härtill bör vidgas så att denna påföljds kombination kan användas även då den tilltalade begått endast ett brott och oberoende av om brottet är belagt med böter eller ej. Beredningen pekar på att en sådan kombinationsmöjlighet införts i norsk rätt och att förslag i samma riktning framlagts i Danmark.

Enligt förslaget skall, såsom nyss antytts, både allmänpreventiva och individualpreventiva hänsyn kunna åberopas för att ådöma böter vid sidan av villkorlig dom. Förutsättningarna härför är sålunda uppfyllda, så snart en skärpning av reaktionen mot brottet är önskvärd ur allmän synpunkt eller för den dömdes tillrättaförande. Men även andra hänsyn kan spela in, säger beredningen. Som exempel anföres, att om av två medverkande till ett brott den ene får villkorlig dom och den andre, som i mindre mån bidragit till det brottsliga resultatet, dömes till böter, det kan vara lämpligt att sådan påföljd ådömes även den förre så att också han underkastas en omedelbart kännbar reaktion.

Beträffande skyddstillsynen uttalar beredningen, att denna påföljd regelmässigt är en mera ingripande åtgärd än villkorlig dom och därför alltid torde få en större allmänpreventiv verkan än sådan dom. I de fall då kriminalvården i frihet blir av ingripande art genom särskilda föreskrifter som meddelats för den dömdes tillrättaförande, torde det i regel varken vara behövt eller lämpligt att skärpa reaktionen genom att utdöma böter vid sidan av skyddstillsyn. Föreskrifter skall emellertid meddelas allenast om de är individualpreventivt motiverade. Det kan på grund härav icke sällan inträffa, att skyddstillsynen ej ingriper så starkt i den dömdes livsföring och att den därför blir föga kännbar. I dylika fall kan det stundom föreligga ett behov av att skärpa reaktionen mot den dömd. Liksom vid villkorlig dom bör därför böter kunna åläggas, och det även om endast ett brott är begånget och oberoende av om detta är belagt med böter.

Enligt beredningen bör vid bedömandet av lämpligheten att ådöma böter vid sidan av villkorlig dom eller skyddstillsyn beaktas, om den tilltalade förpliktas ersätta genom brottet uppkommen skada. Genom att i sådant fall föreskrifter meddelas om tid och sätt för fullgörande av skadeståndsbetalningen kan den samlade reaktionen erhålla sådan skärpa, att böter icke be-

höver tillgripas. Det bör också tillses, att den tilltalades betalningsförmåga icke genom böter belastas på sådant sätt, att målsägandens utsikter att få sin skada ersatt äventyras.

Böterna skall enligt förslaget ådömas i dagsböter. Bestämmandet av böternas storlek skall ske med ledning av det syfte som föranleder domstolen att döma till böter. Är, såsom i regel torde bli fallet, avsikten att av allmänpreventiva eller individualpreventiva skäl skärpa reaktionen, får böterna utmätas på sådant sätt att de kan anses innefatta en tillräcklig skärpning. Frågan om böternas storlek får emellertid icke ses isolerad som om det gällde att ådöma böter såsom ensam påföljd. Domstolen måste tillse att den villkorliga domen eller skyddstillsynen och de vid sidan därav ådömda böterna tillsammans bildar en lämplig reaktion, som icke står i disproportion till de brottsliga gärningarnas svårhet.

Vanliga regler om verkställighet av böter skall enligt förslaget gälla för de böter som här avses. Den omständigheten huruvida böterna behörigen erlägges skall vara utan inverkan på den villkorliga domen eller skyddstillsynen, och böterna skall icke vara avhängiga av beståndet av den villkorliga domen eller skyddstillsynen utan följa de allmänna bestämmelserna om preskription av böter. Skulle den villkorliga domen eller skyddstillsynen undanröjas på grund av att den dömde begått nytt brott eller av annan anledning, påverkas alltså icke böterna. Vid bestämmande av annan påföljd för det eller de brott, som den villkorliga domen eller skyddstillsynen avsett, bör hänsyn tagas till de redan utdömda böterna.

Strafflagberedningen uttalar, att reglerna i 2 och 3 §§ lagen om disciplinstraff för krigsmän medför att domstolen, om målet handlägges som militärt mål, beträffande krigsman får möjlighet att i stället för böter ålägga disciplinstraff jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn.

Över strafflagberedningens slutbetänkande har remissyttranden avgivits av ett stort antal myndigheter och sammanslutningar. Den föreslagna möjligheten att kombinera villkorlig dom eller skyddstillsyn med böter har allmänt tillstyrkts eller lämnats utan erinran. En redogörelse för remissyttrandena i denna del återfinnes å s. 11—14 i propositionen.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Lindell*, följande:

»Brottsligheten har under 1950-talet visat en oroande tendens till ökning. Det är med hänsyn härtill av största vikt att alla möjligheter tillvaratages för att göra brottsbekämpandet effektivare än för närvarande.

Tydligt är att kampen mot brottsligheten måste föras på många områden och på många olika sätt. Det är nödvändigt att anpassa åtgärderna efter olika brottsföreteelser och olika slag av brottsklientel. Av stor betydelse härvidlag är kriminalvården i frihet. Alltjämt är väl frihetsförlust genom omhändertagande på anstalt den viktigaste reaktionen mot mera allvarlig brottslighet. Domstolarna har emellertid i väsentlig omfattning kunnat ersätta fri-

hetsstraff med andra åtgärder för brottslingens tillrättaförande, framför allt villkorlig dom. Nuförtiden synes omkring 40 procent av alla i första instans för straffregisterbrott dömda personer erhålla villkorlig dom. Till denna utveckling torde ha medverkat en växande insikt hos domstolarna om de nackdelar som är förbundna med omhändertagande i anstalt. Den gällande lagen om villkorlig dom ger också vissa möjligheter att åstadkomma en verklig kriminalvård i frihet, varigenom lagöverträdaren kan tillrättaföras.

I olika sammanhang har likväl farhågor framförts att villkorlig dom kommit att brukas i alltför stor omfattning. Att villkorlig dom stundom meddelats i fall, där de förutsättningar för sådan dom som har avseende på lagöverträdarens individuella förhållanden sedermera visar sig icke hålla, kan givetvis ej förnekas. Så tycks dock icke ha skett alltför ofta. Av de siffror som strafflagberedningen redovisar angående återfall i brott efter villkorlig dom framgår, att risken för att villkorligt dömda med övervakning skall återfalla under en observationstid av fem år är knappt 25 procent; för villkorligt dömda som ej ställts under övervakning torde motsvarande procenttal vara väsentligt lägre. Detta kan givetvis icke tolkas så att i ungefär vart fjärde fall villkorlig dom egentligen icke borde ha meddelats. För det första kan orsakerna till återfallet vara att söka i omständigheter som icke kunnat förutses vid tiden för den villkorliga domen. Men vidare användes villkorlig dom, enligt min mening med rätta, i viss utsträckning i fall där prognosen icke bedömes såsom gynnsam men där det kan antagas, att den behandling som kan anordnas genom en villkorlig dom är den bästa av de påföljder som står till buds. Återfallssiffrorna ger emellertid anledning till övervägande om icke kriminalvården i frihet kan effektiviseras.

Det har också stundom ifrågasatts, om icke villkorlig dom brukats i en utsträckning som inverkat menligt på den allmänna laglydnaden. Att bilda sig en säker uppfattning i denna fråga ställer sig mycket svårt. Vi vet alltför litet om vilka faktorer som driver människor till brott och vilka som verkar avhållande. Det torde dock icke kunna uteslutas, att en alltför vidsträckt tillämpning av sådan villkorlig dom, som ej medför något för den dömda kännbart ingripande och därför närmast är en villkorlig påföljds-eftergift, kan föranleda andra människor och icke minst unga personer att begå brott i förhoppning att de — i händelse av upptäckt — icke skall drabbas av någon påtaglig samhällsreaktion. I den mån den villkorliga domen verkligen medför en behandling med effektiv övervakning och mer eller mindre ingripande föreskrifter samt uppfattningen härom tränger igenom hos allmänheten, torde däremot risken för en sådan inverkan på den allmänna laglydnaden vara betydligt mindre.

Strafflagberedningen har föreslagit olika åtgärder i syfte att göra villkorlig dom till en effektivare påföljd än nu. Bl. a. har i förslaget den nuvarande villkorliga domen delats upp i två påföljder, villkorlig dom och skyddstillsyn, och i samband därmed föreslås en omfattande organisatorisk förstärkning av kriminalvården i frihet. Till en så genomgripande reform som här avses är jag icke beredd att nu taga ställning, utan härmed torde få anstå

till det slutliga övervägandet av det av beredningen föreslagna påföljdssystemet. Jag vill dock framhålla, att en organisatorisk utbyggnad av kriminalvården i frihet sedan länge pågår. Sålunda har skyddskonsulentorganisationen efter hand väsentligt förstärkts under de 15 år som gått sedan den nu gällande lagen om villkorlig dom trädde i kraft, och vid årets riksdag har i enlighet med förslag i statsverkspropositionen anvisats medel för en ytterligare utökning.

Beredningen har i angivna syfte även föreslagit andra åtgärder, däribland möjligheten att förena villkorlig dom och skyddstillsyn med böter. Tanken att införa en sådan kombinationsmöjlighet, som förekommer i utländsk lagstiftning, har under remissbehandlingen vunnit allmän anslutning. Även riksdagen har redan visat intresse för en reform i denna riktning. I sitt av riksdagen godkända utlåtande 1958: B 4 uttalade sålunda allmänna beredningsutskottet, att förslaget att kombinera villkorlig dom med böter syntes vara väl avvägt.

Enligt min mening talar goda skäl för att denna kombinationsmöjlighet införlivas med svensk rätt. Till den motivering strafflagberedningen givit för förslaget kan jag i huvudsak ansluta mig. Syftet med den villkorliga domen har framför allt varit att i möjligaste mån förhindra att lagöverträdare kommer i kontakt med fängelsemiljön. Därav behöver emellertid icke följa att den som uppfyller förutsättningarna för villkorlig dom skall befrias från varje ingripande. Det torde stundom med hänsyn till den dömda själv vara önskvärt, att han icke bara underkastas en prövotid utan även drabbas av en omedelbart kännbar samhällsreaktion. Även av andra skäl kan det vara påkallat att samhället mera eftertryckligt reagerar mot brottsligheten. Enligt lagen om villkorlig dom skall hänsyn tagas till de allmänpreventiva synpunkterna; villkorlig dom får icke meddelas om det av hänsyn till den allmänna laglydnaden är påkallat att den brottslige undergår straff. Valet kommer då att stå mellan villkorlig dom och ovillkorligt straff. I de fall, där villkorlig dom ur resocialiseringssynpunkt framstår som den bästa åtgärd som kan vidtagas, synes det emellertid kunna vara till fördel, om möjlighet finnes att skärpa samhällets ingripande, så att allmänpreventiva synpunkter tillgodoses, utan att man fördenskull behöver avstå från att meddela villkorlig dom. Någon nämnvärd utökning av tillämpningsområdet för villkorlig dom torde härigenom icke komma att ske; ett visst utrymme för användning av villkorlig dom jämte ovillkorligt bötesstraff borde dock finnas vid sådana brottstyper, som föranleder korta frihetsstraff men där villkorlig dom för närvarande anses utesluten av allmänpreventiva skäl. Ådömandet av ovillkorliga böter i därför lämpade fall synes likväl vara ägnat att motverka den risk som det nuvarande bruket av villkorlig dom kan innebära för den allmänna laglydnaden.

Redan enligt gällande lag kan böter i vissa fall ådömas jämte villkorlig dom. Om någon skall dömas för flera brott, kan nämligen enligt 4 kap. 1 § strafflagen särskilt bötesstraff bestämmas för brott som finnes förskylla böter jämte det att annan påföljd bestämmas för brottsligheten i övrigt. Kan

enligt denna bestämmelse böter ådömas jämte en villkorlig dom, tillgodoses i viss utsträckning det syfte man vill nå med den av strafflagberedningen föreslagna påföljds kombinationen. Bestämmelsen har emellertid en begränsad räckvidd. Det krävs nämligen, att gärningsmannen har begått flera brott och att något av dem är sådant att det i och för sig icke skulle föranleda annat än bötesstraff.

Då möjligheten att döma till böter jämte villkorlig dom synes vara värdefull ur kriminalpolitisk synpunkt och utan större svårigheter kunna införlivas med nuvarande påföljdssystem, vill jag förorda att erforderliga lagändringar i sådant syfte nu vidtages utan avbidan på den stora strafflagsrevisionen. Självfallet får man inte göra sig några överdrivna föreställningar om verkan i kampen mot brottsligheten av en reform av denna begränsade räckvidd, men den bör i sin mån kunna fylla en funktion i strävandena att motverka brottsligheten.

Användningsområdet för ifrågavarande påföljds kombination bör icke inskränkas till vissa brott eller brottstyper. För att tillgodose syftet med reformen bör möjligheten att döma till böter vara oberoende av brottets art. Det finnes icke heller någon anledning att begränsa tillämpningen till sådana brott, där straffskalan innehåller böter. Böter bör kunna ådömas även vid sidan av villkorlig dom som avser brott, på vilket enligt straffskalan endast kan följa frihetsstraff. De böter som på detta sätt ådömes jämte villkorlig dom utgör påföljd för samma brott, som den villkorliga domen avser.

Den nu förordade reformen torde komma att få betydelse främst i fråga om brottslingar över 18 år. För de yngre lagöverträdare, som omfattas av 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga, synes nämligen villkorlig dom icke förekomma i någon större utsträckning. Som även strafflagberedningen framhållit torde dock en kombination av villkorlig dom och böter stundom vara lämplig jämväl för ungdomar under 18 år med egna inkomster.

Med hänsyn till att gällande rätt bygger på den principen att en tilltalad, vare sig han begått ett eller flera brott, endast skall dömas till *en* straffrättslig påföljd, förutsättes för att en systematiskt fullt tillfredsställande lagstiftning skall erhållas att en omfattande omarbetning vidtages. En sådan omarbetning skulle emellertid nu föra för långt. I avbidan på den genomgripande reformering av påföljdssystemet som kan väntas på grundval av strafflagberedningens förslag torde därför som ett provisorium i *lagen om villkorlig dom* få infogas en särskild paragraf, 1 a §, med den erforderliga huvudbestämmelsen.

Detta stadgande bör i enlighet med vad jag tidigare anfört innehålla, att böter får ådömas jämte villkorlig dom om det för den dömdes tillrättaförande eller eljest finnes påkallat. Formuleringen innebär, att såväl individualpreventiva som allmänpreventiva synpunkter skall beaktas. Frågan huruvida böter skall ådömas kommer alltså att utgöra ett led i övervägan-

dena, om villkorlig dom är den lämpligaste åtgärden ur resocialiseringssynpunkt och om sådan dom med hänsyn till den allmänna laglydnaden är en tillräcklig samhällsreaktion. Några närmare regler härutöver om när böter skall ådömas torde icke behöva upptagas i lagtexten. Jag vill dock anföra vissa synpunkter på detta spörsmål.

Om i den villkorliga domen särskilda föreskrifter meddelas för att främja den villkorligt dömdes tillrättaförande, kan domen innebära en mycket kännbar reaktion för honom. I sådana fall torde det finnas mindre anledning än eljest att ådöma böter vid sidan av den villkorliga domen. Det bör givetvis också beaktas, att ett bötesstraff kan inverka menligt på de resocialiseringsåtgärder som vidtages i samband med den villkorliga domen. Särskild uppmärksamhet kräver fall, där skadestånd ålagts den dömda, varvid det ofta är lämpligt att giva föreskrifter om tid och sätt för betalning av skadeståndet. Det är då angeläget, att icke målsägandens möjligheter att utfå sitt skadestånd försvåras av att domstolen ådömer kompletterande böter. Ett annat fall, i vilket skäl talar mot att den här föreslagna bestämmelsen tillämpas, är när domstolen finner att enligt 4 kap. 1 § strafflagen för något av flera brott särskilt bötesstraff skall ådömas.

Villkorlig dom kan nu meddelas även beträffande ett ådömt bötesstraff — förutsatt likväl att frihetsstraff ingår i straffskalan för brottet — och ett villkorligt anstånd med ådömande av straff kan avse brott för vilket om straff skulle ha bestämts detta hade stannat vid böter. Något formellt hinder att ådöma ovillkorliga böter vid sidan av en sådan villkorlig dom har icke uppställts i den föreslagna bestämmelsen. Det torde även utan uttrycklig bestämmelse stå klart, att möjligheten att ådöma kompletterande böter i allmänhet ej bör utnyttjas i dylika fall.

Böter av det slag varom här är fråga torde böra ådömas i dagsböter. Därvid får dagsbotens belopp bestämmas enligt de allmänna reglerna i 2 kap. 8 § strafflagen. Vad detta lagrum innehåller därom att antalet dagsböter skall bestämmas efter brottets beskaffenhet, kan emellertid icke utan vidare tillämpas i fall som nu avses. För att den samlade reaktionen mot den tilltalades brottslighet skall bli lämpligt avvägd, måste domstolen vid fastställandet av dagsbotsantalet taga hänsyn till att villkorlig dom samtidigt ådömes. Detta får anses med tillräcklig tydlighet framgå av den föreslagna lagtexten, när däri stadgas att böterna ådömes såsom särskilt straff för samma brott som den villkorliga domen avser. Högsta antalet dagsböter torde kunna fastställas till 120, och detta maximum bör gälla även då böterna ådömes jämte en villkorlig dom för flera brott. Avser det villkorliga anståndet verkställighet av ett i domen utsatt straff, får beaktas att antalet dagsböter icke bestämmas så högt att — enligt de grunder som anges i 4 kap. 6 § strafflagen — det för brottet stadgade maximistraffet överskrides. Uttrycklig bestämmelse härom torde böra meddelas.

Å böter som ådömes med stöd av den föreslagna nya bestämmelsen bör tillämpas de regler som eljest gäller för verkställighet av bötesstraff. Det kan icke vara lämpligt att härvidlag lägga några särskilda förpliktelser på

de organ som handhar övervakningen av de villkorligt dömda. Bestämmelserna i lagen om verkställighet av bötesstraff och förordningen angående in- drivning och redovisning av böter skall alltså iakttagas. Vid övervägande huruvida hinder mot förvandling möter enligt 8 § nämnda lag får observeras, att bötesstraff enligt den föreslagna 1 a § ej ålagts med tillämpning av 4 kap. 1 § strafflagen även om den villkorliga domen avser flera brott. Förvandlas böterna till frihetsstraff, får enligt vanliga regler bedömas om verkställigheten av förvandlingsstraffet skall villkorligt anstå. Huruvida bristande betalning av böterna bör leda till förverkande av den villkorliga dom, jämte vilken böterna ådömts, prövas jämlikt 13 § 3 mom. lagen om villkorlig dom, som stadgar att villkorligt anstånd kan förklaras förverkat om den dömda ålägges förvandlingsstraff för böter.

I enlighet med den ståndpunkt jag här intagit bör det särskilda bötesstraff som ådömts jämte en villkorlig dom icke påverkas av att det villkorliga anståndet förklaras förverkat; verkställigheten av böterna bör alltså oberoende därav fortgå. En konsekvens härav är också, att böterna icke skall ingå i gemensamt straff som enligt 13 § 1 mom. lagen om villkorlig dom i vissa fall skall bestämmas, när anståndet förklaras förverkat eller förklaras skola avse jämväl annat brott. En uttrycklig bestämmelse härom torde böra upptagas i nyssnämnda lagrum. Icke heller bör den omständigheten, att det villkorliga anståndet ej kan förklaras förverkat och att straff för brottet enligt 16 § lagen om villkorlig dom i anledning därav skall vara förfallet, medföra att böter som ådömts jämte den villkorliga domen bortfaller. Böterna bör preskriberas enligt reglerna i 5 kap. 20 § andra stycket strafflagen. Med denna konstruktion av det särskilda bötesstraffet bör uppenbarligen, då villkorligt anstånd med ådömande av straff förklaras förverkat enligt 12 § lagen om villkorlig dom eller enligt 13 § 1 eller 3 mom. samma lag, vid bestämmande av straff för brottet hänsyn tagas till det tidigare ådömda bötesstraffet. Liksom när böter ådömes jämte en villkorlig dom med utsatt straff skall domstolen alltså även i denna situation tillse, att den samlade reaktionen mot brottet blir lämpligt avvägd och att det för brottet stadgade straffmaximum icke överskrides. Detta får anses framgå av det föreslagna andra stycket i 1 a §.

Enligt 2 och 3 §§ lagen om ungdomsfängelse och 2 § lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt kan ungdomsfängelse eller förvaring i vissa fall då villkorligt anstånd förklaras förverkat ådömas för det brott som avsetts med den villkorliga domen. I sådant fall skall domstolen förordna, att ungdomsfängelset eller förvaringen träder i stället för böter som ådömts jämte den villkorliga domen. Detta får anses följa omedelbart av nämnda paragrafer och framgår i vart fall vid en jämförelse med 20 § ungdomsfängelselagen och 13 § lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

I 24 § lagen om villkorlig dom meddelas bestämmelser om nöjdförklaring. Avges nöjdförklaring beträffande den villkorliga domen, börjar prövotiden löpa med den övervakning och de föreskrifter som kan ha bestämts. Har

talans fullföljts, skall den fullföljda talan anses återkallad i de delar som nöjdförklaringen avser. Beträffande bötesstraff finnes för närvarande icke några bestämmelser om nöjdförklaring. När det gäller böter som enligt den föreslagna 1 a § ådömts jämte villkorlig dom måste det emellertid anses olämpligt, att talan beträffande dem skulle kunna föras av den dömde i fall då han avgivit nöjdförklaring i vad han erhållit villkorlig dom. Böterna ingår i den totala påföljden och domen bör i förevarande avseende ses som en helhet. Avges nöjdförklaring beträffande den villkorliga domen, bör därmed följa att talan icke heller kan föras i fråga om bötesstraffet. Att sträcka verkningarna av nöjdförklaringen längre än så torde icke böra övervägas i detta sammanhang. För verkställbarheten av bötesstraffet bör därför även i nu angivet fall gälla bestämmelserna i 22 § förordningen om utsökningens införande.

Strafflagberedningen har uttalat att, när den tilltalade är krigsman och målet handlägges som militärt mål, det kan vara att föredraga att villkorlig dom förenas med disciplinstraff i stället för med böter. Jag delar uppfattningen att detta stundom kan vara lämpligt. Såsom beredningen uttalat får 2 och 3 §§ lagen om disciplinstraff för krigsmän anses öppna möjlighet att även i sådant fall döma till disciplinstraff i stället för böter. Vad i lagen om villkorlig dom föreslagits beträffande böter som ådömes jämlikt 1 a § bör i tillämpliga delar gälla även disciplinstraff som ålägges jämte villkorlig dom. Då särskild bestämmelse härom torde erfordras, synes lämpligen i sistnämnda lag böra införas en ny paragraf, 24 a §, av innehåll att, om med stöd av 2 eller 3 § lagen om disciplinstraff för krigsmän disciplinstraff ådömes i stället för böter jämlikt 1 a §, vad i 13 § 1 mom, 16 § och 24 § lagen om villkorlig dom stadgas om sådana böter skall äga motsvarande tillämpning beträffande disciplinstraffet.

Särskilda bestämmelser angående registreringen av domar varigenom böter eller disciplinstraff ådömts jämte villkorlig dom torde icke vara påkallade. Den villkorliga domen skall alltid antecknas i allmänna straffregistret. Därest bötesstraffet uppgår till 60 dagsböter eller mer, kommer emellertid enligt 1 § 1. straffregisterlagen — om 12, 20, 21, 22 eller 23 kap. strafflagen tillämpats — anteckning att ske även av bötesstraffet. Någon olägenhet härav torde icke uppkomma. Av 57 § kungörelsen den 19 november 1948 angående den militära rättsvården torde, utan att paragrafen ändras, följa att såväl den villkorliga domen som ett därjämte ådömt disciplinstraff skall antecknas i militära straffregistret.

Införande av möjligheten att jämte villkorlig dom döma till särskilt bötesstraff eller disciplinstraff synes icke nödvändiggöra någon ändring av rättegångsbalkens regler om omröstning till dom, 29 kap. 2—4 §§. Frågan huruvida böter eller disciplinstraff skall ådömas torde i detta sammanhang bli att avgöra på samma sätt som nu gäller beträffande förordnande om övervakning och meddelande av särskilda föreskrifter vid villkorlig dom.

Några särskilda övergångsbestämmelser i anslutning till ikraftträdandet av de nu föreslagna lagändringarna synes icke erforderliga. Då möjlighe-

ten att kombinera villkorlig dom och böter ej får utnyttjas så, att den för brottet stadgade straffskalan överskrides, och då denna kombinationsmöjlighet kan öka förutsättningarna för den tilltalade att komma i åtnjutande av villkorlig dom, lärer några invändningar icke kunna resas mot att tillämpa de nya bestämmelserna även på brott, som begåtts före ikraftträdandet.»

Lagrådet

Lagrådet anförde:

»Vad först angår den föreslagna *möjligheten att kombinera villkorlig dom med böter*, innebär denna ett så långt gående avsteg från principen i det gällande påföljdssystemet att, såsom departementschefen framhållit, en systematiskt fullt tillfredsställande lagstiftning knappast kan erhållas utan en genomgripande omarbetning av systemet. En sådan omarbetning är för närvarande föremål för statsmakternas prövning på grundval av strafflagberedningens skyddslagsförslag, men då detta förslag är mycket omfattande och delvis behandlar synnerligen tveksamma frågor torde det säkerligen dröja ännu några år innan definitiv ny lagstiftning om påföljdssystemet kan träda i kraft. Hinder bör därför icke anses föreligga att provisoriskt införa den föreslagna påföljdscombinationen, eftersom denna är ägnad att tillgodose ett säkerligen såväl ur allmänpreventiva som även i åtskilliga fall ur individualpreventiva synpunkter föreliggande behov av en skärpning av samhällets reaktion mot brottslingar, vilka erhålla villkorlig dom.

Lagrådet vill i samband härmed såsom sin bestämda mening uttala, att därest nu — såsom ett provisorium — i lagen om villkorlig dom införes ett stadgande om böter vid sidan av sådan dom, detta icke i och för sig bör leda till ändrad praxis i fråga om tillämpningsområdet för villkorlig dom, när det gäller brottstyper för vilka för närvarande regelmässigt ådömas korta frihetsstraff. I detta hänseende finnes anledning att ställa sig avvaktande i avbidan på den slutliga reformen rörande påföljdssystemet. Vad särskilt angår rattfylleribrotten är att märka, att trafiknykterhetslagstiftningen för närvarande är föremål för en allsidig översyn. Att i anledning av det nu föreslagna stadgandet om kompletterande böter ändra praxis i fråga om användningen av villkorlig dom för rattfylleribrotten kan innebära ett icke önskvärt föregripande av utredningen om lämpliga reaktionsformer beträffande dessa brott.

Beträffande formuleringen av den föreslagna huvudbestämmelsen, 1 a §, bör, såsom departementschefen antytt, därav framgå att såväl individualpreventiva som allmänpreventiva synpunkter skola beaktas vid prövning av frågan huruvida i det särskilda fallet böter böra ådömas jämte den villkorliga domen. Böter av det slag varom här är fråga lära emellertid ha sin största betydelse såsom allmänpreventivt medel vid brottsbekämpandet. Detta torde böra tydligare markeras i lagtexten, vilket kan ske genom att allmänpreventionen omnämnes före individualpreventionen och med samma ordalag som i 1 §. Lagrådet får därför hemställa, att ingressen till 1 a § första

stycket gives lydelsen »Om det av hänsyn till den allmänna laglydnaden eller för den dömdes tillrättaförande finnes påkallat». Försättningen av första stycket skulle enligt lagrådets mening vinna i tydlighet om texten efter uttrycket »enligt 1 §» omredigerades så att den finge avfattningen »dagsböter, högst etthundratjugu, ådömas ovillkorligt såsom särskilt straff för samma brott som den villkorliga domen avser». Lagrådet förordar att lagtexten jämkas i enlighet härmed.

I 1 a § andra stycket upptager förslaget en uttrycklig bestämmelse, vars innebörd enligt departementschefen är att, då det villkorliga anståndet avser verkställighet av ett i domen utsatt straff, antalet dagsböter icke får bestämmas så högt att det för brottet stadgade maximistraffet överskrides. Meningen är alltså, att böterna och det straff som bestämts i den villkorliga domen skola, om de sammanräknas med tillämpning av 4 kap. 6 § strafflagen, rymmas inom den för brottet stadgade straffskalan. De praktiska olägenheterna av att domstolarna behöva uträkna förvandlingsstraff för att undvika överskridande av straffmaximum torde icke bli av större betydelse, då väl straff sällan utmätas nära maximum.

Förslaget upptager icke någon bestämmelse som med avseende å de kompletterande böterna reglerar det fall att visst straffminimum stadgats för det brott, beträffande vilket den villkorliga domen meddelats. För sådant fall måste emellertid gälla, att straffminimum icke får underskridas vid utmätandet av det straff som avses med det villkorliga anståndet, och att således, om detta straff bestämmes till det i den tillämpade straffbestämmelsen stadgade minimum, det kompletterande bötesstraffet kommer att ligga ovanför detta minimum. Detta torde emellertid tillräckligt tydligt framgå av 1 §. Lagrådet finner alltså icke någon uttrycklig bestämmelse härom erforderlig.

I anslutning härtill må anmärkas, att stadgandet i 5 § första stycket lagen om villkorlig dom, att i domen skall fastställas en prøvotid av tre år eller, om den tilltalade dömts till allenast böter, två år, måste även efter den föreslagna lagändringens genomförande, utan att det särskilt anges i lagtexten, tolkas därhän att prøvotiden i alla de fall då det villkorliga anståndet avser straffs ådömande skall bestämmas till tre år. Stadgandet i 12 § sista stycket samma lag att vid förverkande av villkorligt anstånd straff skall bestämmas för brottet, där det ej skett i den villkorliga domen, skall självfallet tolkas så att enligt 1 a § ådömda böter lämnas å sido. Det må i samband härmed framhållas, att det i 6 kap. 1 § tredje stycket och 30 kap. 6 § rättegångsbalken förekommande uttrycket »om svårare straff än böter ej ådömes» icke kan tolkas såsom avseende fall då tilltalad erhåller villkorligt anstånd med straffs ådömande och därjämte ådömes kompletterande böter.

I fråga om det föreslagna tillägget till 24 §, enligt vilket nöjdförklaring beträffande villkorlig dom inbegriper jämväl böter, som må ha ådömts jämlikt 1 a §, anser sig lagrådet böra erinra om att enligt avgörande av högsta domstolen (N. J. A. 1957 s. 272) missuppfattning från den dömdes sida beträffande nöjdförklarings inverkan å fullföljdsrätten kan föranleda att för-

klaringen anses sakna giltighet. Avsevärd risk torde föreligga för att villkorligt dömd person, som jämväl ådömts kompletterande böter, kommer att hysa den missuppfattningen att av honom avgiven nöjdförklaring endast avser den villkorliga domen men icke böterna. Det är således av vikt att, då påföljdscombinationen användes, den som har att upptaga nöjdförklaring förvissas sig om att den dömda känner till och förstår innehållet i förevarande stadgande innan förklaringen avgives.

Departementschefen har enligt remissprotokollet uttalat, att införandet av möjligheten att jämte villkorlig dom döma till särskilt bötesstraff eller disciplinstraff icke syntes nödvändiggör någon ändring av rättegångsbalkens regler om omröstning till dom, 29 kap. 2—4 §§. Frågan huruvida kompletterande straff skall ådömas torde, enligt departementschefens mening, i detta sammanhang bli att avgöra på samma sätt som nu gäller beträffande förordnande om övervakning och meddelande av särskilda föreskrifter vid villkorlig dom. Lagrådet vill erinra om att, då det gäller avgöranden av sist angiven art, olika meningar angående omröstningsreglernas innebörd yppats i domstolspraxis och doktrin (se SvJT 1954 rf s. 23 och 1956 s. 495—497). Den nu föreslagna påföljdscombinationen torde medföra särskilda svårigheter vid omröstningsreglernas tillämpning. Att märka är bl. a. att, försåvitt dessa regler skulle på vanligt sätt tillämpas när fråga är om villkorligt anstånd med verkställande av straff, domstolens ledamöter hade att i första hand taga ställning till straffmätningen och därefter till frågan om villkorlig dom. När påföljdscombinationen skall komma till användning kunna emellertid, formellt sett, straffen icke bestämmas förrän det blivit avgjort att villkorlig dom skall meddelas. Med hänsyn till de svårigheter som sålunda och i övrigt äro att emotse, därest på nu förevarande område domstolarna hade att hålla sig enbart till gällande omröstningsregler, finner lagrådet sig böra förorda, att dessa frågor snarast upptagas till särskild utredning, förslagsvis genom 1951 års rättegångskommitté. Därest särbestämmelser härvid finnas erforderliga, synes böra övervägas, huruvida ej dessa, i betraktande av den förevarande lagstiftningens provisoriska karaktär, kunna upptagas i lagen om villkorlig dom (jfr 4 § lagen om införande av nya rättegångsbalken). Ändring i detta avseende i rättegångsbalkens omröstningsregler torde för sådant fall ifrågakomma först i samband med den fullständiga reformen av påföljdssystemet (jfr det av strafflagberedningen härom framställda ändringsförslaget).»

I anledning av departementschefens uttalande att några särskilda *övergångsbestämmelser* icke erfordrades uttalade lagrådet, att det skulle regelmässigt strida mot den i 5 § strafflagens promulgationslag angivna grundsatsen att tillämpa de nya bestämmelserna om combination av böter eller disciplinstraff och villkorlig dom på brott, som begåtts före ikraftträdandet. Lagrådet anförde vidare:

»De av departementschefen åsyftade fall, då nya lagen skulle leda till lindrigare resultat än gällande rätt, synas sakna praktisk betydelse. Lagrådet hemställer därför om tilläggande av en övergångsbestämmelse av innehåll att vad i nya lagen är stadgat om ådömande jämte villkorlig dom av

särskilt bötesstraff eller disciplinstraff ej skall gälla i fråga om brott, som förövats före nya lagens ikraftträdande.

För det fall att någon anses böra dömas villkorligt för flera brott, av vilka något eller några förövats före och annat eller andra efter ikraftträdandet, torde av allmänna regler följa, att domstolen med hänsyn till den brottslighet som förövats efter ikraftträdandet är oförhindrad att, om så finnes erforderligt, ådöma jämväl ovillkorligt bötes- eller disciplinstraff enligt nya lagen.»

Lagrådets yttrande har i propositionen föranlett följande uttalande från *departementschefens* sida:

»Med anledning av vad lagrådet uttalat om tillämpningsområdet för villkorlig dom vill jag erinra om mitt uttalande i remissprotokollet, att den föreslagna möjligheten att kombinera villkorlig dom och böter icke torde komma att innebära någon nämnvärd utökning av användningen av villkorlig dom. När det gäller brottstyper för vilka för närvarande regelmässigt ådömes korta, ovillkorliga frihetsstraff, finnes därför ej anledning räkna med att förslaget kommer att föranleda någon större ändring i rättstillämpningen. I gränsfall torde dock förutsättningarna att tillämpa villkorlig dom i viss mån utökas, om förslaget genomföres.

Lydelsen av 1 a § torde böra ändras så, att även den allmänpreventiva synpunkten uttryckligen angives i lagtexten. Därjämte torde avfattningen av denna paragraf få redaktionellt jämkas på sätt lagrådet förordat. Ehuru enligt min mening den i 5 § strafflagens promulgationslag angivna grundsatsen i vissa fall skulle leda till att den föreslagna påföljds kombinationen kunde tillämpas även å brott begångna före den nya lagens ikraftträdande, vill jag icke heller motsätta mig den av lagrådet föreslagna övergångsbestämmelsen.»

Remissyttranden över motionerna

Rikssåklagarämbetet, socialstyrelsen, Svea hovrätt, Föreningen Sveriges häradshövdingar och Sveriges Advokatsamfund har förordat att möjlighet att kombinera villkorlig dom och böter införes utan avvaktande av den slutliga behandlingen av strafflagberedningens förslag i övrigt. *Föreningen Sveriges stadsdomare* förklarar sig icke ha något att erinra mot en sådan lagändring att det blir möjligt att kombinera villkorlig dom med böter men håller före att en sådan reform icke kan förväntas få någon större betydelse i nu rådande allvarliga läge. Flertalet av de remissinstanser som yttrat sig i frågan har framfört vissa erinringar av såväl saklig som formell innebörd mot utformningen i motionerna I: 13 och II: 11 av reglerna om denna kombinationsmöjlighet.

Tagande i förvar av villkorligt dömd

Gällande rätt

Lagen om villkorlig dom innehåller icke några bestämmelser om omhändertagande av den villkorligt dömd. Därest han utan att därigenom begå brott åsidosätter något som till följd av den villkorliga domen åligger honom,

kan domstolen enligt 12 § förordna om övervakning om den dömde ej redan står under övervakning, meddela föreskrift enligt 8 §, förordna om förlängning av prövotiden, besluta att varning skall tilldelas den dömde eller förklara anståndet förverkat. Har domstolen tillsatt övervakningsnämnd, kan nämnden vidtaga sådan åtgärd, dock ej förklara anståndet förverkat. Föreskrifter enligt 8 § kan avse den dömdes utbildning, arbetsanställning, vistelseort, bostad eller användande av fritid; vidare kan det åläggas honom att avhålla sig från bruk av rusdrycker, att underkasta sig behandling å sjukhus, vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller annan anstalt och att underkasta sig inskränkning i förfogandet över arbetsförtjänst eller andra tillgångar. Om det finnes lämpligt kan också föreskrivas, att den dömde bör på tid och sätt som anges i domen söka fullgöra skadeståndsskyldighet på grund av brottet. Om den dömde gör sig skyldig till nytt brott, kan domstolen enligt 14 §, om anståndet icke förklaras förverkat, meddela ändrade bestämmelser i enlighet med 12 §.

Beträffande de föreskrifter för den villkorligt dömde som här nämnts gäller, att något tvångsvis genomförande ej kan ske; det förutsättes att den dömde frivilligt medverkar. Han är emellertid underkastad det hotet, att i annat fall åtgärder vidtages enligt 12 §, varvid förverkande av anståndet kan komma i fråga. Det enda tvångsingripande som lagen medger är att domstol eller övervakningsnämnd kan erhålla handräckning av polismyndighet för den dömdes inställande inför domstolen eller nämnden.

Lagens ståndpunkt är vidare den att under prövotidens gång ny föreskrift enligt 8 § endast får meddelas om den dömde misskött sig. Har föreskrift i visst hänseende meddelats redan i domen, kan den föreskriften emellertid ändras eller upphävas så snart anledning förekommer därtill.

Vid andra former av kriminalvård i frihet än villkorlig dom finnes vissa möjligheter till tillfälligt omhändertagande. I 16 § lagen om villkorlig frigivning stadgas sålunda att, om fråga uppkommer om förverkande av villkorligt medgiven frihet, fångvårdsstyrelsen kan, såframt omständigheterna föranleder därtill, besluta att den frigivne skall tagas i förvar i avbidan på vidare förordnande. Liknande bestämmelser upptages i 17 § ungdomsfängelselagen och 12 § lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt. Endast i lagen om villkorlig frigivning har fastställts en längsta tid för omhändertagandet; den omhändertagne skall lösgivas, såvida beslut om den villkorligt medgivna frihetens förverkande ej har meddelats inom en vecka efter det han tagits i förvar.

Strafflagberedningen

Strafflagberedningen har i sitt förslag om skyddstillsyn — som i princip innebär kriminalvård i frihet — upptagit en bestämmelse, enligt vilken den dömde kan tillfälligt omhändertagas på lämpligt sätt. Sådant omhändertagande skall kunna ske, om det med hänsyn till den dömdes sinnesförfattning eller eljest finnes erforderligt för hans tillrättaförande. Det må nämnas, att beredningens förslag, vilket medger att föreskrifter meddelas vid

skyddstillsyn i huvudsak i samma omfattning som enligt 8 § lagen om villkorlig dom, ej för meddelande av nya föreskrifter under prövotiden förutsätter att den dömd misskött sig.

Beredningen anför att den nuvarande möjligheten att taga villkorligt frigivna i förvar visat sig vara av stort värde. I samband med att den frigivne tagits i förvar, har tillsynsmannen eller skyddskonsulenten fått tillfälle att tala den omhändertagne till rätta och ordna upp hans förhållanden. Detta har i allmänhet lett till att förverkande av den villkorligt medgivna friheten kunnat undvikas och att kriminalvården i frihet kunnat fortsätta. Beredningen uttalar vidare följande:

Det är enligt strafflagberedningens mening en brist, att de organ som har tillsyn över de villkorligt dömdas behandling icke äger någon liknande möjlighet att ingripa, när en akut risk föreligger för återfall i brott eller för annan misskötsamhet från den dömdes sida. Om en villkorligt dömd bryter mot meddelade föreskrifter och undandraget sig övervakning genom att byta vistelseort, kan skyddskonsulenten visserligen få honom efterspanad genom polisens försorg. Polismyndigheten äger dock icke befogenhet att återföra den dömd eller att kvarhålla honom och därigenom förhindra, att han avviker på nytt. Detta har visat sig medföra svårigheter för tillsynsorganen att i dylika fall få kontakt med den dömd.

Ett tillfälligt omhändertagande kan emellertid vara ändamålsenligt ur behandlingssynpunkt, även om den dömd icke har brutit mot meddelade föreskrifter eller eljest visat bristande skötsamhet. Utan att detta är fallet kan han nämligen ha kommit i ett sådant orostillstånd att med hänsyn till hans sinnesförfattning en allvarlig risk föreligger för ny brottslighet.

Särskilt i fråga om unga personer kan enligt beredningen en kort tids omhändertagande, varunder övervakningsorganen får tillfälle att påverka den dömd, vara ägnat att återställa hans sinnesjämvikt och undanröja risken för ny kriminalitet.

Beredningen framhåller att åtgärden skall vara individualpreventivt motiverad och att den icke får tillgripas enbart i syfte att skärpa påföljden mot den dömd.

Omhändertagandet avses i regel skola vara högst en vecka. För att den dömd skall kunna kvarhållas längre tid förutsättes synnerliga skäl. Genom nytt beslut kan då förordnas, att han skall kvarhållas ytterligare högst en vecka. Något formellt hinder föreligger enligt förslaget icke mot att omhändertagande sker flera gånger under prövotiden. Om ett upprepat omhändertagande blir aktuellt, torde emellertid ofta förutsättningar saknas för fortsatt kriminalvård i frihet, och skyddstillsynen bör då i stället utbytas mot annan påföljd.

Enligt förslaget skall skyddstillsynen handhas av lokala tillsynsnämnder, vilka skall ha att meddela erforderliga föreskrifter. Det är också på sådan nämnd det skall ankomma att besluta om tillfälligt omhändertagande. Över beslut om omhändertagande får den dömd föra talan genom besvär hos hovrätt; beslutet skall dock genast lända till efterrättelse, om ej nämnden eller hovrätten annorlunda förordnar.

Beträffande verkställigheten av beslut om omhändertagande upptager för-

slaget ett stadgande om att polismyndighet skall lämna handräckning för den dömdes omhändertagande. Omhändertagandet torde enligt beredningen i regel komma att ske i polisarrester, liksom nu sker när villkorligt frigivna tages i förvar. Beredningen anmärker, att den allmänna standarden hos polisarresterna visserligen icke är god, men anser att en placering där i allmänhet kan godtagas med hänsyn till den korta tid som den dömda får kvarhållas. Dessutom pekar beredningen på att en väsentlig förbättring av polisarresternas beskaffenhet och utrustning kan förväntas efter ett genomförande av polisarrestutredningens förslag (se nu lagen den 25 april 1958 om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. samt i anslutning därtill utfärdade författningar). Om den dömda är under 21 år torde enligt beredningen stundom kunna utverkas, att han under tiden för omhändertagandet placeras på någon barnavårdande institution.

Särskilda framställningar till Kungl. Maj:t om omedelbar lagstiftning i fråga om tillfälligt omhändertagande av villkorligt dömd har gjorts i skrivelse den 8 februari 1958 av Göteborgs rådhusrätt och den 7 januari 1959 av övervakningsnämnden vid Stockholms rådhusrätt. För innehållet i dessa framställningar samt för remissyttrandena över strafflagberedningens förslag redogöres å s. 23—25 i propositionen.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen* följande:

»Möjligheterna för de organ, som har att öva tillsyn över de villkorligt dömda, att ingripa med erforderliga åtgärder är för närvarande i viktiga hänseenden begränsade. En svårighet som särskilt framhållits i framställningarna från Göteborgs rådhusrätt och övervakningsnämnden vid Stockholms rådhusrätt föreligger däri, att något tvångsvis omhändertagande icke kan ske av villkorligt dömd som undandrar sig övervakning genom att byta vistelseort. Han kan visserligen efterspanas, men om han anträffas kan han icke kvarhållas. Härigenom blir möjligheterna för övervakningsorganen att verkställa tillförlitlig utredning av den dömdes förhållanden försvårade. I och för sig torde i dessa fall ofta föreligga anledning att förklara det villkorliga anståndet förverkat, men någon säker grund för ett beslut om förverkande eller om andra åtgärder enligt 12 § lagen om villkorlig dom kan ej erhållas.

Avsaknaden av en rätt att för en kortare tid tvångsvis omhänderta villkorligt dömda har gjort sig märkbar även i situationer, där full utredning kunnat erhållas om den dömdes förhållanden. Missköter sig den dömda, kan varning tilldelas honom och föreskrifter meddelas i olika avseenden. Som yttersta utväg kan det villkorliga anståndet förklaras förverkat. Det är emellertid tydligt, att förverkande — om man bortser från de fall då den dömda begått nytt brott — många gånger framstår som en alltför drastisk åtgärd. Det visar sig också att beslut om förverkande utan samband med lagföring för nytt brott är mycket sällsynta. Detta kan icke bero på att skäl till förverkande endast sällan föreligger. I riktig känsla av att ett syfte med den

villkorliga domen är att utan att den dömde intages i fångvårdsanstalt förebygga att han begår nya brott, torde emellertid övervakare, skyddskonsumenter och övervakningsdomstolar söka komma till rätta med svårigheterna genom mindre ingripande åtgärder än förverkande. Dessa strävanden skulle helt säkert stundom främjas, om den dömde kunde på lämpligt sätt omhändertagas för att övervakningsorganen skall få tillfälle att ordna upp hans förhållanden och hjälpa honom till rätta.

Bland de förslag som strafflagberedningen framlagt i syfte att göra kriminalvården i frihet effektivare än för närvarande ingår även införande av en bestämmelse som möjliggör ett omhändertagande av den dömde på kort tid, högst två veckor. Detta förslag har allmänt godtagits av remissmyndigheterna, och angelägenheten av en sådan bestämmelse understrykes starkt i framställningarna från Göteborgs rådhusrätt och övervakningsnämnden vid Stockholms rådhusrätt.

En icke oväsentlig förbättring av möjligheterna att komma till rätta med de svårigheter, som enligt det förut anförda möter de övervakande organen, synes vara att vinna genom beredningens förslag. Detta torde utan större svårigheter kunna genomföras inom ramen för den nuvarande lagen om villkorlig dom. Jag vill därför förorda att — i avbidan på den omfattande strafflagsrevision som förestår — i nämnda lag upptages bestämmelser om tillfälligt omhändertagande av villkorligt dömda.

Enligt beredningens förslag skall bestämmelsen om tillfälligt omhändertagande endast gälla beträffande dem som dömts till skyddstillsyn, d. v. s. närmast motsvarande de villkorligt dömda som nu ställas under övervakning. Att förslaget begränsats på detta sätt, torde framför allt sammanhänga med att den av beredningen föreslagna villkorliga domen icke såsom den nuvarande är förbunden med någon allmän skötsamhetsregel; förverkande av villkorlig dom skall enligt förslaget — med visst undantag — endast kunna ske när den dömde begått nytt brott. Då det nu gäller att i den nuvarande lagen om villkorlig dom upptaga en bestämmelse om tillfälligt omhändertagande, finnes enligt min mening icke någon anledning att inskränka regelns tillämpning till de fall där den villkorligt dömda står under övervakning. Det ligger emellertid i sakens natur att bestämmelsens praktiska betydelse i huvudsak kommer att begränsas till dessa fall. Däremot synes omhändertagande ej böra ifrågakomma beträffande den som erhållit villkorligt anstånd med verkställighet av förvandlingsstraff.

I fråga om tillämpningen i övrigt av stadgandet om omhändertagande innehåller beredningens förslag som förutsättning, att omhändertagandet med hänsyn till den dömdes sinnesförfattning eller eljest skall finnas erforderligt för hans tillrättaförande. Det förutsättes i och för sig icke, att den dömde åsidosatt särskild föreskrift eller annat som åligger honom i anledning av domen till skyddstillsyn. Förslaget upptager icke heller någon sådan förutsättning för att nya föreskrifter skall kunna meddelas. Enligt den nu gällande lagen om villkorlig dom gäller däremot i princip, att ingripande mot den dömde med andra åtgärder än som bestämts i domen

förutsätter att han i något avseende misskött sig under prövotiden. Även om goda skäl kan anföras för beredningens förslag, torde det ej finnas anledning att vid den begränsade reform som nu föreslås frångå den ståndpunkt gällande lag intar. Tillfälligt omhändertagande av den dömde bör alltså ifrågakomma endast i fall, då han åsidosatt något som åligger honom till följd av den villkorliga domen. Såsom framgår av vad jag tidigare anført, är emellertid ett väsentligt syfte med den föreslagna bestämmelsen att de övervakande organen skall sättas i tillfälle att utreda den dömdes förhållanden. Av denna anledning kan man för ett omhändertagande icke kräva att fullständig utredning om hans misskötsamhet föreligger. Efter förebild av vad som enligt 16 § lagen om villkorlig frigivning gäller beträffande tagande i förvar av villkorligt frigivna bör i stället anges, att omhändertagande får ske om fråga uppkommit att förklara anståndet förverkat eller vidtaga annan åtgärd enligt 12 § lagen om villkorlig dom. Beslut om omhändertagande bör då kunna fattas utan att den dömde — såsom eljest är föreskrivet när åtgärder vidtages mot honom — får tillfälle att yttra sig. I annat fall skulle uppenbarligen syftet med omhändertagandet, som ytterst är att undanröja en mer eller mindre akut risk för nya brott, i stor utsträckning förfelas.

Ett huvudfall då beslut om omhändertagande är påkallat är det, då den dömde icke upprätthåller förbindelse med sin övervakare och denne icke har någon kännedom om var den dömde befinner sig. Det kan emellertid icke vara påkallat att i alla sådana fall gå så långt som till ett omhändertagande. Ofta torde nämligen tillräckliga upplysningar föreligga för att den dömdes vistelseort skall kunna utrönas genom skyddskonsulentorganisationen och erforderliga åtgärder därefter vidtagas; och även om så ej är fallet, kan det måhända vara tillräckligt att efterlysning sker genom polismyndighetens försorg. Förhållandena kan också vara sådana, att det ej är skäl att misstänka att den dömde på annat sätt än genom bristande kontakt med övervakaren åsidosätter sina skyldigheter. Ett omhändertagande kan i sådana fall kanske komma att spoliera en ordnad tillvaro som den dömde byggt upp. Har beslut meddelats om omhändertagande, bör för övrigt den verkställande myndigheten, om det visar sig att den dömdes förhållanden är gynnsammare än vad den beslutande myndigheten kunnat utgå från och ett genomförande av beslutet sannolikt skulle få olyckliga konsekvenser, kunna inhämta medgivande från den beslutande myndigheten att verkställigheten icke skall genomföras. Erfarenheterna från tillämpningen av bestämmelserna om villkorligt frigivnas tagande i förvar lär ge vid handen, att de verkställande myndigheterna i detta hänseende handlar med humanitet och omdöme.

Omhändertagande bör emellertid kunna beslutas även i andra fall än då den dömde uppehåller sig å okänd ort. Om den dömde förfaller till dagdrivarliv eller på annat sätt för ett oordentligt levnadssätt, som innebär en överhängande risk för att han återfaller i brott, bör han kunna omhändertagas i avbidan på resultatet av en utredning om vilka åtgärder som

skall vidtagas. Sker ingripandet i tid, kan man härigenom måhända förebygga en utveckling som skulle leda till fortsatt brottslighet. Med anledning av de exempel övervakningsnämnden vid Stockholms rådhusrätt i sin framställning givit på fall då ett omhändertagande kan vara motiverat, vill jag understryka att enligt vad förut anförts en förutsättning för ingripande alltid måste vara att den dömdes åsidosätt någon av sina skyldigheter. De i 6, 8 och 10 §§ lagen om villkorlig dom givna bestämmelserna om den dömdes åligganden är emellertid så avfattade, att den angivna förutsättningen i praktiken icke torde utesluta omhändertagande i fall där sådant verkligen är påkallat.

För att ange att omhändertagande icke får beslutas blott och bart av det skälet att den dömdes missköter sig, torde i lagtexten böra utsägas att omhändertagandet skall vara föranlett av särskilda omständigheter. Genom att förverkande nämnes i första hand bland åtgärder som är under övervägande markerats också, att omhändertagande icke bör ifrågakomma när den dömdes åsidosättande av sina skyldigheter är av mindre betydelse. Omhändertagande bör alltså ske endast i kvalificerade fall. I regel torde omhändertagande icke heller böra komma i fråga, när det villkorliga anståndet avser verkställigheten av ett ådömt bötesstraff och brottet alltså icke har bedömts vara av den allvarliga art att det förskyller ett frihetsberövande. Någon mera betydande frekvens av omhändertaganden torde man med hänsyn till det anförda icke behöva räkna med. Redan förhandenvaron av denna möjlighet torde emellertid komma att ge en gynnsam effekt i övervakningsarbetet.

Därest den dömdes misstänkes ha begått nytt brott bör han, om hans vistelseort ej är känd, efterspanas och omhändertagas i den ordning som rättegångsbalken föreskriver. Omhändertagande enligt den nu föreslagna regeln synes icke heller eljest böra grundas på att den dömdes begått nytt brott. Hinder bör dock icke möta mot sådant omhändertagande, om det i samband med brottsutredningen — vilken kanske gäller brott som icke föranleder svårare straff än böter — framkommer andra missförhållanden som kan motivera att åtgärd vidtages enligt 12 § lagen om villkorlig dom.

Såsom strafflagberedningen uttalat torde verkställigheten av omhändertagandet i regel få ske genom polismyndighets försorg. Den myndighet som beslutat omhändertagande får hos polismyndigheten begära, att den dömdes efterspanas och omhändertages i avbidan på vidare beslut. Begäran får riktas till polismyndigheten i den dömdes hemort eller i annan ort där man har anledning räkna med att han kan spåras. Villkorligt frigivna som tages i förvar hålls för närvarande regelmässigt i polisarrest; undantagsvis låter fångvårdsstyrelsen flytta den omhändertagne till fångvårdsanstalt. När det gäller omhändertagande enligt den nu föreslagna stadgandet, torde också den omhändertagne i regel få placeras i polisarrest. I anledning av vad några remissmyndigheter anmärkt beträffande polisarresternas beskaffenhet vill jag nämna, att en förbättring av arresternas standard torde kunna förväntas sedan lagen den 25 april 1958 om behandlingen av häktade och anhållna

m. fl. jämte därtill anknyttande författningar trätt i kraft den 1 juli 1958. De i häkteslagen givna reglerna blir enligt 11 § i lagen i tillämpliga delar gällande också beträffande dem som omhändertages med stöd av den nu föreslagna regeln. I detta sammanhang bör — såsom strafflagberedningen understrukit — beaktas att om ett tillfälligt omhändertagande icke kommer till stånd, ofta ingen annan utväg återstår än att tillgripa åtgärder som är långt mera ingripande mot den dömde. Då emellertid ett omhändertagande i polisarrest synes böra undvikas i fråga om de yngsta lagöverträdarna, vill jag förorda att den föreslagna bestämmelsen icke göres tillämplig å dem som är under 18 år. Jag vill därvid erinra om att i proposition (nr 88) till årets riksdag föreslagits uppförande vid flera ungdomsvårdsskolor av mot-tagningsavdelningar, avsedda i första hand för ett effektivt omhändertagande av kriminell ungdom under 18 år.

Omhändertagande som här avses bör kunna ske endast under kort tid. Förvar av villkorligt frigivna får icke avse längre tid än en vecka. Såsom huvudregel torde samma tid böra iakttas i fråga om omhändertagande av villkorligt dömda. I likhet med strafflagberedningen är jag emellertid beredd att förorda att förlängning av omhändertagandet skall kunna ske med ytterligare en vecka, om synnerliga skäl föranleder därtill. Behov av förlängning torde stundom föreligga för att den dömdes förhållanden skall kunna ordnas. De angivna tiderna innebär givetvis icke att den dömde alltid skall kvarhållas en vecka eller två veckor. Omedelbart efter det den dömde omhändertagits bör vederbörande skyddskonsulent påbörja utredning om vad som bör göras. Ärendets handläggning bör påskyndas så mycket som möjligt. Den myndighet som beslutat omhändertagandet bör så snart den finner anledning saknas att längre kvarhålla den dömde besluta att han skall släppas.

I beslut om omhändertagande bör den polismyndighet, som omhändertar den dömde, uppmanas att omedelbart därom underrätta såväl den beslutande myndigheten som vederbörande skyddskonsulent. Till ledning för den verkställande myndigheten bör vidare av beslutet framgå, att den dömde får kvarhållas högst en vecka, såvida icke tiden genom nytt beslut förlänges med ytterligare högst en vecka.

Verkställighet av beslut om omhändertagande bör endast kunna ske så länge prøvotiden löper. Har prøvotiden gått till ända utan att den dömde anträffats, skall beslutet om omhändertagande alltså vara förfallet.

Erforderliga lagregler angående omhändertagande varom nu är fråga torde lämpligen böra upptagas i en ny paragraf i lagen om villkorlig dom, betecknad 14 a §. Därutöver påkallas jämkningar och kompletteringar av 18, 19, 22 och 23 §§.

Enligt 18 § lagen om villkorlig dom skall ärende angående åtgärd enligt 12 § handläggas av övervakningsdomstolen eller, om den dömde ej står under övervakning, av den domstol som först dömt i det mål vari den villkorliga domen meddelats. I rättens ställe kan sådant ärende handläggas av övervakningsnämnd; beslut om förverkande av det villkorliga anståndet kan

dock endast fattas av domstol. Övervakningsnämnden vid Stockholms rådhusrätt har föreslagit att — jämte domstol — övervakningsnämnd skall få behörighet att besluta om tillfälligt omhändertagande. Enligt strafflagberedningens förslag skall beslut om omhändertagande ankomma på sådan tillsynsnämnd som enligt förslaget skall handha skyddstillsynen.

Goda skäl talar onekligen för att ett så kvalificerat organ som den föreslagna tillsynsnämnden får besluta om omhändertagande. Utan tvekan uppfyller också flera av de nu verksamma övervakningsnämnderna de krav som bör uppställas på organ som skall besluta i sådan fråga. Någon garanti för att alla de övervakningsnämnder som för närvarande existerar — enligt uppgift av strafflagberedningen fanns år 1955 nämnder, till antalet 11, vid 16 domstolar och sedermera har tillkommit övervakningsnämnden vid Stockholms rådhusrätt — har sådana kvalifikationer, att de bör få besluta om frihetsberövande, erbjuder dock icke de i 25 § lagen om villkorlig dom givna bestämmelserna om övervakningsnämnds sammansättning. Med hänsyn härtill bör för närvarande behörigheten att meddela beslut om omhändertagande endast tillkomma domstol.

Det är dock uppenbart, att å ort där övervakningsnämnd är i verksamhet anledning till omhändertagande enligt 14 a § i främsta rummet torde framkomma vid nämndens handläggning av övervakningsärende, där fråga föreligger om åtgärd enligt 12 § lagen om villkorlig dom. Finner nämnden därvid att den dömde bör omhändertagas, får nämnden — liksom när fråga uppkommer om förverkande — hänskjuta ärendet till domstolen. Beslutar domstolen omhändertagande, torde detta icke alltid behöva leda till att den fortsatta handläggningen av ärendet sker hos domstolen. Inkommer meddelande att den dömde omhändertagits, bör domstolen nämligen, sedan erforderlig utredning rörande den dömdes förhållanden skett, kunna låta övervakningsnämnden pröva frågan vilka åtgärder som skall vidtagas. — Fråga om omhändertagande bör kunna väckas icke bara av övervakningsnämnd utan även av personer som enligt 19 § lagen om villkorlig dom nu äger påkalla att åtgärd enligt 12 § vidtages. Domstol som avses i 18 § bör också vara oförhindrad att utan framställning upptaga sådan fråga.

Beslut i ärenden om omhändertagande måste kunna fattas snabbt. På grund härav bör 18 § lagen om villkorlig dom ges sådan utformning att en lagfaren domare kan besluta i brådskande fall, även om ärendet tidigare handlagts av övervakningsnämnd. Behörigheten för ensamdomare torde även få omfatta beslut om förlängning av tiden för omhändertagandet och om dess hävande. Beträffande den fortsatta handläggningen av ärendet blir — om domstolen icke hänskjuter ärendet till övervakningsnämnd — de domförhållningsregler som nu gäller för ärenden enligt 12 § att tillämpa.

I fråga om handläggningen i övrigt av ärenden om omhändertagande enligt 14 a § kan det såsom redan nämnts icke fordras, att den dömde får tillfälle att yttra sig. Omhändertagandet kan vara motiverat främst av att man vill få tag i den dömde, men även i andra fall — den dömde har kanske, trots att vissa åtgärder enligt 12 § vidtagits, icke ändrat sin livsföring —

bör beslut kunna fattas utan hans hörande. När den dömde sedermera omhändertagits och fråga alltså är, huruvida förverkande eller annan åtgärd skall beslutas, skall däremot reglerna i 19 § lagen om villkorlig dom angående hörande tillämpas. Även om den dömde ej begär att bli muntligen hörd, torde det i fall som här avses i regel vara lämpligt, att han personligen inställes inför domstolen eller övervakningsnämnden.

Domstolens avgörande av ärende angående omhändertagande bör ske genom beslut. Liksom när det gäller beslut om åtgärd enligt 12 § bör endast den dömde äga föra talan mot beslutet. Bestämmelserna i 22 § lagen om villkorlig dom bör ändras i enlighet härmed. Därjämte bör i 23 § stadgas, att beslut om omhändertagande skall lända till efterrättelse omedelbart, om ej annorlunda förordnas. Denna regel, som är nödvändig för att syftet med omhändertagandet skall kunna tillgodoses, medför att klagorätten i allmänhet icke torde få någon inverkan på det aktuella omhändertagandet med hänsyn till dess korta varaktighet. Enligt 19 § andra stycket lagen om införande av nya rättegångsbalken blir emellertid den omhändertagne vid fullföljd av talan och eljest att anse som häktad. Anför den omhändertagne besvär mot beslutet, föreligger därför möjlighet för hovrätten att, om skäl härtill förekommer, omedelbart förordna att han skall försättas på fri fot. I den mån de särskilda bestämmelserna i lagen om villkorlig dom icke föranleder till annat, skall enligt sistnämnda lagrum vad i rättegångsbalken är föreskrivet angående brottmål i tillämpliga delar gälla i fråga om ärenden om omhändertagande.

Utöver de nu förordade lagreglerna angående omhändertagande torde erfordras vissa tillämpningsföreskrifter. Sådana föreskrifter kan utfärdas av Kungl. Maj:t med stöd av 28 § lagen om villkorlig dom.

Då den föreslagna lagstiftningen, som kan sägas avse verkställigheten av meddelade villkorliga domar, närmast syftar till att undvika ett för den dömde mera kännbart ingripande, synes hinder ej möta att göra lagstiftningen tillämplig även i fråga om villkorliga domar som meddelats före ikraftträdandet eller att grunda omhändertagande på förhållande som hänför sig till tiden dessförinnan. Några särskilda övergångsregler är således ej behövliga.»

Lagrådet

Lagrådet har tillstyrkt förslaget med undantag av det i sista stycket av 14 a § upptagna stadgandet, varom lagrådet yttrat:

»Det huvudsakliga syftet med att möjliggöra ett tillfälligt omhändertagande av en villkorligt dömd är att övervakningsorganen genom ett sådant ingripande skola bli i tillfälle att, när akut risk föreligger för återfall i brott eller för annan misskötsamhet från den dömdes sida, söka förebygga en utveckling mot fortsatt brottslighet. Genom dylika ingripanden kommer säkerligen i många fall ett förverkande av villkorligt anstånd att kunna undvikas. Det synes lagrådet uppenbart att åtgärder av nu omförmäld art kunna vara särskilt påkallade i fråga om villkorligt dömda i åldern 15—17 år, låt vara

att dessas antal lär vara ganska ringa. Det torde föreligga påtagligt stor risk för att dessa yngre lagöverträdare skola komma på avvägar, när de undandragit sig övervakning. Ofta lära de i sådana fall ha kommit under inflytande av äldre kamrater, som påverka dem i negativ riktning. Vidare torde möjligheten att genom uppfostrande behandling tillrättaföra lagöverträdare i nu angiven ålder vara större än då fråga är om kriminella som äro över 18 år. Såsom departementschefen påpekat bör självfallet när det gäller de yngsta lagöverträdarna omhändertagande i polisarrest såvitt möjligt undvikas, i varje fall när omhändertagandet icke kan begränsas till en eller annan dag och särskilt innan den väntade förbättringen av polisaresternas beskaffenhet och utrustning hunnit genomföras. Emellertid torde, såsom strafflagberedningen uttalat, i ömmande fall placering av den omhändertagne på någon barnavårdande institution kunna utverkas. På de skäl som nu anförts finner lagrådet, att övervakningsorganen icke böra betagas möjlighet att, när så finnes erforderligt och lämpligt, föranstalta om tillfälligt omhändertagande jämväl av villkorligt dömda som äro under 18 år. Bedömandet av huruvida undantagsbestämmelse i nu omförmäلت hänseende beträffande dessa lagöverträdare är lämplig bör i varje fall anstå i avbidan på den slutliga utformningen av reglerna för samhällets behandling av de unga lagöverträdarna. Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer lagrådet, att sista stycket av den föreslagna 14 a § får utgå.»

I anledning av vad lagrådet uttalat anför *departementschefen* i propositionen:

»Även om vissa skäl kan anföras för att göra den föreslagna bestämmelsen om tillfälligt omhändertagande av villkorligt dömd tillämplig å lagöverträdare under 18 år, är jag icke beredd att i detta avseende frångå den ståndpunkt som intagits i det till lagrådet remitterade förslaget. Innan det närmare överväges att införa möjlighet till sådant omhändertagande även beträffande det yngre klientelet, torde i varje fall erfarenheterna av den utav mig förordade bestämmelsens tillämpning böra avvaktas.»

Remissyttranden över motionerna

Förslaget att införa möjlighet att under prövotiden taga villkorligt dömd i förvar under kortare tid biträdes av *riksåklagarämbetet*, *socialstyrelsen* och *Svea hovrätt*; dock att ämbetet och hovrätten anser att reglerna på detta område bör utformas i enlighet med strafflagberedningens förslag, enligt vilket omhändertagandet icke förutsätter att den villkorligt dömd återfallit i brottslighet.

Föreningen Sveriges stadsdomare, som förordar en undersökning av möjligheten att skyndsamt förverkliga strafflagberedningens förslag om villkorlig dom och om skyddstillsyn, anför i sitt yttrande följande:

Emot strafflagberedningens förslag att den som dömts till skyddstillsyn skulle kunna omhändertagas högst två veckor framställde styrelsen i sitt yttrande ingen erinran. Det bör emellertid beaktas, att detta omhändertagande av strafflagberedningen var avsett som ett i kriminalvården i frihet ingående

led, närmast avsett att i en för den dömde kritisk situation förhindra återfall i brott. I herr Ohlins m. fl. motion förordas tagande i förvar av en villkorligt dömd, som under prövotiden återfallit i brottslighet.

Styrelsen anser det angeläget att en person, som kommit in i brottsliga vanor, genom ett snabbt omhändertagande förhindras att fortsätta sin brottsliga verksamhet. Härvid torde ofta häktning vara den lämpligaste åtgärden. Även beträffande unga lagöverträdare kan en sådan åtgärd i undantagsfall vara påkallad. Styrelsen kan sålunda icke instämma i uttalandet i herr Ohlins m. fl. motion, att häktningar av mycket unga lagöverträdare skulle vara ur korrigerande synpunkt mycket olyckliga. Styrelsen har för övrigt svårt att tänka sig att ett omhändertagande enligt motionärernas förslag skulle för den omhändertagne te sig väsentligt annorlunda än en häktning.

Det väsentliga i hithörande fråga är enligt styrelsens uppfattning en genomgripande upprustning av de materiella resurserna, så att det blir möjligt att utan dröjsmål omhänderta ungdom, som kommit in i brottsliga vanor. Om detta omhändertagande sedan kallas häktning, intagande på utredningshem eller något annat torde ur brottsbekämpande synpunkt vara tämligen likgiltigt.

Av det ovan anförda torde framgå, att det ur brottsbekämpande synpunkt icke torde vara av något större värde att i avvaktan på förverkligandet av strafflagberedningens förslag sätta i kraft skyddslagets bestämmelse i den mycket begränsade utsträckning, som motionärerna föreslå. Styrelsen anser det emellertid värt att närmare undersöka, om icke de av motionärerna åsyftade fördelarna skulle kunna vinnas, därest en mera betydelsefull del av skyddslagsförslaget förverkligades. Styrelsen syftar härmed på skyddslagets bestämmelser om uppdelning av den nuvarande villkorliga domen i två skilda institut villkorlig dom och skyddstillsyn, om utbyggnad av kriminalvården i frihet och om möjlighet att låta kriminalvård i frihet inledas med högst två månaders intagning i tillsynsanstalt. Givetvis skulle ikraftträdandet även avse de av motionärerna berörda delarna av skyddslagsförslaget. Styrelsen är väl medveten om att svårigheter, såväl ur lagteknisk som ur organisatorisk synpunkt, är förknippade med ett förverkligande av styrelsens förslag. Att även betydande ekonomiska resurser erfordras är uppenbart. Styrelsen vill härvidlag blott peka på kostnaderna för tillsynsanstaltens inrättande. Å andra sidan anser styrelsen läget så allvarligt att ovan berörda svårigheter måste övervinnas, om någon verklig förbättring i rådande läge skall kunna ernås.

I avstyrkande riktning uttalar sig *Föreningen Sveriges häradsövdingar* och *Sveriges advokatsamfund*. Såsom skäl för sin ståndpunkt åberopar *häradsövdingeföreningen* följande:

Det framgår ej klart huruvida motionärerna med sitt förslag åsyfta att omhändertagandet såsom beredningen torde ha avsett främst skall utgöra ett led i behandlingen av den dömde eller skall vara ett processuellt tvångsmedel. Med hänsyn till att såsom förutsättning för omhändertagande allena näst angivits att den dömde återfallit i brottslighet kan antagas att det senare är fallet. Föreningen vill ifrågasätta om ej vid sådant förhållande det av motionärerna åsyftade stadgandet bör erhålla sin plats bland bestämmelserna om häktning i 24 kap. rättegångsbalken. Såvitt fråga är om det ungdomsklientel, beträffande vilket de s. k. utredningshemmen äro avsedda att komma till användning, synes frågan aktualiseras i samband med inrättande av dylika hem för tillfälligt omhändertagande av ungdomliga lagöverträdare.

Föreningen finner sig med hänsyn till vad ovan anförts icke kunna tillstyrka vad motionärerna under förevarande punkt hemställt.

Advokatsamfundet anför:

När motionärerna föreslår att övervakningsdomstol i enlighet med strafflagberedningens förslag skall få besluta att en villkorligt dömd, som under prövotiden återfallit i brottslighet, skall tagas i förvar, är det icke höjt över varje tvivel vilken bestämmelse i beredningens förslag som motionärerna åsyftar. Styrelsen har trots sig böra uppfatta motionerna så, att de åsyftar beredningens förslag att tillsynsnämnd under vissa förutsättningar, vilka dock icke innebär något krav på att vederbörande begått nytt brott, skall äga förordna om omhändertagande av den som ådömts skyddstillsyn (4 kap. 12 § i förslaget till skyddslag). Någon befogenhet för myndighet att taga en villkorligt dömd, som återfallit i brottslighet, i förvar har strafflagberedningen nämligen icke föreslagit.

Styrelsen gör detta påpekande i första hand därför att styrelsen förmenar att, om beredningens förslag i nämnda hänseende i enlighet med motionärernas uppfattning redan nu skall förverkligas, det icke gärna kan komma i fråga annat än att begränsa tillämpningen till att avse allenast sådana fall av villkorlig dom, som i skyddslagsförslaget motsvaras av påföljden skyddstillsyn, d. v. s. sådana fall, där den villkorliga domen förenats med övervakning och särskilda föreskrifter eller med enbart övervakning.

Den av strafflagberedningen föreslagna nyheten att en person, som ådömts skyddstillsyn, under vissa förutsättningar skall kunna för en kortare tid — en eller högst två veckor — »på lämpligt sätt» omhändertagas, har styrelsen i sitt yttrande äver skyddslagsförslaget betecknat såsom i hög grad diskutabel. Vad som föranlett styrelsen till detta ställningstagande är, bortsett från en allmän olust inför tanken på nya och ur rättssäkerhetssynpunkt tvivelaktiga bestämmelser om frihetsberövande, framförallt den omständigheten att beredningen icke kunnat anvisa annan väg för förslagens praktiska genomförande än att vederbörande skulle insättas i polisarrest. Med tanke på att dessa förvaringslokaler i allmänhet är föga lämpade för ändamålet kan det starkt betvivlas att insättande i polisarrest skulle utgöra ett omhändertagande »på lämpligt sätt». Då det alltjämt är en öppen fråga huruvida denna nya form för frihetsberövande kommer att införlivas med svensk rätt, vore det enligt styrelsens uppfattning icke välbetänkt att nu genomföra strafflagberedningens förslag i detta hänseende.

Polisbötessystem beträffande parkeringsföreseelser

Gällande rätt m. m.

Enligt gällande rätt finnes icke någon form för beivran av förseelse genom omedelbart åläggande av böter genom polisman eller polismyndighet. I *processkommissionens* betänkande diskuterades nämnda fråga kortfattat i kapitlet om strafföreläggande. Därvid förutsattes att motsvarande institut som det för den svenska rätten ifrågasatta redan existerade i vissa främmande länder. Det nämndes vidare att erfarenheterna av strafföreläggande i utlandet varit övervägande gynnsamma och att tillämpningsområdet på vissa håll utvidgats. Processkommissionen ansåg strafföreläggande böra införas i svensk rätt och fann det ej böra möta betänkligheter att låta *åklagare* utfärda före-

läggande. Man diskuterade ej alternativet med polismyndighets handhavande av institutet. Ej heller i *processlagberedningens* förslag övervägdes möjligheten att låta polismyndighet utfärda strafföreläggande.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 29 juni 1956 pågår f. n. genom av chefen för inrikesdepartementet tillkallade sakkunniga (polisverksamhetsutredningen) en utredning rörande lämpliga åtgärder i syfte att effektivisera polisens verksamhet för bekämpande av brottsligheten m. m. Inom utredningen har frågan om införandet av rätt för polisen att utdöma och upptaga böter aktualiserats och frågan har diskuterats av utredningen både internt och vid överläggningar med representanter för polismyndigheter och polispersonal i ett antal större städer. Det har därvid visat sig att åsikterna varit delade i frågan huruvida polisen bör erhålla rätt att förelägga böter. Enighet har emellertid förelegat så till vida att det ansetts önskvärt med en förenkling av det nuvarande systemet för rapportering och handläggning av bötesförseelser. Inom utredningen har det införskaffade materialet sammanställts i en promemoria, i vilken uttalas, att utredningen ansett frågan vara av sådan betydelse att den synes böra närmare utredas. Promemorian har överlämnats till chefen för inrikesdepartementet och därefter tillställts justitiedepartementet, där spörsmålet om ärendets fortsatta handläggning för närvarande överväges.

I en vid 1958 års B-riksdag väckt motion (II: B 189) upptogs bl. a. frågan om införande av polisbötesystem. Första lagutskottet gjorde i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr B 13) i anledning av motionen följande uttalanden:

I motionen beröres också spörsmålet om införande i vårt land av ett polisbötesystem, d. v. s. beivran av förseelser genom omedelbart åläggande av böter genom polisman eller polismyndighet. Ett sådant system har i något skiftande former införts i vissa främmande länder, vanligtvis kombinerat med standardiserade böter, och användningen tager företrädesvis sikte på mindre förseelser av motortrafikanter. Från arbetsekonomisk synpunkt synes betydande fördelar vara förknippade med ett dylikt system, i det att härigenom skulle kunna inbesparas åtskilligt arbete för polis- och åklagarmyndigheterna. Från flera håll har också uttalats önskemål om en undersökning huruvida detta system skulle kunna införas i vårt land. Även utskottet anser skäl föreligga att närmare utreda denna fråga. Härvid finge undersökas huruvida systemet i någon form kan inpassas i vår rättsordning och komma till användning antingen vid smärre förseelser i allmänhet eller beträffande någon eller några grupper av förseelser, för vilka detsamma kan anses särskilt lämpligt, såsom t. ex. de i motionen omnämnda, i mycket stort antal förekommande parkeringsförseelserna. Redan institutets användning enbart å sistnämnda slag av förseelser skulle tydligen innebära en väsentlig lättnad.

Såsom framgår av den redogörelse, som förut upptagits i detta utlåtande, har polisverksamhetsutredningen utfört viss förberedande utredning av förevarande spörsmål och i en till chefen för inrikesdepartementet överlämnad promemoria uttalat, att frågan enligt utredningens mening vore av den vikt att den syntes böra närmare övervägas. Enligt vad utskottet inhämtat har denna promemoria därefter överlämnats till chefen för justitiedepartemen-

tet, och inom detta överväges f. n. huru ärendet i fortsättningen skall handläggas. Då alltså frågan är under övervägande hos Kungl. Maj:t, anser utskottet icke erforderligt att riksdagen nu gör någon framställning i ämnet.

Remissyttranden

Riksåklagarämbetet anser att, då utredning om införande av s. k. polisbötesystem torde komma att ske inom justitiedepartementet, någon hemställan härom från riksdagens sida icke är erforderlig. Ämbetet konstaterar vidare att det ej är möjligt att avgöra om ett polisbötesystem lämpligen kan införas hos oss innan resultatet av en utredning föreligger. Behovet av en utredning som grundval för ett ställningstagande till frågan understrykes jämväl av *Svea hovrätt* och *Föreningen Sveriges polismästare*, därvid hovrätten likaledes erinrar om att det önskade resultatet icke kan, såsom motionärerna föreslagit, ernås allenast genom en ändring i rättegångsbalken.

Tillstyrkande yttranden har avgivits av *Föreningen Sveriges häradshövdingar*, *Föreningen Sveriges stadsdomare*, *Sveriges advokatsamfund* och *Svenska polisförbundet*.

I avstyrkande riktning uttalar sig *1951 års rättegångskommitté*, som under erinran om att frågan om polisbötesystem utredes inom justitiedepartementet anför följande:

En sådan form för bötesåläggande skulle närmast komma till användning i många fall där för närvarande strafföreläggande utfärdas. Vid utformningen av institutet strafföreläggande har beaktats att detta måste anses mindre goda garantier för ett objektivi t riktigt avgörande än ett domstolsförfarande. Strafföreläggande har därför fått relativt begränsat användningsområde. Än större försiktighet är av nöden om polisman skall berättigas att direkt ålägga böter. Kommittén ifrågasätter om över huvud åläggande av böter utgör en lämplig polisuppgift. I varje fall kan det icke gärna ifrågakomma att införa ett polisbötesystem för vissa särskilda förseelser utan att avvakta resultatet av den pågående utredningen.

Att införa ett polisbötesystem för felparkering, såsom i motionerna påyrkas, torde vara förenat med speciella svårigheter. Felparkering, som innefattar förseelse mot lokala parkeringsbestämmelser, straffas med böter direkt i penningar, medan sådan felparkering som avses 49 § vägtrafikförordningen bestraffas med dagsböter. Vid åläggande av böter direkt genom polisman kunna uppenbarligen endast penningböter ifrågakomma. Gränsdragningen mellan de fall av felparkering som skola medföra penningböter och de som skola bestraffas med dagsböter skulle ofta kunna vålla den enskilde polismannen svårigheter. En annan svårighet föreligger däri att det av polismannen direkt ålagda straffet självfallet måste riktas mot viss person samt att det endast mera sällan torde kunna omedelbart klarläggas vem som vid tillfället fört och parkerat bilen och alltså är ansvarig för parkeringen. Parkeringsförseelser synas sålunda föga lämpade för beivran genom ett polisbötesystem. De svårigheter som uppkomma redan vid ett polisbötesystem, som begränsas till enbart parkeringsförseelser, äro så stora att det måste anses nödvändigt att även såvitt avser dessa förseelser avvakta den pågående utredningens resultat.

Snabbare domstolsbehandling

Gällande bestämmelser

Såsom en allmän princip gäller att den med det processuella förfarandet sammanhängande verksamheten skall bedrivas så att rättegångsmålen avgöres så snabbt ske kan. Denna princip kommer flerstädes till uttryck i lagstiftningen både såvitt gäller av polisen, åklagarna och domstolarna beroende åtgärder. Härutöver har för vissa speciella grupper av mål meddelats särskilda regler avsedda att av olika skäl garantera en särskild skyndsamt behandling. Sådana speciella bestämmelser gäller beträffande häktade och militära mål. Vidare skali mål mot underårig alltid behandlas skyndsamt enligt lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig. Avser målet person som ej fyllt 18 år och är det fråga om brott varå straffarbete kan följa skall med en viss obetydlig avvikelse de tidsfrister som gälla för häktade iakttagas.

Straffprocessförfarandet inledes genom förundersökning, som skall igångsättas så snart anledning förekommer att brott, som hör under allmänt åtal, förövats. Denna åtgärd ankommer enligt 23 kap. 3 § rättegångsbalken på polismyndighet eller åklagaren. Har förundersökningen inletts av polismyndighet och är saken ej av enkel bestraffenhet, skall ledningen enligt angivna lagrum övertagas av åklagaren, så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Förenämnda § erhöill sin nuvarande lydelse genom en år 1957 antagen lagändring. I anslutning härtill uttalade departementschefen i proposition nr 9 följande:

Har förundersökningen inletts av polismyndigheten är åklagaren enligt gällande lag skyldig att övertaga ledningen av denna, så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet eller det eljest av särskilda skäl finnes påkallat. Denna skyldighet för åklagaren att inträda såsom förundersökningsledare har i tillämpningen visat sig svår att upprätthålla. I åtskilliga av de sjuutton städer, där åklagar- och polischefsskapet ej förenats på en hand, har alltsedan rättegångsbalkens tillkomst polismyndigheten lett förundersökningen av de mera rutinbetonade målen också sedan viss person blivit skäligen misstänkt för brottet. Åklagaren har i dessa fall endast formellt angivits såsom förundersökningsledare. Förklaringen härtill är tydligen att söka främst i det förhållandet att åklagarna ej räckt till för alla målen. Åklagarna har därför fått inskränka sig till att mera aktivt befatta sig blott med de grövre eller juridiskt mera invecklade målen.

Vad som framkommer vid förundersökningen av betydelse för utredningen skall redovisas i ett protokoll. Härom stadgas i 23 kap. 21 § rättegångsbalken. Protokoll är dock icke erforderligt i mindre mål där i stället kortfattade anteckningar över det väsentliga kan föras. Enligt stadgande i förundersökningskungörelsen kan dylika kortfattade anteckningar föras, om brottet kan antagas ej förskylla svårare straff än böter samt förundersökningen är av mindre omfattning.

Domstolsförfarandet inledes genom att åtal väckes. Detta sker enligt huvudregeln genom att åklagaren gör ansökan om stämning hos rätten.

Rätten kan emellertid i den omfattning som finnes lämplig, uppdraga åt åklagaren att själv utfärda stämning. I motiven till nu angivna regel i 45 kap. 1 § rättegångsbalken anförde processlagberedningen, efter att ha erinrat om att åklagare enligt äldre rättegångsordning utan särskilt förordnande varit berättigad att utfärda stämning, följande:

I det förfarande, som nu föreslås, måste det ankomma på rätten att besluta om de åtgärder, som efter stämningens utfärdande erfordras för målets beredande och att bestämma tid för huvudförhandlingen. Med hänsyn härtill synes det ej lämpligt att bibehålla en allmän befogenhet för åklagaren att utfärda stämning. Emellertid skulle det medföra alltför stor omgång att kräva rättens medverkan för utfärdande av stämning i alla mål. Särskilt framträder detta, då åklagaren i omedelbar anslutning till förhör med den misstänkte kan utfärda stämning och delgiva den. På grund härav bör rätten i den omfattning, som finnes lämplig, kunna uppdraga åt åklagaren att själv utfärda stämning. Sådan befogenhet kan tilläggas åklagaren t. ex. beträffande alla ordningsföreseelser eller beträffande vissa andra grupper av brott, då den misstänkte erkänt gärningen eller det eljest finnes anledning antaga, att förberedande åtgärder ej erfordras. Rätten kan härvid närmare bestämma åklagarens befogenhet. I mera omfattande mål och särskilt mål rörande häktad bör stämning i regel givas av rätten.

Remissyttranden

Riksåklagarämbetet, Svea hovrätt och Föreningen Sveriges stadsdomare tillstyrker att frågan om snabbare handläggning av vissa brottmål göres till föremål för närmare utredning.

Riksåklagarämbetet framhåller att starka skäl kan åberopas för genomförande av en snabbare handläggning och anför bl. a. följande:

Det är ur kriminalpolitisk synpunkt av stor vikt att samhällets reaktion på brott sättes in så snabbt som möjligt. Erfarenheten ger vid handen att — åtminstone vid något grövre brottslighet — den tid, som förflyter mellan brottets upptäckt och dess beivrande, är mycket pressande för brottslingen själv och att han under denna tid ofta begår nya brott. Men en lång tidsutdräkt i detta hänseende innebär också vissa vådor för den allmänna laglydnaden, i det att sambandet mellan brott och brottsreaktion icke blir lika skönjbar för allmänheten. Tidsutdräkten är vådlig även ur rättssäkerhets-synpunkt. Detta gäller framför allt i sådana fall, där utredningen om brottet till väsentlig del bygger på utsagor av vittnen. Det ligger i sakens natur, att ju längre tid som förflyter från brottet desto grumligare blir vittnenas minnesbild av det händelseförlopp, som de ha iakttagit.

Ett ytterligare syfte med motionärernas förslag i förevarande del är att därigenom åstadkomma en arbetsbesparing för de rättsvärande organen. En sådan besparing skulle uppenbarligen vara av värde icke blott ur ekonomiska synpunkter. De arbetsuppgifter, som åvila nämnda organ, äro delvis mycket kvalificerade. På de enskilda befattningshavarna måste därför ställas stora krav i fråga om kunnskap och omdöme. Med hänsyn härtill kan rekryteringen av personalen icke utan olägenheter vidgas alltför mycket; risk föreligger eljest för en kvalitativ försämring av personalen. Av denna anledning bör man enligt ämbetets mening i största möjliga utsträckning söka bemästra den växande arbetsbördan genom rationaliseringsåtgärder — t. ex. genom utvidgade möjligheter för åklagarna att meddela strafföreläggande och eventuellt genom införande av polisbötessystem — i stället för genom personalutvidgningar.

När det gäller att — utan personalutvidgningar, som dock i dagens läge i viss utsträckning äro motiverade — åstadkomma en snabbare handläggning av vissa brottmål, äro två vägar möjliga. Den ena är att ge vissa grupper av mål förtur. Ämbetet vill dock icke förorda, att man beträder denna väg i större utsträckning än som redan har skett. Praktiskt taget i fråga om varje grupp av mål kunna skäl anföras för att ge just den gruppen förtursrätt. Det kan exempelvis erinras om den stora gruppen av trafikmål, där vittnesbevisning i stor utsträckning förekommer och där domstolens avgörande ofta lägges till grund för körkortsindragning med de kännbara verkningar, som en sådan kan ha för den dömd. Systemet med förtursrätt måste oundvikligen leda till att handläggningen av mål, som icke skola tagas med förtur, ytterligare förskjutes, och man bör enligt ämbetets mening härvidlag vara återhållsam.

Den andra av ämbetet åsyftade vägen för att åstadkomma en snabbare handläggning är att vidtaga organisatoriska förändringar, och det synes närmast vara här som motionärernas förslag kommer in. Den av dem framförda tanken synes nämligen skilja sig från tidigare liknande förslag därutinnan, att vissa erkända mål skulle handläggas av särskilda domstolsavdelningar, som enbart skulle syssla med dessa mål.

Huruvida denna väg är framkomlig kan enligt ämbetets mening icke avgöras utan en mycket grundlig undersökning. Vad som vållar särskilda svårigheter härvidlag är, att problemet berör tre olika inom rättsvärden verk samma personalgrupper, som särskilt i storstäderna organisatoriskt äro skilda från varandra, nämligen polisen, åklagarna och domstolspersonalen. Med hänsyn till mängden av ärenden i de större städerna har det där visat sig vara svårt att tekniskt ordna samarbetet framför allt mellan polis- och åklagarmyndigheterna. I en eventuell utredning av frågan måste därför — förutom representanter för nämnda tre personalgrupper — även organisationsteknisk expertis deltaga.

Även om det i nuvarande läge är svårt att utan en ingående utredning bilda sig någon uppfattning om det praktiska värdet av samt möjligheten att genomföra den av motionärerna framförda tanken — som jämväl enligt deras mening förutsätter en utredning — vill ämbetet likväl anförä vissa synpunkter på frågan.

Till en början är därvid att säga, att det av motionärerna förordade systemet måste begränsas till de största domstolarna. Endast vid dessa finnas nämligen sådana resurser att, såsom systemet förutsätter, för ifrågavarande mål särskilda domstolsavdelningar och speciella åklagare kunna avdelas.

Vad angår de mål, som skulle handläggas i den av motionärerna förordade ordningen, synes det icke lämpligt att — med de av motionärerna föreslagna inskränkningarna — begränsa sig till erkända mål. Den snabbare handläggningen bör i stället avse alla mål, i vilka ett fullständigt utredningsmaterial föreligger redan efter den första polisutredningen. Denna situation är ofta för handen exempelvis vid gatumisshandel, hemfridsbrott och vissa former av sexuella övergrepp även om något erkännade icke föreligger.

De nuvarande reglerna om polisens och åklagarmyndighetens befogenhet att kvarhålla för brott misstänkta personer torde i många fall icke tillåta, att den misstänkte kvarhålls så länge, att åtalsbeslut hinner fattas och stämning för brottet delgivas honom, innan han släppes. Personer, som begå sådana brott som här komma i fråga, gripas mycket ofta på kvällar och nätter, och det torde av praktiska skäl icke vara möjligt att anordna nattjänstgöring för åklagarna. En lösning av problemet kan möjligen erbjudas genom att polisen kallar den misstänkte till fortsatt förhör påföljande dag, för att

beslut skall hinna fattas i åtalsfrågan och stämning delgivas den misstänkte när han på nytt inställer sig.

Efter den ändring av 23 kap. 3 § rättegångsbalken, som trädde i kraft den 1 januari 1958, är det i de större städerna vanligt förekommande, att polisen ute på de olika distrikten helt ombesörjer förundersökningar om brott och att åklagaren alltså kopplas in först sedan undersökningsförfarandet avslutats. Även denna omständighet innebär en svårighet i förevarande sammanhang, som dock måhända kan lösas på samma sätt som nyss antytts på tal om kvarhållningsrätten.

Slutligen må nämnas, att det med hänsyn till återfallsregler och vissa bestämmelser om särskild åtalsprövning i stor utsträckning är nödvändigt att, innan åtal beslutas, inhämta uppgifter ur det allmänna straffregistret och vissa andra register. Den pågående utredningen om brottsregistreringen torde dock komma att leda till att de härav föranledda svårigheterna kunna övervinnas.

I sitt yttrande anför *Svea hovrätt* följande:

Hovrätten anser, liksom motionärerna, att det är nödvändigt att nedbringa den långa tid, som nu ofta förflyter mellan brott och påföljd. Tidsutdräkten beror emellertid till stor del på att ansvällningen av brottsligheten och stegringen i övrigt av den arbetsbörda som åvilar domstolar, åklagare och polis icke mötts med erforderlig förstärkning av dessa organ. Det är ej att förvänta att andra åtgärder skola bli särskilt verksamma, när det gäller att nedbringa ifrågavarande tidsutdräkt.

Med den av motionärerna föreslagna rationaliseringen torde icke heller mycket vara att vinna utom möjligen i de största städerna, där tillströmningen av här ifrågavarande slag av mål är så stor, att ett någorlunda betydande antal kan snabbbehandlas på det sätt motionärerna tänkt sig. En del av motionärernas förslag torde i dessa städer kunna genomföras med inre organisatoriska åtgärder av olika slag. Därest icke personalförstärkningar samtidigt vidtagas, måste emellertid beaktas risken för att ett privilegierande av vissa grupper av mål kan komma att medföra att väntetiden för de övriga blir längre.

Då det emellertid är tänkbart att bl. a. minskade krav på förundersökningsprotokollens omfattning och andra rationaliseringsåtgärder skulle kunna leda till större snabbhet, finner hovrätten det motiverat att anordna en utredning av möjligheterna till snabbare förfarande vid beivrande av brott.

Föreningen Sveriges stadsdomare delar den i motionerna framförda uppfattningen att den avsedda reformen icke kan genomföras utan en förstärkning av den dömande personalen och av polisen men anser att lösningarna av berörda frågor torde vara att söka efter delvis andra linjer än motionärerna tänkt sig. Föreningen finner det sålunda icke givet att de ökade resurserna, såsom motionärerna föreslår, främst skall inriktas på de erkända målen, då det torde finnas andra grupper av mål, där en snabbare behandling är angelägnare.

Sveriges advokatsamfund anser det icke möjligt att utan en närmare utredning taga ställning till de olika spörsmål som beröres i motionerna i denna del. Samfundet uttalar vidare följande:

För det fall att en dylik utredning kommer till stånd vill styrelsen emellertid uttrycka det önskemålet att densamma anförtros någon av de kommittéer som redan är sysselsatta med frågor rörande domstolsväsendet, så att vi icke får ytterligare en kommitté på detta område. Närmast till hands synes ligga att anförtro utredningen åt 1951 års rättegångskommitté.

Föreningen Sveriges häradshövdingar finner någon särskild utredning av förutsättningarna för genomförande av den av motionärerna föreslagna domstolsreformen icke vara påkallad och ifrågasätter om icke situationen beträffande de rättsvårdande organen för närvarande är sådan att, även om någon mindre vinning skulle kunna vara att ernå genom en ännu ej utnyttjad rationaliseringsmöjlighet, den väsentliga anledningen till föreliggande svårigheter är att tillskriva bristande personella och materiella resurser för dessa organ. Föreningen åberopar till stöd för sin ståndpunkt att systemet med särskilda förtursavdelningar endast skulle kunna ifrågakomma vid de större rådhusrätterna och att det icke torde finnas något hinder att där organisera arbetet enligt av motionärerna angivna riktlinjer. Vidare synes det enligt föreningen vara möjligt att även utan lagändring förenkla och förkorta förundersökningsprotokollen i erkända brottmål.

1951 års rättegångskommitté ställer sig avvisande till den föreslagna domstolsreformen och anför bl. a. följande:

Den av motionärerna skisserade utvägen att inrätta särskilda förtursavdelningar för vissa erkända mål är uppenbarligen icke praktiskt genomförbar annat än i de allra största städerna. Även mot den föreslagna särbehandlingen av vissa slags mål vill kommittén resa bestämda invändningar. De erkända mål av relativt enkelt slag, som enligt förslaget skulle bli föremål för sådan behandling, äro de som vålla domstolarna minst arbete. Något behov av att tillskapa en särskild ordning för handläggning av sådana mål kan med hänsyn härtill icke föreligga. Avgränsningen redan på förberedelsestadiet av vissa mål såsom erkända bleve ingalunda klar. Följden av att vissa mål beredes förtur enbart av den anledningen att de erkänts, skulle lätt kunna bli att andra, måhända angelägnare mål bleve eftersatta. För övrigt kan ifrågasättas huruvida det över huvud kan anses befogat att bereda förtur åt just erkända mål. I princip torde vara riktigare att bedöma frågan om förtur efter de åtalade gärningarnas svårighetsgrad, såsom nu sker beträffande häktade och likställda. Helt allmänt kan dessutom sägas att i mål med vittnesbevisning — i regel icke s. k. erkända mål — huvudförhandlingar bör hållas så snart som möjligt och inom sådan tid att vittnena allttjämt ha en ogrumlad minnesbild av händelseförloppet. De föreslagna åtgärderna synas sålunda föga ägnade att befördra en snabbare handläggning av sådana mål där skyndsamhet i avgörandet är särskilt påkallad.

Viss försöksverksamhet

I rubricerade fråga förklarar motionärerna, att de bristande resurserna inom kriminalvården gör det svårt att få närmare uppfattning om det nuvarande reaktionssystemets verkningar. I anslutning härtill anföres i motionerna I: 36 och II: 49:

Detta är en avsevärd nackdel som försvårar den effektivisering och förnyelse av behandlingsmetoderna som systemet bör genomgå för att bli så ändamålsenligt som möjligt.

En möjlighet att utan större tidsutdräkt kunna studera hur ett system i »full tillämpning» fungerar och vilka resultat det ger kunde man dock få, om statsmakterna ställde de medel till förfogande som erfordras för att man

inom ett begränsat område skulle kunna tillämpa hela raden av de förebyggande och beivrande åtgärder som systemet inrymmer.

Ett förslag i den riktningen framfördes på sin tid av den s. k. Ungdomsvårdskommittén men avsåg då endast förebyggande åtgärder. Som lämpligt område pekade kommittén på Västerås, som med sin karaktär av snabbt expanderande industristad och sitt relativt stora inslag av ungdom i befolkningen även skulle kunna ifrågakomma för här föreslaget syfte.

I försöket skulle ingå en planerlig samordning mellan förebyggande åtgärder i form av t. ex. vidgat stöd till ungdomsföreningar och andra fritidssysselsättande organ. Den rättsvårdande verksamheten skulle ges gynnsamma arbetsformer. Specialutbildning av krafter inom poliskåren för tjänstgöring bl. a. som kvarterspolis och ungdomspolis, inrättandet av en särskild ungdomsavdelning inom rådhusrätten, anordnande av kvälls- och nattpatruller inom barnavården skulle verka i åsyftad riktning.

Övervakare skulle utbildas och utnyttjas på ett sådant sätt att den villkorliga domen bleve förenad med en effektiv tillsyn. Dessutom borde en central förmedling av fosterhem i och utanför staden organiseras upp och ett effektivt samarbete mellan skola och barnavårdsnämnd åstadkommas.

Remissyttranden

Riksåklagarämbetet förklarar sig icke kunna tillstyrka att statsmedel anslås till ifrågavarande experimentverksamhet innan de svåraste bristerna i kriminalvårdens och socialvårdens resurser avhjälpes. I anslutning härtill anmärker ämbetet att det åsyftade experimentet ej i dagens läge är helt genomförbart. Den omständigheten i och för sig att en ung lagöverträdare, som anses böra behandlas i ungdomsvårdsskola, är från Västerås kan enligt ämbetet nämligen icke få ge honom någon företrädesrätt till intagning å sådan skola. Även *Föreningen Sveriges stadsdomare* avstyrker motionärernas förslag i denna del.

Sveriges advokatsamfund uttalar att ett förslag, som åsyftar att det kriminalrättsliga reaktionssystemet skall få — såsom motionärerna uttrycker saken — träda i »full tillämpning» åtminstone någonstans i landet, icke gärna kan avstyrkas. Samfundet har därför intet att erinra mot motionärernas förslag.

Barnavårdsnämnden i Västerås framhåller att nämnden i princip är positiv inställd till en medverkan i av motionärerna skisserad försöksverksamhet benämnd »kontrollgrupp Västerås» men att en sådan försöksverksamhet får något värde endast under förutsättning att ekonomiska resurser och kvalificerad personal kan slämmas till förfogande i erforderlig omfattning. Nämnden förutsätter därför, att de kostnader, som direkt sammanhänger med försöksverksamheten, täckes av statsmedel. Nämnden anför bl. a. följande:

När motionärerna antyder några arbetsuppgifter, som skulle ankomma på »kontrollgrupp Västerås», ger de egentligen endast uttryck för vad man på kommunalt håll länge känt behov av men ej kommit att genomföra i förlitan på åtgärder på riksplanel. Läget är emellertid nu sådant att kommunerna ej längre synes kunna avvakta statliga åtgärder utan tvingas angripa problemen rent lokalt. För stadens del kan nämnas, att — oberoende av ifrågavarande remiss — ett sammanträde hållits med representanter för

drätselkammaren, rätts-, åklagar- och polisväsendet, skolstyrelsen, barnavårdsnämnden m. fl. angående lokala åtgärder för att komma till rätta med de med ungdomsassocieringen sammanhängande problemen såväl i fråga om förebyggande åtgärder som ingripanden vid begångna brott m. m. Därvid berördes i huvudsak samma problemställningar som i motionen. Det uppdrogs även åt barnavårdsnämnden att kalla representanter från berörda institutioner till ett samarbetsorgan för vidare behandling av frågorna. Ärendet är högaktuellt hos nämnden.

Den förstärkning av de kriminalpolitiska och socialvårdande institutionerna i Västerås, som ifrågasattes i motionerna, innefattar enligt *socialstyrelsen* i allt väsentligt sådana åtgärder, som redan vidtagits eller planerats på ungdomskriminalitetens område på skilda håll i landet, och så till vida kan socialstyrelsen tillstyrka förslaget på denna punkt, som styrelsen med tillfredsställelse hälsar alla positiva åtgärder från de enskilda kommunernas sida för att komma till rätta med de allvarliga problem, som ungdomskriminaliteten erbjuder.

Svea hovrätt anser sig icke ha att i förevarande sammanhang ingå på de av motionärerna berörda socialvårdproblemen utan inskränker sitt utlåtande till att avse förslaget om en särskild ungdomsavdelning inom rådhusrätten. Härom anför hovrätten:

Genom reglerna i 4 § lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig torde vara sörjt för att rådhusrätten har en lämplig sammansättning vid avgörande av mål mot sådana unga tilltalade som där avses. Något ytterligare torde icke vara att vinna genom att organisera en särskild avdelning för sådana mål inom domstolen.

Föreningen Sveriges häradshövdingar tillstyrker med vissa reservationer att den begärda utredningen kommer till stånd samt anför:

Föreningen finner det vara ett lockande och intressant uppslag att man genom att för ett lokalt begränsat område anslå medel för effektivisering av socialvård och rättsvård i brottsbekämpande syfte söker skapa underlag för en mera tillförlitlig bedömning av verkan av olika behandlingsmetoder m. m. För förslagens realiserande torde erfordras en samverkan mellan vederbörande statliga och kommunala myndigheter och en beredvillighet hos de senare att bidra till kostnaderna för den tänkta upprustningen av de rättsvårdande organen. Vid anslående av medel för ändamålet bör beaktas storleksordningen av de kostnader, som skulle uppkomma om motsvarande åtgärder skulle genomföras för hela landet. Försöksorganisationen bör m. a. o. ej få draga så stora kostnader att det med hänsyn därtill kan anses falla utanför ramen för vad som med generell giltighet kan praktiskt realiserars. Det torde knappast kunna förutsättas att man genom försöksorganisationen skall inom kort tid nå resultat av större värde, varför det kan ifrågasättas om ej med uppslagets realiserande bör anstå till efter genomförande av de ganska vittgående reformer i fråga om reaktionssystemet, vartill strafflagberedningens förslag till skyddslag kan väntas leda.

Utskottet

Inledning

Förevarande ärende utgör ännu ett inlägg i den särskilt på senare år livliga debatten rörande brottslighetens utbredning och bekämpande. Den allmänna bakgrunden är den starkt stegrade kriminaliteten framför allt i de yngre åldersgrupperna. Motionerna I: 36 och II: 49 berör inledningsvis vissa i den förda debatten framkomna synpunkter rörande orsakerna till den tilltagande kriminaliteten. I denna fråga har i debatten hänvisats till bl. a. förskjutningen i bosättningsförhållandena från landsbygd till stad, den starka ökningen av de yngre åldersgrupperna, den stigande levnadstandarden med därav följande ökade tillgreppsmöjligheter, det tilltagande alkoholmissbruket i de yngre åldrarna och de bristfälliga hemförhållandena. Att lämna ett entydigt svar på den i sistnämnda motioner uppställda frågan om orsakerna till den ökande brottsligheten är självfallet icke möjligt. Uppenbarligen är förklaringen att söka i en mångfald olika samverkande faktorer. Det synes utan vidare stå klart att kriminalitetens orsaker — i den mån de på vetenskaplig väg låter sig fastställas — icke kan erhålla den eftersträlvade belysningen utan en intensifierad forskningsinsats. Att i nuvarande läge göra mera bestämda uttalanden angående olika faktorerers större eller mindre orsaksandel synes varken möjligt eller lämpligt. Utskottet vill i detta sammanhang under hänvisning till ett av statsministern i andra kammaren den 2 december 1958 avgivet interpellationssvar anmärka, att delade meningar icke råder om behovet av ökad forskning rörande brottslighetens orsaker. Såsom målsättning på detta område angavs i interpellationssvaret initierandet av ett forskningsprogram på bred front. Enligt vad utskottet inhämtat har de första åtgärderna för realiserande av det uppställda programmet nyligen vidtagits inom forskningsrådsorganisationen.

Utvecklingen av brottsligheten är sådan att det kräves mera direkt ingripande åtgärder från samhällets sida. Detta förhållande har också uppmärksamrats och föranlett ett omfattande utredningsarbete, avseende huvudsakligen åtgärder för bekämpande av ungdomsbrottsligheten. I detta avseende vill utskottet hänvisa till den redogörelse angående pågående utredningar som lämnats i allmänna beredningsutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr B 4/1958 över motioner om åtgärder för ungdomsbrottslighetens bekämpande.

Ärendet avser åtskilliga framförda förslag om åtgärder i syfte att effektivisera kampen mot brottsligheten. Förslagen är i vissa delar gemensamma för flera motioner. Den föreliggande propositionen behandlar likaledes frågor i vilka förslag väckts genom de i ärendet behandlade motionerna. I de likalydande motionerna I: 36 och II: 49 har pekats på den roll som utformningen av reaktionssystemet givits i den allmänna debatten. Motionärerna har understrukit att de samhällsorgan som har funktioner vid brottslighetens beivrande utrustats med otillräckliga resurser och att det därför icke va-

rit möjligt att i önskvärd utsträckning konstatera effekten av de åtgärder som inrymmes i reaktionssystemet. Motionärerna har under antagande att resurserna kommer att förbli otillräckliga under ytterligare avsevärd tid såsom sin mening framhållit, att man måste göra de anpassningar i reaktionssystemet som den föreliggande bristsituationen kräver. Emellertid betonar motionärerna att de icke avser att revidera tidigare principiella ställningstaganden utan att anpassa samhällets åtgärder efter det faktiska läget.

Den omförmälda bristsituationen är sedan flera år ett påtagligt faktum. Såsom framhålles såväl av motionärerna som i tidigare förd debatt är detta förhållande särskilt framträdande i fråga om tillgången på platser vid ungdomsvårdsskolorna, tillgången till s. k. utredningshem samt polisens personella resurser. Läget i dessa avseenden har också varit föremål för riksdagens uppmärksamhet bl. a. vid behandlingen under senhösten 1958 av beredningsutskottets ovannämnda utlåtande. I detta underströks starkt behovet av snara åtgärder för att *dels* upprusta ungdomsvårdsskolorna, så att väntetiden eliminerades, vårdtiden blev tillräckligt lång och behovet av vård på specialavdelningar tillgodosågs, *dels* bereda möjligheter att i utredningshem omhändertaga unga lagöverträdare, vilkas brott var under utredning, eller ungdomar, som väntade på att erhålla plats på ungdomsvårdsskola, och *dels* förstärka polisens resurser så att dess möjligheter att förebygga och upptäcka brott ökades. Utskottet vill här endast erinra om att frågan om behovet av platser på ungdomsvårdsskolorna och av mottagningsavdelningar för s. k. utredningsfall nyligen varit under riksdagens bedömande i samband med behandlingen av propositionen nr 88 angående anslag för budgetåret 1959/60 till statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården m. m.

I anledning av vad motionärerna anfört rörande en anpassning av reaktionssystemet till den föreliggande bristsituationen vill utskottet göra följande uttalande. Även om det skulle vara möjligt att vidtaga en sådan anpassning utan att revidera de grundläggande principerna för reaktionssystemet, skulle ändringar i systemet av denna natur kunna medföra mindre önskvärda verkningar. Den naturliga vägen att komma till rätta med situationen måste självfallet vara att inrikta krafterna på att avhjälpa bristerna i fråga om samhällets resurser. En anpassning av systemet efter en rådande bristsituation skulle kunna föra till att ett mindre tillfredsställande läge åtminstone i viss utsträckning konserverades genom att behovet av åtgärder på skilda områden efter en anpassning skulle bli mindre framträdande. Det måste över huvud taget ifrågasättas om den åsyftade anpassningen kan åstadkommas utan att rubba de principer, varpå det nuvarande reaktionssystemet är uppbyggt. Under alla förhållanden måste utrymmet för en anpassning, som icke skall komma i konflikt med angivna principer, vara mycket begränsat.

Det är givetvis av största vikt att samhället i det uppkomna läget vidtager effektiva åtgärder i brottsbekämpande syfte. Även om den av motionärerna föreslagna vägen att anpassa reaktionssystemet efter de bristande resur-

serna såsom ovan utvecklats måste erbjuda begränsade möjligheter är det likväl en angelägen uppgift att arbeta på sådana reformer, som vid sidan av den ofrånkomliga upprustningen av resurserna kan bidra till en effektivisering av rättsvården. Från dessa utgångspunkter skall utskottet i det följande till bedömning upptaga de framförda förslagen till åtgärder.

Begränsning av åtalseftergift

I motionerna I: 36 och II: 49 samt II: 424 åsyftas en begränsning av tillämpningen av institutet åtalseftergift. Den ifrågasatta begränsningen torde avse tillämpningen av 1944 års lag. Enligt denna lag må åtalseftergift äga rum om underårig, som vid brottet icke fyllt 18 år, omhändertages för skyddsuppfostran eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning. En ytterligare förutsättning är att genom sådan behandling det med skäl kan antagas att den lämpligaste åtgärden för den unges tillrättaförande vidtages. Åtal kan också efterges i sådant fall där brottet är ringa och det uppenbarligen skett av okynne eller förhastande. Det i motionerna I: 36 och II: 49 framställda yrkandet är så utformat att åtalseftergiften skulle begränsas till de fall där en betryggande tillsyn i form av skyddsuppfostran eller på annat sätt kunde beredas den brottslige.

Uppenbarligen kan det såsom åtskilliga remissinstanser framhållit icke ifrågakomma att såsom en ovillkorlig förutsättning för åtalseftergift uppställa krav på åtgärder av den art motionärerna anger även vid ringa brott som skett av okynne eller förhastande. Reformåtgärder av en sådan räckvidd torde ej heller ha åsyftats av motionärerna. Avsikten med den föreslagna skärpningen synes närmast gälla brott av svårare beskaffenhet. Enligt motionärernas uppfattning ställes i vissa fall för närvarande alltför ringa krav på de åtgärder som kommer i fråga för den brottsliges tillrättaförande.

Såväl utformningen av 1944 års lag som dess motiv utmärker att lagens grundtanke är att lagföring och straff skall ersättas med andra reaktionsformer, som är bättre ägnade att tillrättaföra den unge lagöverträdaren. Avsikten är sålunda icke att lämna brottet utan påföljd utan att i kriminalvårdens ställe sätta åtgärder inom socialvårdens ram. Såsom framgår av det sagda uppställer lagen samma förutsättningar för meddelande av åtalseftergift som motionärernas förslag innefattar.

Från motionärernas sida såväl som från remissorganen har ifrågasatts huruvida icke åtalseftergifter meddelas utan att barnavårdsnämnderna — såsom lagen avsett — företager tillräckligt ingripande åtgärder för de ungas tillrättaförande. Till belysning av denna fråga har riksåklagarämbetet, socialstyrelsen och Stockholms barnavårdsnämnd hänfört sig till visst siffermaterial (redovisat i det föregående), vari anges frekvensen av åtalseftergifter enligt 1944 års lag och redovisas de åtgärder som barnavårdsnämnderna vid tidpunkten för åklagarens beslut om åtalseftergift vidtagit eller avser att vidtaga. På grundval av de framlagda uppgifterna har riksåklagarämbetet i sitt remissyttrande funnit det kunna antagas, att bland de för år 1957

redovisade fallen, beträffande vilka angivits att endast varning eller ingen åtgärd vidtagits — 55,5 procent av totala antalet meddelade åtalseftergifter — måste ingå åtskilliga fall av så allvarlig brottslighet att det icke varit befogat att stanna vid övervakning eller ingen åtgärd alls. Socialstyrelsen har i sitt yttrande anfört liknande synpunkter.

Det sålunda uppmärksammade förhållandet har föranlett riksåklagarämbetet och socialstyrelsen att på senaste tid i samråd företaga vissa åtgärder. Såsom framgår av en i det föregående lämnad redogörelse har från dessa myndigheter under februari månad 1959 utgått cirkulär till åklagarna och barnavårdsnämnderna angående tillämpningen av åtalseftergiftsinstitutet. För åklagarna har därigenom framhållits angelägenheten av att åklagare i varje särskilt fall noga överväger, om de åtgärder barnavårdsnämnd förklarar sig ämna vidtaga kan anses tillräckliga. Barnavårdsnämnderna har erinrats om vikten av att effektivisera sin verksamhet i fråga om behandlingen av unga lagöverträdare, därvid särskilt understrukits betydelsen av att ingripande sker utan dröjsmål och att åtgärdernas art väljes efter noggrann prövning av vad som kan erfordras för de ungas tillrättaförande.

Stockholms barnavårdsnämnd, som är av den uppfattningen att åtalseftergiftsinstitutet i stort sett tillämpats på avsett sätt, har framhållit att de sifferuppgifter, varpå riksåklagarämbetet och socialstyrelsen grundat sina slutsatser, ger en ofullständig bild av det verkliga läget sedan åtalseftergift beslutats. Nämnden har därvid åberopat att barnavårdsnämnderna i många fall efter tidpunkten för avlämnande av yttrande till åklagaren ingriper med olika åtgärder såsom övervakning, bostads- och arbetsanskaffning. Sådana åtgärder redovisas emellertid ej i ifrågavarande statistik, även där de har ett uppenbart samband med de omständigheter, som föranlett åklagarens ingripande. Enligt nämnden är förklaringen härtill den att statistiken bygger på de uppgifter som är kända för åklagaren då åtalseftergiftsbeslutet fattas. Vad nämnden sålunda anfört ger utskottet anledning att framhålla angelägenheten av att barnavårdsnämnderna, om de avser att vidtaga åtgärder i visst fall, anger detta i sina yttranden till åklagaren, så att det kan komma under bedömande vid åklagarens prövning.

Ehuru utskottet funnit de i ärendet framkomna uppgifterna om tillämpningen av åtalseftergiftsinstitutet icke tillåta några säkra slutsatser, synes det dock, bl. a. med hänsyn till vad som kan utläsas om de betydande variationerna mellan barnavårdsnämndernas åtgärder inom olika län och städer, finnas visst fog för den uppfattningen att de åtgärder som av lagstiftaren vid åtalseftergift avsetts träda i stället för lagföring och straff i vissa fall icke blivit tillräckligt ingripande.

Det får givetvis icke förekomma att åtalseftergift meddelas vid allvarligare brottslighet, utan att vederbörande blir föremål för en efter den ådagalagda kriminaliteten och vårdbehovet avpassad reaktion. I den mån så sker står det icke i överensstämmelse med lagens innehåll. Påtalade missförhållanden i detta avseende kan icke motivera en ändring av de i lagen uppställda förutsättningarna för åtalseftergift, vilka såsom tidigare anmärkts står i god över-

ensstämmelse med den av motionärerna eftersträfvade begränsningen av åtalseftergiftsfallen. Vad som i första hand synes kunna komma i fråga är i stället en skärpt kontroll över lagens tillämpning. Riksåklagaren, som enligt sin instruktion skall ha tillsyn över åklagarnas verksamhet, har enligt uttrycklig föreskrift att ägna särskild uppmärksamhet åt tillämpningen av gällande bestämmelser om åtalseftergift. En i denna ordning effektiv kontroll över att åtalseftergift icke meddelas mera belastade kriminella ungdomar, utan att erforderliga åtgärder vidtages från barnavårdsnämndernas sida, måste särskilt i nuvarande läge vara betydelsefull och vid sidan av den uppsikt socialstyrelsen har att utöva i fråga om barnavårdsnämndernas verksamhet innebära garantier för en riktig lagtillämpning.

Vad från riksåklagarämbetets och socialstyrelsens sida nu senast åtgjorts kan anses utgöra ett viktigt led i denna kontrollverksamhet, men utskottet vill understryka att kontrollen över att åklagarna och barnavårdsnämnderna tillfredsställande fullgör sina uppgifter måste för att bli effektiv ytterligare intensifieras genom en fortlöpande och ingående granskning av lagtillämpningen. Detta är en väsentlig förutsättning för att systemet skall fungera i enlighet med lagstiftarens intentioner. Utskottet förväntar att dessa synpunkter vinner beaktande.

I flera remissyttranden har givits uttryck för den uppfattningen att de påtalade missförhållandena har sin yttersta orsak i den av utskottet i annat sammanhang berörda bristsituationen beträffande socialvårdens resurser. Att här föreligger ett samband finner utskottet sannolikt. Det torde nämligen icke kunna undgås att åklagarna och barnavårdsnämnderna vid sin berörda verksamhet låter sig påverkas av det förhållandet att anstaltsbehandling som bör ifrågakomma icke kan komma till stånd på grund av bristen på platser vid ungdomsvårdsskolorna. I detta sammanhang måste också uppmärksammas att åtal gentemot de unga lagöverträdare, varom här är fråga, i regel skulle föranleda antingen villkorlig dom med övervakning eller överlämnande till barnavårdsnämnd för skyddsuppfostran jämlikt 1952 års lag, enligt vilken underårig som ej fyllt 18 år kan dömas till frihetsstraff endast i särskilda fall av svår och upprepad brottslighet. Ett ökat antal åtal skulle därför i princip icke medföra andra påföljder än dem som ifrågakommer vid åtalseftergift. Erfarenheterna från detta område befäster intrycket av att en snabb upprustning av resurserna är ofrånkomlig. Att upprustningen i första hand inriktas på en sådan utbyggnad av ungdomsvårdsskoleorganisationen att behovet av anstaltsbehandling av det gravare klientelet kan tillgodoses under beaktande av grundprincipen om differentiering av vårdformerna finner utskottet naturligt. Men nuvarande besvärande läge i fråga om platstillgång och vetskapen om att åldersgruppen 16—18 år ökar fram till år 1962 gör antagligt att trycket på ungdomsvårdsskolorna under de närmaste åren kommer att vara mycket starkt. Det synes därför angeläget att andra vårdformer än anstaltsbehandling begagnas i största möjliga utsträckning. Ätminstone för det mindre grava klientelet torde en ökad användning av vård i enskilt hem kunna komma i fråga. Detta skulle enligt

utskottets uppfattning erbjuda en möjlighet att utan längre tidsutdräkt lätta trycket på ungdomsvårdsskoleorganisationen.

Av det förestående torde framgå av grundtankarna bakom 1944 års reform icke kan realiseras med mindre det finnes tillräckliga vårdresurser och att man, med en sådan anpassning av åtalseftergiftsinstitutet att det tillämpas endast i den utsträckning som de bristande resurserna medger, riskerar att göra vittgående avsteg från en gång antagna grundläggande principer för de unga lagöverträdarnas behandling. Så till vida har det otillfredsställande läget i fråga om resurserna redan medfört en »anpassning», att ett stigande antal ungdomar under 18 häktas, ådömes ovillkorligt frihetsstraff och intages i fångvårdsanstalter, som icke kan bereda dem den lämpliga behandlingen. Motionärernas förslag synes kunna leda till en fortsatt utveckling i denna riktning. Med hänsyn till de starka betänkligheter som man måste hysa inför dessa konsekvenser finner utskottet, att motionerna i denna del icke bör föranleda annat initiativ från riksdagens sida än att här ovan upptagna synpunkter i skrivelse gives Kungl. Maj:t till känna.

Begränsning av villkorlig dom

Fråga om begränsning av tillämpningen av den villkorliga domen har väckts i motionen II: 424 på det sätt att däri begärts utredning i syfte att få fram förslag till en sådan begränsning. Motionärerna anser att denna domsform visserligen fyller en mycket viktig uppgift men förmenar, att en viss återhållsamhet bör övervägas med hänsyn till den stigande brottsligheten.

Den nuvarande villkorliga domen föreslås i strafflagberedningens år 1956 framlagda slutbetänkande ersatt med ett mera nyanserat system för kriminalvård i frihet, innefattande bl. a. en mera kvalificerad vårdform, benämnd skyddstillsyn, och avsedd för de fall då mera ingripande åtgärder erfordras. Så kan t. ex. i skyddstillsynen ingå viss tids anstaltsbehandling och omhändertagande även i övrigt ske av den dömd. Beredningens förslag i denna del innebär vidare att övervakningen över den dömd förstärkes. Utskottet vill i detta sammanhang också hänvisa till de på beredningens slutbetänkande byggda förslag till en effektivisering av den nuvarande villkorliga domen som framlagts genom den i detta utlåtande under följande avsnitt behandlade propositionen.

Genom vad sålunda förekommit har det syfte som uppbär motionen väsentligen tillgodosetts, och utskottet anser därför att någon utredning enligt motionsyrkandet icke är påkallad.

Kombination av villkorlig dom och böter samt tagande i förvar av villkorligt dömd

Genom den förevarande propositionen föreslås ändringar i lagen om villkorlig dom. Förslaget innebär införande av dels möjlighet att kombinera villkorlig dom med ovillkorligt bötesstraff, dels befogenhet för domstol att tillfälligt omhändertaga den, som erhållit villkorlig dom men som håller sig undan eller eljest missköter sig. I nu angivna hänseenden har förslag jämväl väckts i motionerna I: 13 och II: 11, I: 36 och II: 49 samt II: 424.

De genom propositionen föreslagna lagstiftningsåtgärderna bygger på de förslag som framförts att strafflagberedningen i dess slutbetänkande om påföljdssystemet. Dessa frågor har tidigare varit föremål för uppmärksamhet inom riksdagen. I samband härmed har genom olika uttalanden givits uttryck för en positiv inställning till den nu föreslagna reformen såsom ett led i strävandena att i brottsbekämpande syfte öka effekten av påföljdssystemet. Enligt utskottets uppfattning synes de föreslagna lagändringarna verksamt kunna bidra till att göra kriminalvården i frihet effektivare, och det måste därför i nuvarande läge vara värdefullt att denna delreform av påföljdssystemet genomföres utan avbidan å det pågående arbetet på en reformering av systemet i dess helhet.

Vid remissen till lagrådet har departementschefen uttalat att användningsområdet för ifrågavarande påföljds kombination icke bör inskränkas till vissa brott eller brottstyper. Departementschefen har därjämte förklarat, att reformen icke torde komma att medföra någon nämnvärd utökning av tillämpningsområdet för villkorlig dom; ett visst utrymme för användning av villkorlig dom jämte ovillkorligt bötesstraff borde dock finnas vid sådana brottstyper, som föranleder korta frihetsstraff men där villkorlig dom för närvarande anses utesluten av allmänpreventiva skäl.

Beträffande frågan om tillämpningsområdet för villkorlig dom, därest den föreslagna påföljds kombinationen genomföres, har lagrådet såsom sin bestämda mening uttalat, att reformen icke i och för sig bör leda till ändrad praxis i fråga om brottstyper för vilka för närvarande regelmässigt ådömes korta frihetsstraff. Enligt lagrådet finnes anledning att ställa sig avvaktande i avbidan på den slutliga reformen rörande påföljdssystemet. Vad särskilt angår rattfylleribrotten finner lagrådet under hänvisning till att trafiknykterhetslagstiftningen är föremål för en allsidig översyn att en ändring av praxis kunde innebära ett icke önskvärt föregripande av utredningens resultat.

I anledning av vad lagrådet sålunda anfört har departementschefen erinrat om sitt uttalande att den föreslagna kombinations möjligheten icke torde komma att innebära någon nämnvärd utökning av användningen av villkorlig dom samt tillagt att det därför när det gäller brottstyper för vilka för närvarande ådömes korta ovillkorliga frihetsstraff ej finnes anledning räkna med att förslaget kommer att föranleda någon större ändring i rättstillämpningen. I gränsfall torde dock enligt departementschefens mening förutsättningarna att tillämpa villkorlig dom i viss mån utökas.

I detta sammanhang vill utskottet erinra om att utskottet tidigare uttalat sig för att kombination av villkorlig dom och böter bör kunna komma till användning vid trafiknykterhetsbrott (se utskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 16 år 1957). I direktiven för den pågående översynen har också anförts att det numera syntes kunna övervägas om icke vid sådana brott mera differentierade reaktionsformer skulle kunna användas i större utsträckning, därvid framhållits att möjligheten till kombination av villkorlig dom och böter syntes kunna vara av särskilt värde. Utskottet, som icke finner anledning att frånga sin tidigare intagna ståndpunkt i förevarande

fråga, vill instämman i departementschefens nyss återgivna uttalanden rörande användningsområdet för den föreslagna påföljdskombinationen och utvecklingen av rättstillämpningen efter reformens genomförande.

Möjligheten att tillfälligt omhändertaga villkorligt dömd skall enligt förslaget icke få användas beträffande dem som är under 18 år. I lagförslaget har en särskild undantagsbestämmelse upptagits härom. Såsom skäl härför har i propositionen angivits att ett omhändertagande i polisarrest synes böra undvikas i fråga om de yngsta lagöverträdarna.

I motionerna I: 472 och II: 577 har, med åberopande bl. a. av att lagrådet motsatt sig ett undantagande av de yngsta lagöverträdarna, hemställts, att bestämmelsen i fråga måtte utgå.

Det närmaste syftet med den föreslagna reformen är att ge övervakningsorganen möjlighet att undanröja en mer eller mindre akut risk för återfall i brott genom att under tiden för omhändertagandet ordna den villkorligt dömdes förhållanden och hjälpa honom till rätta. Det synes antagligt att man härigenom i många fall skulle kunna bryta en farlig utveckling mot fortsatt brottslighet och undvika för den dömde långt mera kännbara ingripanden. Denna reform, varav behov visat sig föreligga på det praktiska fältet och för vilken även talar gynnsamma erfarenheter av ett liknande institut i fråga om villkorligt frigivna, synes vara lika värdefull vid behandlingen av sådana lagöverträdare, vilka erhållit villkorlig dom men icke uppnått 18 års ålder, som av övriga villkorligt dömda. Även om de villkorligt dömda i åldern 15—17 år utgör en relativt liten grupp, synes därför icke svårigheten att på tillfredsställande sätt placera de omhändertagna av denna kategori böra få stå hindrande i vägen för en i och för sig önskvärd reform. Det är därför angeläget att undersöka, om icke de principiella betänkligheter som kan resas mot att göra den nya bestämmelsen tillämplig även på sistnämnda kategori kan undanröjas.

Enighet torde råda om att ett omhändertagande i polisarrest av de yngsta lagöverträdarna såvitt möjligt bör undvikas. I det ifrågavarande nya stadgandet, 14 a §, anges att den dömde skall omhändertagas på lämpligt sätt. Redan denna utformning av lagtexten synes giva anvisning om att en bedömning av lämpligheten av sättet för omhändertagandet skall äga rum i varje särskilt fall. Att kraven härvid måste ställas högre när det gäller att placera det yngre klientelet är självfallet. Skulle bestämmelsen om omhändertagandet tillämpas på de villkorligt dömda i åldern 15—17 år bleve det i regel nödvändigt att ha andra placeringsmöjligheter än polisarresterna, vilka i varje fall i sitt nuvarande skick i allmänhet icke torde uppfylla de krav som måste ställas för att sättet för omhändertagandet skall anses lämpligt. I princip skulle därför ordningen vara den, att plats å någon barnavårdande institution i första hand bör utverkas när fråga uppkommer att omhändertaga villkorligt dömda i ifrågavarande åldersgrupper. Med hänsyn till att antalet fall av omhändertagande inom denna grupp, som i och för sig är relativt liten, måste antagas bli förhållandevis obetydligt, torde detta så gott som undantagslöst kunna utverkas. Detta förutsätter emellertid att

domstolen i förekommande fall tager kontakt med vederbörande barnavårdsorgan. För att säkerställa att den nu angivna ordningen kommer att tillämpas när omhändertagande av villkorligt dömd i åldern 15—17 år blir aktuellt bör erforderliga bestämmelser meddelas av Kungl. Maj:t i tillämpningsföreskrifter till lagen. Såsom departementschefen erinrat kan tillämpningsföreskrifter utfärdas av Kungl. Maj:t med stöd av 28 § lagen om villkorlig dom.

Med åberopande av det anförda får utskottet förorda, att riksdagen antager det genom propositionen framlagda lagförslaget med den ändringen att sista stycket av 14 a § utgår.

Polisbötessystem beträffande parkeringsföreseelser

Såsom framgår av den föregående redogörelsen behandlades den i motionerna I: 36 och II: 49 framförda frågan om införande av polisbötessystem av 1958 års B-riksdag. I sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr B 13) ansåg första lagutskottet skäl föreligga att närmare utreda denna fråga, och utskottet uttalade särskilt att införande av ett sådant system beträffande parkeringsföreseelserna skulle medföra en väsentlig lättnad från arbeteekonomisk synpunkt. Eftersom frågan om en utredning i detta ämne redan var föremål för prövning hos Kungl. Maj:t fann utskottet icke erforderligt med något initiativ från riksdagens sida. Utskottet har nu inhämtat att en utredningsman inom justitiedepartementet utsetts att verkställa en undersökning av möjligheterna att åstadkomma en förenkling av handläggningen av mindre brottmål. I undersökningen ingår också frågan om införande av polisbötessystem.

Genom nämnda undersökning har visserligen arbetet på den i motionerna eftersträfvade reformen inletts, men under hänvisning till vad utskottet tidigare anfört om angelägenheten av en sådan reform synes det kunna ifrågasättas, om icke den i undersökningen ingående delfrågan om polisbötessystem vid parkeringsföreseelser bör behandlas med förtur och utan avbidan å resultatet av undersökningen i övrigt. Utskottet vill därför förorda, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t giver uttryck för denna uppfattning.

Snabbare domstolsbehandling

I motionerna I: 36 och II: 49 framföres önskemål om en snabbutredning av förutsättningarna för genomförande av vissa reformer beträffande domstols- och åklagarväsendet för att åstadkomma en snabbare handläggning av vissa brottmål. Motionärernas huvudsyfte är att ernå en sådan ordning att samhällets reaktion följer snabbare på brottet. Detta mål skulle enligt motionärerna kunna uppnås genom olika reformer avseende processförandet.

Vad gäller domstolsväsendet innebär motionärernas förslag tillskapande av en förtursordning för mål om erkända brott, som kan föranleda frihetsstraff, med den begränsningen att grövre brott med ett straffminimum av

två års frihetsstraff undantages. De erkända målen skulle enligt den skisserade ordningen handläggas av en särskild förtursavdelning inom domstolen. Härigenom skulle enligt motionärernas mening en så betydande avlastning kunna ske av arbetsbördan inom domstolen i övrigt att en snabbare avarbetning och behandling av mål över hela linjen skulle möjliggöras.

Motionärernas förslag synes endast kunna få aktualitet för de större domstolar som är organiserade på flera avdelningar. Det innebär till en början att det övervägande flertalet domstolar icke skulle beröras av förslaget. I fråga om det mindre antal domstolar som omfattar flera avdelningar kan det förhållandet att en viss grupp mål överflyttas från en avdelning till en annan icke rimligen medföra att förutsättningarna för avarbetandet av domstolens totala arbetsmängd förbättras, eftersom den effektiva handläggningstiden för varje särskilt mål i båda fallen i princip måste antagas vara densamma. Den tidsvinst som skulle uppkomma beträffande handläggningen av de erkända mål som förslaget innefattar, om en viss avdelning skulle sysselsättas enbart med dessa mål, kunde endast erhållas på bekostnad av övriga mål, vilkas handläggning i motsvarande mån måste försenas. En sådan konsekvens synes utskottet betänkligen, eftersom den skyndsamma handläggningen från rättssäkerhetssynpunkt är mera eftersträfvansvärd beträffande de mål som inrymmes i gruppen övriga mål. I dylika mål blir vittnesbevisning i regel nödvändig, och sådan bevisupptagning bör uppenbarligen äga rum så snart som möjligt. Även om domstolarna tillföres personalförstärkningar för att lätta det på många håll mycket ansträngda arbetsläget kan därför en särskild förtursordning för de av motionärerna åsyftade målen icke vara att tillråda. Över huvud taget torde försiktighet vara påkallad vid tillskapande av nya regler om förtur. En i det föregående lämnad redogörelse utvisar, att förtur gäller för mål mot unga lagöverträdare och vissa andra målgrupper, beträffande vilka behov av en skyndsam handläggning ansetts särskilt angelägen. Uppenbarligen kan en utökning av det antal mål, som skall behandlas med förtur, leda till att ändamålet med nu gällande bestämmelser om förtur förfelas och därför måste i detta avseende iakttagas restriktivitet.

I fråga om åklagarväsendet framföres i motionerna vissa förslag som enligt motionärernas uppfattning skulle bereda möjlighet att förverkliga den ovan behandlade förtursordningen för vissa mål. Då utskottet redan ställt sig avvisande till nämnda förturssystem saknas anledning att ingå i närmare bedömning av de förändringar i fråga om åklagarnas verksamhet som skulle betingas av den av motionärerna åsyftade domstolsreformen. Utskottet vill dock framhålla att, därest åklagarväsendet tillföres personella förstärkningar, det av motionärerna i denna del ifrågasatta förfarandet i väsentliga delar kan praktiseras redan inom ramen för gällande bestämmelser. Ett flertal remissorgan har ställt sig positiva till motionärernas utredningsyrkande eller i varje fall ansett det föreliggande svårigheter att utan en närmare undersökning uttala sig om möjligheterna att genom rationalise-

ringsåtgärder åstadkomma ett snabbare förfarande. Utskottet vill i anledning härav erinra om den i närmast föregående avsnitt berörda undersökningen, som syftar till att åstadkomma en förenklad handläggning av mindre brottmål. Det synes lämpligt att resultatet av denna undersökning tills vidare avvaktas.

Viss försöksverksamhet

Såsom den tidigare redogörelsen utvisar åsyftas i motionerna I: 36 och II: 49 en snabbutredning om förutsättningarna för att inom ett begränsat område bereda möjlighet att tillämpa samtliga förebyggande och beivrande åtgärder som inrymmes i nuvarande system för behandling av asocial och kriminell ungdom. Enligt motionärerna skulle i försöksverksamheten ingå en planlig samordning mellan förebyggande åtgärder i form av t. ex. vidgat stöd till ungdomsföreningar och andra fritidssysselsättande organ. Såsom exempel på andra åtgärder nämner motionärerna inrättande av kvarters- och ungdomspolis samt nattpatruller inom barnavården, förstärkning av övervakarorganisationen och en ökad användning av fosterhem.

Utskottet har inledningsvis berört svårigheterna att bilda sig en uppfattning om orsakerna till den tilltagande kriminaliteten. Utskottet har likaledes konstaterat föreliggande brister i fråga om kriminalvårdens resurser. Att sistnämnda förhållande försvårat möjligheterna att erhålla kännedom om systemets betydelse såsom en faktor för resocialisering av missanpassad ungdom är ovedersägligt. Såsom motionärerna anför är detta en nackdel, som försvårar den effektivisering och förnyelse av behandlingsmetoderna som systemet bör genomgå för att bli så ändamålsenligt som möjligt.

Det är givetvis önskvärdt att kriminalvårdens resurser förstärkes över hela fältet, så att systemet överallt kunde tillämpas i enlighet med vad som varit avsett. En sådan förstärkning skulle kräva en betydande kapitalinsats icke enbart från statens utan även från kommunernas sida, och det torde därför icke kunna förväntas att den föreliggande bristsituationen kommer att hävas inom de närmaste åren. I den mån ett genomförande av motionärernas förslag skulle kunna stimulera till en snabbare upprustning skulle redan detta innebära en betydande vinst. Men värdet av ett sådant försök skulle framför allt ligga däri, att man till en rimlig kostnad och utan alltför långt dröjsmål skulle beredas möjlighet att utvärdera effekten av olika ifrågakommande åtgärder och behandlingsformer. Utskottet föreställer sig att kostnaden för den ifrågasatta försöksverksamheten skulle utgöra endast en mycket liten bråkdel av vad kriminaliteten årligen kostar samhället.

Såsom framgår av den ovan intagna sammanställningen av remissyttrandena har motionärernas förslag avstyrkts i riksåklagarämbetets och Föreningen Sveriges stadsdomares yttranden. Föreningen har ej åberopat några skäl för sin sländpunkt, medan däremot riksåklagarämbetet ansett sig icke kunna tillstyrka, att statsmedel anslås för ändamålet så länge som tillräckliga me-

del icke kan utverkas för att bota de svåraste bristerna i kriminalvårdens och socialvårdens resurser. Vid utskottsbehandlingen har riksåklagaren inför utskottet förklarat sig vara intresserad av ifrågavarande projekt samt uppgivit, att hans negativa ståndpunkt enbart varit beroende av en bedömning av den statsfinansiella situationen, därvid han utom till de bristande resurserna hänvisat till svårigheterna att få framlagda förslag om en förbättrad kriminalstatistik genomförda.

Flertalet remissinstanser har uttryckt sig positivt rörande projektet, och ej heller har förslaget i stort vid remissbehandlingen mött några erinringar av principiell natur. De erfarenheter som det skisserade programmet skulle kunna ge torde icke kunna erhållas genom någon nu pågående undersökning. Den som nyligen igångsatts av 1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar tar endast sikte på att klarlägga orsakerna till ungdomsbrottsligheten. Att det vid sidan härav skulle vara av stort värde att genom den ifrågasatta försöksverksamheten skapa förutsättningar för en undersökning av utfallet av olika kriminalpolitiska åtgärder framstår som uppenbart. Utskottet vill därför förorda att en utredning kommer till stånd för utrönande av möjligheterna att realisera motionärernas tanke.

En av utredningens första uppgifter måste bli att utvälja ett lämpligt område för försöksverksamheten. Det synes härvid ligga nära till hands att rikta uppmärksamheten mot någon av rikets större städer, där de med ungdomsbrottsligheten förknippade problemen är särskilt brännande. Härefter bör omfattningen av de förstärkande åtgärder som kan komma att bli erforderliga liksom beräkning av kostnaderna härför bli föremål för undersökning. Dessa frågor blir givetvis avhängiga av de tillgängliga resurserna på den plats som utväljes för verksamheten. Principen bör härvid vara att brister i fråga om de kriminalpolitiska resurserna avhjälpes, så att samtliga åtgärder inom gällande reaktionssystem kan tillämpas enligt lagstiftarens intentioner och systemet fungera fullt tillfredsställande. Vad gäller de förebyggande åtgärderna bör beaktas vikten av att detta arbete inriktas även å den ungdom, som icke uppnått den straffrättsliga myndighetsåldern. Utskottet vill framhålla att den avsedda förstärkningen givetvis icke får vinnas genom att den normala standarden i fråga om behandlingsmöjligheter försämras för det klientel, som icke tillhör det med försöksverksamheten avsedda området. Av de tillgängliga platserna på ungdomsvårdsskolorna får sålunda exempelvis ej tagas i anspråk ett proportionsvis större antal för områdets del. Vid utredningen bör samråd äga rum med vederbörande kommunala myndigheter, varvid även uppkommande finansieringspörsmål torde behandlas. Utredningen synes jämväl böra behandla frågan huru verksamhetens resultat skall säkerställas.

Utskottets hemställan

Under hänvisning till vad utskottet ovan anfört får utskottet hemställa,

A. att riksdagen — med bifall till motionerna I: 472 och II: 577 och med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra företagas i det genom propositionen framlagda för-

slaget till lag angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom — måtte för sin del antaga nämnda förslag med den ändringen däri att 14 a § erhåller följande lydelse:

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

14 a §.

Uppkommer sedan villkorlig dom meddelats enligt 1 § fråga om att förklara anståndet förverkat eller att besluta annan åtgärd, varom stadgas i 12 §, må domstolen, såframt särskilda omständigheter föranleda därtill, förordna att den dömde skall på lämpligt sätt omhändertagas i avbidan på vidare förordnande.

Den som sålunda omhändertages må ej kvarhållas längre än en vecka. Om synnerliga skäl äro därtill, må dock domstolen genom nytt beslut förordna att han skall kvarhållas ytterligare högst en vecka. Efter prövotidens utgång må den omhändertagne ej kvarhållas.

Omhändertagande enligt denna paragraf må ej beslutas i fråga om den som är under aderton år.

B. att motionerna I: 13 och II: 11, I: 36 och II: 49 samt II: 424, i vad de avser frågan om kombination av villkorlig dom och böter samt tagande i förvar av villkorligt dömd, måtte anses besvarade genom vad utskottet under A. här ovan hemställt;

C. att riksdagen i anledning av motionerna I: 36 och II: 49 samt II: 424 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet här ovan anfört under rubriken »Begränsning av åtalsetfergift»;

D. att riksdagen i anledning av motionerna I: 36 och II: 49 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet här ovan anfört under rubriken »Polisbötessystem beträffande parkeringsförseelser»;

E. att riksdagen i anledning av motionerna I: 36 och II: 49 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av förutsättningarna att på viss plats åstadkomma en försöksvis förstärkning av de kriminalvårdande och socialvårdande institutionerna;

F. att motionerna I: 36 och II: 49 samt II: 424, i den mån de icke besvarats genom vad utskottet under A—E här ovan hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 5 maj 1959

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Branting, Lindgren, Per-Olof Hanson, Erik Svedberg, Robert Johansson, fröken Mattson och herr Arvidson;

från andra kammaren: herr Rylander, fru Johansson, herrar Östrand, Fröding, fru Löfqvist, herr Edlund, fröken Bergegren och herr Fälldin.

Reservation

av herrar *Branting, Lindgren, Erik Svedberg*, fröken *Mattson*, fru *Johansson*, fru *Löfqvist* och fröken *Bergegren*, vilka ansett, att utskottets yttrande under rubriken »*Kombination av villkorlig dom och böter samt tagande i förvar av villkorligt dömd*» bort ha följande lydelse:

»Genom den — — — (lika med utskottet) — — — samt II: 424.

De genom — — — (lika med utskottet) — — — dess helhet.

Vid remissen — — — (lika med utskottet) — — — allmänpreventiva skäl.

Beträffande frågan — — — (lika med utskottet) — — — utredningens resultat.

I anledning — — — (lika med utskottet) — — — mån utökas.

I detta — — — (lika med utskottet) — — — reformens genomförande.

Möjligheten att — — — (lika med utskottet) — — — yngsta lagöverträdarna.

I motionerna I: 472 och II: 577 begäres att propositionens undantagsbestämmelse beträffande de yngsta lagöverträdarna skall utgå. Motionärerna anför bl. a. att det enligt deras mening är särskilt påkallat att möjligheten till omhändertagande finnes beträffande villkorligt dömda i åldern 15—17 år, eftersom ett sådant ingripande torde vara »mera kännbart» i angivna åldrar än då det gäller kriminella över 18 år. I motionerna åberopas vidare att lagrådet motsatt sig den i propositionen föreslagna undantagsbestämmelsen och att varken strafflagberedningen eller någon av de över dess förslag hörda remissinstanserna ifrågasatt en dylik begränsning.

Vad först angår strafflagberedningens förslag vill utskottet anmärka att den däri upptagna bestämmelsen om omhändertagande endast skall gälla beträffande dem som dömts till skyddstillsyn. Då den som är under 18 år enligt beredningens förslag ej må dömas till skyddstillsyn, med mindre denna påföljd av särskilda skäl finnes lämpligare än vård enligt barnavårdslagen, innefattar förslaget sålunda en begränsning beträffande dem som är under 18 år och motionärernas hänvisning till strafflagberedningen och de över förslaget hörda remissinstanserna kan därför icke åberopas såsom stöd för motionärernas ståndpunkt i denna fråga.

Då departementschefen förordat ifrågavarande undantagsbestämmelse har han utgått från att den omhändertagne i regel får placeras i polisarrest. Enighet torde råda om att ett omhändertagande i polisarrest av de yngsta

lagöverträdarna såvitt möjligt bör undvikas. Lagrådet och motionärerna har emellertid uttalat att innan den väntade förbättringen av polisarresterna hunnit genomföras i ömmande fall placering av den omhändertagne på någon barnavårdande institution torde kunna utverkas. Utskottet finner för sin del att en realistisk bedömning av barnavårdens resurser närmast ger vid handen att det icke annat än undantagsvis skulle bli möjligt att inom barnavården erhålla plats för ifrågavarande klientel. Följden skulle därför bli att omhändertagandet av villkorligt dömda i åldern 15—17 år i regel finge ske i polisarrest. En sådan konsekvens, som mindre väl låter sig föräna med den antagna principen att ungdom i åldern under 18 år skall omhändertagas inom socialvården, kan enligt utskottets mening icke anses försvarlig».

och vilka ansett att utskottet bort under A) hemställa,

att riksdagen med avslag å motionerna I: 472 och II: 577 måtte antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom.